ئەنارکیزم
و
ئەنارکۆسەندیکالیزم

نووسینی: ڕودۆڵف ڕۆکەر

و. لە فارسییەوە: هەژێن

لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی سەکۆی ئەنارکیستانی کوردستان

سێپتەمبەری 2011

ئەنارکیزم
و
ئەنارکۆسەندیکالیزم

نووسینی:
ڕودۆلف ڕۆکەر

و. لە فارسییەوە:
هەژێن

بەڕاییەکی کورت لەمەڕ ئەنارکۆسەندیکالیزم

ئەنارکۆسەندیکالیزم، شێوازی خەبات و ڕێکخستنی ئازادیخوازانەیە لە بواری خەباتی جەماوەریدا، کە لەسەر پایەی خۆڕێکخستن و خۆچالاکی و خۆبڕیاردان و خۆجێبەجێکردنی تاکی چەوساوە لە خوارەوەڕا لە بنکەی جەماوەریی فراوان و لە ناوەندی ژیانی کۆمەڵایەتیدا وەك ئەڵتەرناتیڤی ڕێکخستن و چالاکی و فەرمانبەری و جێبەجێکردن لەسەر بنەمای گوێرایەڵیی بۆ سەرەوە و شێوازی قوچکەییانەی(هیراشی) ڕێکخسنی باو، کە دەسەڵات و ئاراستە ڕامیارییە دەسەلاتخوازەکان بۆ ڕاگرتن و پاراستنی سیستەمی چینایەتی، بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی پێ لە قالب دەدەن و گیانی ئازادیخوازیی و کارابوون و دەستپێشخەریی لە تاکی چەوساوە دەسێننەوە و دەیکەنە تاکی خۆسباوەڕ و پاشکۆ و ملکەچی بڕیارە پێشتر دریاریکراوەکان. ئەم شێوازە لە کوشتنی گیانی کارابوون و چالاکبوون و بەدەربەستبوون، تەنیا لەلایەن دەسەڵات و پارتە پارلەمانییەکانەوە نەگیراوەتەبەر، بەڵکو فێرگە و ئاراستە سۆشیالیستییە دەسەڵاتخوازەکان(پرۆ-مارکسیزمەکان)نیش ئەوەی کە بۆرجوازی نەیتوانیوە کۆمەڵایەتی بکاتەوە، ئەوان بەلەخۆبوردوویەوە بۆ کۆمەڵگەی چینایەتی یەنجامیان داوە.

ئەناکۆسەندیکالیزم وەك ڕێبازی یەکێتیگەرایی شۆڕشگێرانە لەبەرامبەر هەوڵە خۆشباوەڕگەر و خەڵەتینەرەکانی بۆرجوازی بەوەی بە پارانەوە و چاوەڕوانی و متمانە بە نوێنەرە پارلەمانییەکان، بەوەی ڕۆژێك لە ڕۆژان ژیان و گوزەرانی چینە

ژێردەستەکان (ناسەروەرەکان) باشتر دەبێت، هەروەها لەبەرامبەر خۆشباوەڕیی و پاشکۆکردنی چین و تویژە ژێردەستەکان لە دووی پارتە ڕامیارییەکانی دەستەبژێران، بەوەی ئەگەر چەوساوان وزە و هێزی خۆیان بکەنە پاڵپشتی پارتی ڕابەر و دەستەبژێرە فەرماندەرەکەی، ئەوا پاش بەدەسەلاتگەیشتنی ئەو ئاغایانە، چەوساوان بە ئاواتەکانی خۆیان دەگەن و جیاوازییە چینایەتییەکان وەك بەفری بەهاران بە جادووی ڕابەری ئەوان دەتوێتەوە. ئەنارکۆسەندیکالیزم لەبەرامبەر ئەو فریوکارییە هەزارانبارەبووانەدا وەك ئەلتەرناتیڤی خۆڕابوونی چەوساوان و خۆرزگارکردن چەوساوان لە نوێنەرایەتی پارلەومانی و ڕابەرایەتی دیکتاتۆری پارتەکان، وەك وەڵامدانەوە بە پێداویستی خەباتی چینایەتی لە دەروونی خودی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و جەماوەریی چەوساوانەوە هاتووەتە مەیدان و هەر لە سەرەتاوە لە شێوەی ڕێکخستن و شێوازی خەبات و میکانیزمەکانی کار و چالاکی و ڕۆڵی تاکە چەوساوەکان لە دیاریکردنی داهاتووی خۆیاندا لەتەك یەکێتیگەرایی یاسایی و پاشکۆگەرایی پارتە چەپەکاندا سنووربەندی کردووە. لە هزر و ئایدیای ئەنارکۆسەندیکالیستیدا ڕێکخراوە جەماوەرییەکان و خەباتی کۆمەڵایەتی سەنگەری لاوەکی و کاتی خەباتی چینایەتی نین، بەڵکو تاکە سەنگەری شۆڕگێڕانە و چەکی کارای ئەو خەباتە پێکدەهێنن و هاوکات یەکەی ڕێکخستنی کۆمەڵگەی داهاتوون. لەمەش واوەتر یەکێتییە شۆڕشگێرەکان لە ژیان و کاروبار و چالاکی ڕۆژانەدا هەوڵی لێدان لە پایەکانی سیستەمی چینایەتی دەدەن و دەخوازن هەر ئەمڕۆ و لە دەروونی سیستەمی چینایەتیدا سوونەت و کولتوور و پایەکانی ژیان و مامەڵەی مرۆڤی نوێ

جێخستنە بکەن و هاوسەنگی هێز لە خەباتی ڕۆژانەدا بەلای کۆمەڵگەی هاوبەش و هەرەوەزیدا بشکێننەوە.

جیاوازییە سەرەکییەکانی ئەنارکۆسەندیکالیزم وەك هزر و ئایدیای یەکێتییە شۆڕشگێڕانەکان لەتەك یەکێتییە زەردە یاساییەکان و پاشکۆکان، ئەوەن، کە لەبەرامبەر ناوەندگەرایی بڕیاردان و سنووردارییی نەتەوەیی و نیشتمانیدا، خۆجێیی چالاکی دەکەن و جیهانی بیردەکەنەوە، لەبەرامبەر پێهکاتەی قوچکەیی ڕێکخستندا، خوازیاری یەکێتی پیشەیی یەکگرتوو لە تۆڕی کۆمەڵایەتییدا لەسەر بنەمانی فیدرالیستین، لەبەرامبەر گوڕیڕایەڵی ناوەندی و یاسا و دەوڵەت، خەریکی هەڵخڕاندنی خەباتی ڕاستەخۆ و کتوپڕ و مانگرتنی گشتی دەبن، لەبەرامبەر دەوڵەتیکردنەوە و بازاری لیبراڵ، کار بۆ پێکهێنانی هەرەوەزییە ئازادەکان و خۆبەڕێوەبەرایەتی چین و توێژە بندەستەکانن لە شوێنی کار و ژیانی خۆیاندا، بە واتایەکی دیکە واتە دەستکۆتاکردنی هەنگاوبەهەنگاوی سەروەران و سیستەمی چینایەتی لە ژیانی ڕۆژانەدا پێبەپێی هوشیاربوونەوە و ڕیکخرانوون و دەستبەکاربوون و پەرەگرتنی هێزی یەکگرتووی چەوساوان بۆ سەپاندنی ویست و خواستیان و کۆمەلایەتیبوونەوەی کولتووری هاوبەشیی و هاریکاری و هەرەوەزی ژیانی مرۆڤەکان لە کۆمەڵگە ئازادە بێسەروەرەکاندا و کۆتاییهێنانی یەکجاری بە سەرکوت و نایەکسانی و نادادوەری کۆمەڵایەتی. (و.ك)

ئایدیۆلۆجی ئەنارکیزم

ئەنارکیزم ڕەوتێکی دیاریکراوی هزرییە لە هزری کۆمەڵایەتییدا، کە پەیڕەوانی خوازیاری هەڵوەشاندنەوەی چەپاوڵگەرییە (monopolies) ئابوورییەکان و لەناوبردنی گشت دەزگە ڕامیاریی و کۆمەڵایەتییە سەرکوتگەرەکانی کۆمەڵگەن. لەبری سیستەمی ئابووریی سەرمایەداری، ئەنارکیستەکان خوازیاری کۆمەڵە ئازادەکانی گشت هێزە بەرهەمهێنەرەکانی کۆمەڵگەن، لەسەر بنەمای کاری هەرەوەزی، کە تاکە ئامانجیان، دابینکردنی پێداویستییەکانی هەموو ئەندامانی کۆمەڵگەیە. ئەوان لەبری دەوڵەتە نەتەوەییە هەنووکەییەکان و دەزگە ڕامیارییە دابڕاو و بیرۆکراتیکەکانیان، خوازیاری فیدراسیۆنی کۆمیونیتییە ئازادەکانن، کە لەسەر بنەمای هاوبەرژەوەندێتی ئابووریی و کۆمەڵایەتییان پێکەوە پەیوەستن و بە هاریکاری بەرامبەرانە و ڕێکەوتنی ئازادانە، کاروبارەکانیان جێبەجێ دەکەن.

هەر کەسێك بە وردبینییەوە لە گەشەی ئابووریی و ڕامیاریی سیستەمی کۆمەڵایەتی هەنووکەیی بکۆڵێتەوە، بۆی دەردەکەوێت کە ئەم ئامانجانە لە بیرۆکەی یوتۆپیایی کەمایەتییەکی خەیاڵپەروەرەوە سەرچاوە ناگرن، بەڵکو سەرەنجامی لوجیکییانەی تووێژینەوەی قووڵی نارێکییە کۆمەڵایەتییە جێکەوتەکانن، کە لەتەك هەر قۆناخێکی تازەی بارودۆخی کۆمەڵایەتیی هەنووکەییدا، خۆیان بە شێوەیەکی ئاشکراتر و زیانمەندتر دەخەنەڕوو. سەرمایەداری چەپاوڵگەرانەی هاوچەرخ و دەوڵەتە سەرتاپاگیرەکان، تەنیا دواقۆناخی پەرەسەندنێکن، کە

بە ناچاریی بە لووتکەی دەگات و دەرباز و کۆتاییەکی دیکەی نابێت.

پەرەسەندنی نەهامەتباری سیستەمی ئابووریی هەنووکەیی، کە بووەتە هۆی کەڵەکەکردنی تەواوی سامانی کۆمەڵایەتی لە دەستی کەمایەتیکی بەرتەر و سەرکوتی بەردەوامی جەماوەری بەرینی خەڵك، بواری بۆ کاردانەوەی ڕامیاریی و کۆمەڵایەتیی هەنووکەیی ڕەخساندووە و تەنانەت لە هەموو ڕوویەکەوە بووەتە هاوەڵدوانەی. سیستەمی هەنووکەیی، بەرژەوەندی زۆرینەی کۆمەڵگەی مرۆیی، کردۆتە قوربانی بەرژەوەندی تایبەتی چەند کەسێك و سەرەنجام بەشێوەیەکی سیستیماتیك، پەیوەندی ڕاستینەی نێوان مرۆڤەکانی لەنێو بردووە. خەڵکی ئەوەی لە بیری کردووە، کە پیشەسازی بۆخۆی ئامانج نییە، بەڵکو دەبێت تەنیا ئامرازێك بێت بۆ دابینکردنی ژیانی مرۆڤ و کەرەستە پێویستەکان و دەسەبەرکردنی هەلی بەهرەمەندبوون لە ڕۆشنبیرییەکی بالاتری کولتووری. لە هەر کوێ پیشەسازی ببێتە هەموو شتێك، لەوێندەرێ کار گرنگی ئاکاریی خۆی لەدەست دەدات و مرۆڤ دەبێتە هیچ، لێرەوە ڕێڕەوی سەرکوتگەرانەی ئابووریی دەست پێدەکات، کە نەهامەتباریی شێوازەکانی کارکردن هیچیان لە سەرکوتگەریی ڕامیاریی کەمتر نابێت. لەڕاستیدا سەرکوتی ڕامیاریی و ئابووریی، هەردووك بەشێوەیەکی هاوتا تەواوکەری یەکدین و لە یەك سەرچەشمەوە هەڵدەقوڵێن.

سیستەمی کۆمەڵایەتی هاوچەرخ، لە ناوەوەڕا، ڕێکخستنی

کۆمەڵایەتیی هەر وڵاتێکی بەسەر چینی دژبەیەکدا دابەشاندووە و لە دەرەوەش ڕا، بازنە هاوبەشە ڕۆشنبیرییەکانی، لە نەتەوە دژبەیەکەکاندا تێکشکاندووە؛ هەردووك، چینەکان و نەتەوەکان، لە دوژمنایەتییەکی بێکۆتاییدا ڕووبەڕووی یەکدی دەبنەوە و بەهۆی جەنگە بەردەوامەکانیانەوە ژیانی کۆمەڵایەتییان لە بارگرژیی بەردەوامدا ڕاگرتووە. دوو جەنگی جیهانی لە نیو سەدەدا و شوێنەوارە ترسناکەکانیان و مەترسی بەردەوامی هەرساتە ڕوودانی جەنگە تازەکان، کە ئەورۆکە باڵی بەسەر هەموو گەلاندا کێشاوە، تەنیا سەرەنجامی لۆجیکیانەی وەها بارودۆخێکی لە توانابەدەرن، کە بۆی هەیە ببێتە هۆی نەهامەتیی زیاتری جیهانی. هۆکاری ئاشکرای ئەوەیە، کە ئەورکە زۆربەی دەوڵەتەکان وابەستەن، بەشێکی زۆر لە داهاتی ساڵانەی بەرهەمی کۆمەلایەتی بۆ بەناو پارێزگاری نەتەوەیی و دانەوەی قەرزی جەنگەکانی پێشووتر بخەنەلاوە، ئەمە سەلمێنەری نالەباری و چارەهەڵنەگری بارودۆخی ئەورۆکەییە؛ پێویستە بۆ هەر کەسێك ڕوون بێت، ئاساییشێك کە دەوڵەت پاگەندەی دابینکردنی بۆ تاکەکان دەکات، خەرجی لە سوودی زیاترە.

دەسەڵاتی گەشەسێنی دابڕاوی بیرۆکراسی ڕامیاریی، کە لەلانکەوە تا گۆڕ ژیانی مرۆڤ، چاودێری و سەرپەرستی دەکات، ڕۆژ بە ڕۆژ ڕێگری زیاتر لەسەر ڕێی هاریکاری نێوان مرۆڤەکان دروست دەکات. سیستەمێك کە لە هەر کارکردێکیدا خۆشگوزەرانی بەشێکی زۆری خەڵك و تەنانەت نەتەوەکان بە قوربانی هەوەسی خۆپەرستیی لەپێناو دەسەڵات و بەرژەوەندی ئابووریی

کەمایەتییەکی بچووك دەکات و بەپێی پێداویستی دەبێتە هۆی تێکدانی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان و هەڵگیرساندنی جەنگی هەر کەس و لایەك دژی هەمووان. ئەم سیستەمە تەنیا ڕێکخەری (نەزمبەخشی) دەستەبژێرانی دیار و کاردانەوەی کۆمەڵایەتییە، کە ئەوڕۆکە بەرجەستەبوونی تەواوەتی لە فاشیزمی نوێ و دەوڵەتی سەراپاگیردا دەردەکەوێت. زۆر لە دەسەڵاتخوازی پاشایەتی بێچەندوچوونی سەدەکانی رابوردوو تێپەڕیکردووە و هەوڵ دەدات هەموو چالاکییە مرۆییەکان بخاتە ژێر ڕکێفی دەوڵەتەوە. " هەموو شتێك بۆ دەوڵەت؛ هەموو شتێك لە ڕێی دەوڵەتەوە؛ هیچ شتێك بەبێ دەوڵەت نابێت!" تیئۆلۆگی (اللاهوتی) بووەتە بیرۆکەی دووبارەبووی ڕامیاریی نوێ، کە جیاوازی سیستەمەکەی لەتەك تیئۆلۆگی (اللاهوتیة) کلیساییدا "خوا هەموو شتێکە و مرۆڤ هیچ"، لە باوەڕی ڕامیاریی نوێدا دەکاتە "دەوڵەت هەموو شتێکە و هاووڵاتی هیچ" نییە. بە هەمان شێوە، کە دەربڕینی "ویستی خوا" بۆ ڕەوایەتیدان بە ویستی (ئیرادەی) چینە بەرتەرەکان بەکار دەبرا، هەروا‌ش ئەوڕۆکەش لەپشت پەردەی "ویستی دەوڵەت"ەوە، تەنیا بەرژەوەندی خۆپەرستانەی ئەوانە شاردراوەتەوە، کە خۆیان ڕاسپێردراو دەبینن، ئەم ویستە بە تێگەیشتنی خۆیان لێکبدەنەوە و بەسەر خەڵکدا بیسەپێنن.

لە ئەنارکیزمی هاوچەرخدا، دوو ڕەوتی گەورە بەیەك دەگەن، کە لە پێش و لە دەمی شۆڕشی فەرەنسەدا، ئاوا دەربڕینێکی بەرجەستەی لە ژیانی ڕۆشنبیریی ئەوروپادا هەبوون : سۆشیالیزم و لیبرالیزم. سۆشیالیزمی هاوچەرخ کاتێك گەشەی کرد، کە

چـاودێرانی وردبینـی ژیـانـی کـۆمـەڵایـەتـی بـە دڵنیـایـییەکی زۆرەوە بۆیان دەرکەوت، کە دەستووورە ڕامیارییەکان و گۆڕینی شێوەکانی میرایەتی (حکومەت) هیـچ کـات نـاتوانن ڕیشـەی گرفتـە گەورەکە، کــە بە "پرســی کــۆمەڵایەتی" نــاوی دەبـەیــن، چارەســەر بکەن. لایەنگرانی بەم سەرەنجامە گەیشتن، کە یەکسانی کۆمەلایەتیی و بـاری ئابـووریی لــە بەرژەوەنـدی هەمـووان لــە توانـادا نییـە، تـا کاتێـك کــە خەڵــك لەســەر بنچینەی دارابــوون و دارانەبــوونی خاوەنـدارێتی بەسـەر چینەکانـدا دابەش بـووبن، چینگەلێـك کـە لەئارادابوونیان پێشوەخت هەر بیرۆکەیەکی کۆمەڵگەی کەتـواریی دوور دەخـاتـەوە. بەم جـۆرە ئەو بڕوایـە گەشـە دەکـات، کە تـەنیـا هەڵوەشـاندنەوەی چەپـاوڵگەرییە ئابوورییەکـان و دامەزرانـدنی خاوەنـدارێتی هاوبەشــی ئامرازەکـانی بەرهەمهێنــان، مەرجــی لەتوانـادابوونی هـاتنەدی دادپەروەری کـۆمەڵایەتییە، تەنیـا بەو مەرجـە کـۆمەڵگە، دەبێتـە کـۆمەڵگەیەکی ڕاستینە و ئامانـج لــە کــاری مرۆڤ، بەهرەکێشــی نــاییێت، بەڵکـو لەپێنــاو بەختەوەری هەمووانـــدا دەبێـــت. بەڵام هەر کــە سۆســیالیزم دەســتی بـــە کـۆکردنەوەی هێزەکـانی کـرد و بـوو بـە بزاڤێـك، بـە هـۆی کـارایی هەڵـومەرجی کـۆمەڵایەتییەوە لــە وڵاتــانی جۆراوجـۆردا، لـە پـڕ هەندێك جیاوازی لە تێڕوانینـدا دەرکەوتـن. ڕاستییەکەی ئەوەیە، کە هەمــــوو چەمکــــە ڕامیارییەکــــان، لە تیئۆکراســــییەوە (فەرمـانڕەوایی ئایینـی-theocracy) تـا ئیمپراتـۆری و دیکتـاتۆری، کاراییـیـان لـەسـەر بەشـگەلێکی دیـاریکراوی بزاڤـی سۆشیالیستـی داناوە.

لە هەمان کاتـدا، دوو ڕەوتـی گەورەی دیکـە لــە هـزری ڕامیارییدا،

کـــارایی یەکلاکەرەوەیـــان لەســـەر پەرەســـەندنی بۆچـــوونە سۆشیالیســتییەکان دانــا: لیــبرالیزم، بــە تونــدی هۆشــمەندانی پێشــکەوتووی وڵاتــانی ئەنگلۆساکســۆن، بەتــایبەتی هۆڵەنــدە و ئیســپانیا و چەمکــی دیمۆکراســی هەژان، ئەوەی کە ڕۆســۆ لە "ڕێکەوتنــی کــۆمەڵایەتی"یــدا دەری بڕیبــوو و هەروا کــارایی بەرچــاوی لەســەر نــوێنەرانی لەنێــو ڕابەرانــی ژاکــوبینگەری فەرەنســەدا دانــابوو. لــە کاتیکــدا کــە لیــبرالیزم لە تیئۆرییــە کۆمەڵایەتییەکانیدا لە تاکەوە دەستی پێدەکرد و هیوادارب‌وو، کـە ڕادەی کاکردەکانی دەوڵەت تا کەمترین ڕادە سنووردار بکات، لـە بەرامبەردا دیمۆکراســی لەســـەر چەمکێکـــی ئەبســـتراکتی کۆمەڵگەرایــانە پێــداگری کــرد، ویســتی گشــتی "general will"ی ڕۆســۆ، کـــە هەوڵـــی دەدا لە دەوڵەت-نەتەوەدا پیـــادەی بکـــات. لیــبرالیزم و دیمۆکراســی چەمکــی بەرجەســتەی ڕامیــاریی بــوون، بەڵام لەوێــوە کە لایەنگرانــی ســەرەکی هەردووك زۆــر بەکەمــی پرسە ئابوورییەکانی کۆمەڵگەیان لەبەرچاو دەگرت، پەرەسەندنی فرەتــری ئەو بــارودۆخە، بەکــردەوە نەیــدەتوانی لەتەك بنەمــا ســەرەتاییەکانی دیمۆکراســی بگــونجێت و هەروا کەمــتر لەتەك ئەوانەی لیبرالیزمــدا دەهــاتەوە. دیمۆکراســی بـــە دروشــمی "یەکسـانی هەمــوو هاووڵاتیــان لەبەردەم یاسـا" و لیــبرالیزم، بــە دروشــمی "مــافی مرۆــڤ بەســەر خۆــدا بــوون"، هەدووکیــان لـــە کەتوارییەکــانی ئابــووری ســەرمایەداریدا شکســتیان خــوارد. تــا کاتێك کە میلیۆنان مرۆڤ لە هەر وڵاتێکدا ناچارن، کاری خۆیان بە کەمــایەتییەکەی کەمــی داراکــان بفرۆشــن و ئەگەر کڕیارێــك بەدەستنەهێنن، تووشی خراپترین نەهامەتی دەبن، ئەوەی پێی دەوترێت "یەکسانی هەمووان لەبەردەم یاسا"، هەر لەو کاتەوەی

کە یاساکان لەلایەن ئەوانەوە دەنووسرێنەوە، کە خۆیان بە خاوەنی سامانی کۆمەڵایەتی دەزانن، تەنیا فێڵێکە لەوانەی کە بڕوایان پێی هەیە. بەڵام هەروا لە هەمان ڕێوە، ناتوانرێت قسە لە "مافی تاك بەسەر خۆیدا" بکرێت، ئەو مافە لەوێدا کۆتایی دێت، کاتێك کە کەسێك بۆ ئەوەی نەمرێت، ناچار بێت خۆی بخاتە ژێر ڕکێفی ئابووریی کەسێکی دیکەوە.

لە خاڵی ناوکۆیی لەتەك لیبرالیزمدا، ئەنارکیزم نوێنەرایەتی بۆچوونی "کامەرانی و خۆشگوزاری تاك دەبێت لە گشت پرسە کۆمەڵایەتییەکاندا پێوەر بێت" دەکات. هەروەها، وەك خاڵی ناوکۆیی لەتەك نوێنەرایەتی فراوانی تێڕوانینی لیبرالی، ئەنارکیزم هەمان بۆچوونی "کەمکردنەوەی ڕۆڵ و کارکردەکانی میرایەتی، تا کەمترین ئاست"ی هەیە. لایەنگرانی تا ئەوپەڕی ڕادە پەیگیرییان لەسەر ئەم بیرۆکەیە کردووە و خوازیاری لەنێوبردنی هەموو دامودەزگەکانی دەسەڵاتی ڕامیاریی لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا بوون. کاتێك جێفرسۆن [Jefferson] چەمکی بناخەیی لیبرالیزمی بەم شێوەیە دەردەبڕێت " باشترین میرایەتی ئەوەیە، کە کەمترین فەرمانڕەوایی هەبێت". لای ئەنارکیستەکانیش وەك سۆرۆ (Thoreau) دەڵێت : " باشترین میرایەتی ئەوەیە، کە لە بنەڕەتەوە هیچ فەرمانڕوایی ناکات".

وەك خاڵی ناوکۆیی لەتەك بنیاتنەرانی سۆشیالیزمدا، ئەنارکیستەکان خوازیاری هەڵوەشاندنەوەی گشت فۆرم و شێوەکانی پاوانگەری ئابوورییین و پێداگری لەسەر خاوەندارێتی هاوبەشی زەمین و گشت ئامرازەکانی بەرهەمهێنان دەکەن،

بەجۆرێك كە سوودوەرگرتن لێیان، بەبێ هەڵاواردن، بۆ هەمووان لواو بێت؛ لەوێوە كە ئازادی كەسیی و كۆمەڵایەتیی، تەنیا لەسەر بناخەی هەلومەرجی یەكسانی ئابووریی بۆ هەمووان دەتوانرێت دەستەبەر بكرێت. لەنێو خودی بزاڤی سۆشیالیستیشدا، ئەناركیستەكان نوێنەرایەتی ئەو ڕوانگەیە دەكەن، كە خەبات دژی سەرمایەداری، لە هەمانكاتدا دەبێت خەبات بێت دژ بە گشت دەزگە سەركوتگەرییەكانی دەسەڵاتی ڕامیاریش، چونكە بە درێژایی مێژوو، بەهرەكێشی ئابووریی، هەردەم شان بە شانی چەوسانەوەی ڕامیاریی و كۆمەڵایەتی بووە. بەهرەكێشیی مرۆڤ لە مرۆڤ و زاڵبوونی (domination) مرۆڤ بەسەر مرۆڤدا، هاوەڵدوانەن و هەریەكەیان مەرجی مانەوەی ئەوی دیكەیانە.

تا كاتێك لەنێو كۆمەڵگەدا دوو دەستەی دژبەیەكی دارا و نەدار لە ڕووبەڕووبوونەدا بن، دەوڵەت وەك ئامرازی پارێزگارییكردن لە بەرتەرییەكانی كەمایەتی دارا، پێویستییەكی بێچەندوچوون دەبێت، تاوەكو بتوانێت پارێزگاریی لە خاوەندارییەتەكەی خۆی بكات. كاتێك ئەو بارە نادادوەرانە كۆمەڵایەتییە نامێنێت و نەزمی باشتری بەڕێوەبەرایەتی شتەكان جێی دەگرێتەوە، لەوێدا هیچ مافێكی تایبەت بە فەرمی ناناسرێت و تەنیا ئامانجی سەرەكیی بەرژەوەندی كۆمەڵایەتی كۆمەڵگە دەبێت، دەبێت بەڕێوەبەرایەتی كاروباری ئابووریی و كۆمەڵایەتیی جێگەی فەرمانڕەوایی سەرووخەڵكیی بگرێتەوە، یا وەك سانت سیمۆن (Saint Simon) دەڵێت "ڕۆژگارێك دێت، كاتێك كە هونەری فەرمانڕەواییكردن بەسەر مرۆڤدا ئاسەواری نامێنێت، هونەرێكی نوێ جێگەی دەگریتەوە، هونەری بەڕێوەبەبردنی شتەكان". لەم

ڕووەوە، دەتــــوانرێت ئەنـــــارکیزم بە جۆرێـــــك لە سۆشـــــیالیزمی خۆبەخشانە (voluntary Socialism) دابنرێت.

ئەمــە ئەو تیئۆـریییەش دەگـرێتەوە کــە لەلایەن کــارل مــارکس و پەیـــــڕەوانییەوە داڕێــــژراوە، ئەوەی کە دەوڵەت، لە شــــێوەی دیکتـاتۆریی پرۆلیتاریـادا، قۆنـاخێکی پێویسـتی [بێچەنـدوچوونـی] گواسـتنەوەیە بەرەو کـۆمەڵگەی بێچیـن، کـە تێیـدا ئەو دەوڵـەتە، پاش کۆتاییهاتن بە ململانێ چینایەتییەکان و لەناوچوونـی خـودی چینەکـان، بەخـۆی خـۆی هەڵدەوەشـینێتەوە و لـەسـەر تابلـۆکـان ون دەبێت. ئەم چەمکە، لەمەڕ سروشتی کەتواریی دەوڵەت و گرنگیی لە مێژووی هۆکارەکانی دەسەڵاتی ڕامیاریدا، بەتەواوی بە هەڵەدا چـــووە، بەتـەنیـــا ســـەرەنجامی لۆجیکیـــانەی ئەوەیـــە، کـــە بـــە ماتریـــالیزمی ئـابــووریی نـــاودەبرێت، کـــە لـــە هەمـــوو دیـــاردە مێژوویەکانــــدا، تـەنیـــا کـــارایی بێچەنــــدوچوون (بێگەڕانەوە)ی شێوازەکانی بەرهەمهێنانی ئەو ساتە دەبینێت. لەژێر کارایی ئەم تیئۆـــریەدا خـەڵکـــی وەك "ســـەرخانێکی بێـــوێنەی دادوەرانــــە و ڕامیارانەی ژێرخانی ئابووری"، گشت جـۆرە جیاوازەکـانی دەوڵـەت و شێوەکانی دیکەی دەزگەکۆمەڵایەتییەکانی لەبەرچاو گرت. لە ڕاستیدا هەر بەشێك لە مێژوو هەزاران نموونەی ئەو ڕێگەیانەمان بۆ دەخاتە ڕوو، کە تیایاندا گەشەکردنی ئابووریی وڵاتان بە هـۆی دەوڵەت و ڕامیاریی دەسەڵاتەکەیەوە، چەندین سەدە دواکەوتووە.

بەر لــــە ســــەرهەڵدانی پاشـــــایەتیی کلیســـــایی، ئیســـــپانیا، پێشـکەوتووترین وڵاتـی ئەوروپـایی بـوو و لـە زۆـربەی بوارەکـانی بەرهەمهێنـانی ئابوورییـدا، لــە پلـەی یەکەمـدا بـوو. بەڵام پـاش

تێپەڕبوونی سەدەیەك بەسەر سەرکەوتنی پاشایەتی مەسیحییدا، زۆربەی پیشەسازییەکانی تەفروتونا بوون؛ ئەوی کە مابووەوە، لە خراپترین باردا بوو. لە زۆربەی پیشەسازییەکاندا، گەڕابوونەوە سەر شێوازە سەرەتاییەکانی بەرهەمهێنان. کشتوکاڵ لەناو چوو، کاناڵەکان و جۆگەکان وێران بوون و ناوچەگەلێکی زۆر لە وڵات بووبوونە بیابان. سەرکوتگەریی خانزادان لە ئەوروپا، بە "فەرمانە ئابوورییە" گەللایی (ئەحمەقانە)ەکانی و "یاسادانانی پیشەسازی"ی، کە بچووکترین لادانی لە شێوە پێشتر دیاریکراوەکانی بەرهەمهێناندا بە توندی سزا دەدا و مۆڵەتی هیچ داهێنان و پێشخستێکی نەدەدا، بۆ ماوەی چەندین سەدە لە وڵاتانی ئەوروپایی بەری بە پێشکەوتنی پیشەسازیی گرتبوو و بووبووە ڕێگری گەشەی سروشتییانەی. تەنانەت هەنووکەش پاش ئەزموونی ترسناکی دوو جەنگی جیهانی، ڕامیاریی دەسەڵاتی دەوڵەتە نەتەوەییە گەورەکان جێگیر دەبێت و دەبێتە گەورەترین ڕێگری بەردەم نۆژەنکردنەوەی ئابووری ئەوروپا.

لە ڕوسیا، سەرەڕای ئەوەی کە دیکتاتۆری بەناو پرۆلیتاریا کەتوارییی بووەتەوە، ئامانجە تایبەتەکانی پارت بەری بەهەر جۆرە ڕێکخستنەوەیەکی نوێی ڕاستینەی سۆشیالیستیی ژیانی ئابووریی گرتووە و وڵاتی ناچار بەکۆیلایەتی سەرمایەداری-دوڵەتی کردووە. دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا، کە سادە بڕواکان پێیانوابوو قۆناخێکی ناچاریی گواستنەوەیە بەرەو بە سۆشیالیزمی ڕاستەقینە، ئەوڕۆکە وەرگۆڕاوە بۆ سەرکوتێکی ترسناك و ئیمپریالیزمێکی نوێ، کە لە هیچ شتێکدا لەتەك دەوڵە فاشیستەکاندا جیاوازی نییە. پاگەندەی ئەوە، تا کاتێك کە

کۆمەڵگە هێشتا بەسەر چینی دژبەیەکدا دابەش بوو‌بێت، هەر دەبێت دەوڵەت درێژەی هەبێت، لەبەر ڕۆشنایی گشت ئەزموونە مێژوویەکاندا، لە نوکتەیەکی بێتام بەولاوەتر نییە.

هەموو جۆرێك لە دەسەڵاتی ڕامیاریی، بۆ پاراستنی ئەوەی کە لەپێناویدا سەریهەڵداوە، جۆرێکی تایبەت لە کۆیلەتی مرۆڤ دەسەپێنێت. دەوڵەت بەڕووی دەرەوەدا، بەو جۆرەی کە دەرکەوێت، لە پەیوەند بە دەوڵەتانی دیکە، بۆ ڕەوایەتیدان بەبوونی خۆی، جۆرە دوژمنایەتییەکی دەستکرد دروست دەکات، هەروا لە ناوەوەش ڕا، وەك مەرجی سەرەکی مانەوەی، کۆمەڵگە بەسەر هۆز و توێژ و چینەکاندا دابەش دەکات. گەشەی بیرۆکراسی بۆلشەڤیکی لە ڕوسیا، لەژێر نێوی دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا -کە هیچ کات، بێجگە لە دیکتاتۆری تاقمێکی بچووك بەسەر پڕۆلیتاریا و تەواوی خەڵکی ڕوسیادا، شتێکی دیکە نەبووە- تەنیا نموونەیەکی تازەیە لە ئەزموونە کۆنە مێژوویییەکان، کە بێئەژمار هەموو جارێك خۆی دووبارە کردووەتەوە. ئەم چینە سەرەوەرە تازەیە، کە تاکو ئەوڕۆکە بە خێرایی بەرەو ئاریستۆکراسییەکی نوێ گەشە دەکات، بە هەمان ڕۆشنی، کە چین و توێژە بەرتەرەکان لە وڵاتانی دیکە لە جەماوەری خەڵك جیان، لە جەماوەری جوتیاران و کرێکارانی ڕوسیە جیا بووەتەوە. ئەم بارە هێشتاکە تواناپڕوکینتر دەبێت، کاتێك کە دەوڵەتی سەرکوتگەر، مافی سکاڵاکردنی چینەکانی خوارەوە لە بارودۆخی جێگیر ڕەت بکاتەوە و هەر ناڕەزایەتی دەربڕێنێك بە مەترسییەك بۆ سەر گیانیان تەواو بێت.

بەڵام تەنانەت پلەیەکی بەرزتریش لە یەکسانی ئابووریی، لەوەی کە لە ڕوسیا بوونی هەیە، ناتوانێت مسۆگەرییەك بێت، لە بەرامبەر نادادوەری ڕامیاریی و کۆمەڵایەتیی. بە تەنیا یەکسانی ئابووری، ناکاتە ئازادی کۆمەڵایەتی. ڕێك هەر ئەم خاڵەیە، کە هیچ یەك لە فێرگە سۆشیالیستییە دەسەلاتگەراکان لێی تێنەگەیشتوون. لە زیندانەدا، لە تەکیەدا (الدیر - cloister) ، یا سەربازگەکاندا پلەیەکی بەرز لە یەکسانی ئابووریی بەدی دەکرێت، هەروەك چۆن گشت زیندانیان لە زیندانێکدا، هەمان سەرپەنا، هەمان خواردن، هەمان پۆشاك (uniform) و هەمان ئەرکیان بۆ دیاری دەکرێت. دەوڵەتی کۆنی ئینکا (Inca) لە پێرۆ و دەوڵەتی یەسوعی (Jesuit) لە پاراگوای، دابینکاری یەکسانی ئابوورییان بۆ هەموو دانیشتوانیان، وەك سیستەمێکی جێگیر، دابین کردبوو، بەڵام لەتەك ئەوەشدا، لەوێدا دڕندەترین سەرکوتگری سەروەر بوو و مرۆڤ وەك ڕۆبۆت کایەی دەستی سەران بوو و هیچ کارایی لەسەر بڕیارەکانی نەبوو. بەبێ هۆ نەبوو، کە پرۆدۆن لە "سۆشیالیزم"ی بێ ئازادیدا، خراپترین شێوە لە شێوەکانی کۆیلەتی بەدی دەکرد. ئارەزووی دادپەروەری کۆمەڵایەتیی، تەنیا کاتێك دەتوانێت بە دروستی پەرەبسێنێت و کارایی دابنێت، کە هەستی ئازادیخوازیی و لێپرسراوەتی لە مرۆڤدا گەشە بکات و پشتی پێ ببەستێت. بە واتایەکی دیکە، سۆشیالیزم یا ئازادیخوازانەیە یا هەر بوونی نییە. لە بەفەرمیناسینی ئەم ڕاستییەدا، بەڕاستی و قوڵی بەڵگەکانی دروستی ئەنارکیزم دەگەین.

دەزگەکان لە ژیانی کۆمەڵگەدا هەمان کار دەکەن، کە ئەندامە

فیزیکییەکان لە گژوگیا و گیاندارانـدا ئەنجامی دەدەن، ئەوان ئەنـدامەکانی جەسـتەی کـۆمەڵگەن. ئەنـدامەکان بە شـێوەی خۆسەرانە گەشە ناکەن، بەڵکو بنەڕەتیان بۆ هەندێك پێداویستی دیـاریکراوی دەوروبەری مـادیی و کـۆمەڵایەتیی دەگەڕێتەوە. گۆڕانی هەلومەرجی ژیان، گۆڕانی ئەندامەکان بەرهەم دەهێنێت. بەڵام ئەندامێك، هەمیشە ئەرکێکی دیاریکراو یا پەیوەندیدار ئەنجـام دەدات، کە لەپێنـاو ئەنجامدانیـدا گەشـەی کـردووە. هەروەها هەر لەتەك ئەوەی کە چیدی ئەرکەکەی بۆ بوونەوەرەکە پێویستی نامێنێت، بەرە بەرە لەنێو دەچێت یا دەگەڕێتەوە دۆخە سەرەتاییەکەی.

هەمـان شـت بەسـەر دەزگە کۆمەلایەتییەکانـدا دەگـونجێت. ئەوانیـش، بە شـێوەیەکی خۆسـەرانە دروسـت نـابن، بەڵکـو بـۆ دابینکردنی پێداویستی دیاریکراوی کۆمەڵایەتی دێنە بوون. هەر لەم ڕێگەیەوە دەوڵەتی هاوچەرخ گەشەی کردووە، پاش ئەوەی کە بەرتەرییـە ئابوورییەکـان و دابەشـبوونە چینایەتییەکـان و لەتەکیدا یەکانگیر بوون، دەستی بە بەرجەستەکردنی هەرچی زیاتری خۆی لە چوارچێوەی سیستەمی کۆمەڵایەتیی کۆندا کرد. چینە دارا تازە دروستبووەکان پێویستییان بە ئامرازی دەسەڵاتی ڕامیاریی هەبوو، بۆ ئەوەی پارێزگاری لە بەرتەرییە ئابووریی و کۆمەڵایەتییەکانی خۆیان لە بەرامبەر جەماوەری خەڵکدا بکەن. بەم جۆرە هەلـومەرجی کۆمەڵایەتیی گونجاو بۆ گەشەکردنی دەوڵـەتـی هـاوچەرخ، وەك دەزگەی دەسـەڵاتی ڕامیـاریی، بـۆ سەرکوتکردنی چینە نادارەکان و ژێرچەپۆکخستنیان پێکهات: ئەم ئەرکـە هـۆی سـەرەکی بـوونییەتی. لـە ڕەوتـی گەشـەکردنە

مێژووییەکەیدا شێوە دەرەکییەکانی گۆڕانیان بەسەردا هاتووە، بەڵام هەردەم ئەرکەکانی وەك خۆیان ماوەتەوە. تەنانەت بەردەوام خۆیان بەو ئەندازە فراوانکردووەتەوە، کە پشتیوانگەرانی خوازیاریبوون، کە خۆیان لە بواری چالاکییە کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا بخەنە گەڕ. ڕێك بەو جۆرەی کە ناتوانرێت کارکردی ئەندامێکی ژیان خۆسەرانە بگۆڕدرێت، بۆ نموونە، کەس ناتوانێت بە چاوانی ببیستێت یا بە گوێیەکانی ببینێت، هەروەش لە توانای هیچ کەسێکدا نییە، بتوانێت بە حەزی خۆی دەزگەی چەوسانەوەی کۆمەڵایەتی، [دەوڵەت]، بگۆڕیت بە ئامرازی ڕزگارکردنی چەوساوان.

ئەنارکیزم ڕێگەچارەی ئامادەکراوی هەموو گرفتە مرۆییەکان نییە، یا ئوتۆپیای نەزمی کۆمەڵایەتی بێ کەموکوڕیی نییە (بەو شێوەی کە زۆر جار ناوبراوە)، لەو کاتەوەی، بەپێی بنچینەکانی، هەموو نەخشەڕێژیی و چەمکە بێچەندووچوونەکان ڕەتدەکاتەوە، باوەڕی بە هیچ ڕاستییەکی بێچەندوچوون یا هیچ دوائامانجێکی دیاریکراو بۆ پێشکەوتنی مرۆڤایەتی نییە، بەڵکو باوەڕی بە پێگەیینی (الکمال- perfectibility) ناکۆتای شێوازە کۆمەڵایەتییەکان و هەلومەرجەکانی ژیانی مرۆڤ هەیە، کە هەردەم لە دووی شێوەی بالاتری خۆدەربڕینن و لەبەر ئەم هۆیە، هیچ کەس ناتوانێت هیچ پێناسەیەکی کۆتایی یا ئامانجێکی دیاریکراویان بۆ دەستنیشان بکات. ترسناکترینی شێوەکانی دەسەڵات ڕێك هەر ئەوەیانە، کە هەردەم هەوڵ دەدات بە زۆر هەمەڕەنگی شێوەکانی ژیانی کۆمەلایەتی لەنێو چوارچێوەی دیاریکراو و بنەمای (قواعد-norm) تایبەتدا بیگونجێنێت.

هەرچەندێك لایەنگرانی خۆیان بە بەهێزتر بزانن، هەوڵدەدەن هەرچی زیاتر بوارەکان ژیانی کۆمەڵایەتی بخەنە خزمەتی خۆیانەوە. کارایی لەسەر کارکردی گشت هێزە ڕۆشنبیرە داهێنەرەکان گەوجگەرانەتر دەبێت و لە هەمووی خراپتر کاراییەتی لەسەر پێشکەوتنی هزریی و کۆمەڵایەتی و پێشبینی سەردەمی ئێمە، بە ڕۆشنییەکی ترسێنەرەوە نیشانی دەدات، کە بۆی هەیە چ دێوودرنجێکی ترسناکی هۆبز لێڤیاسان (Thomas Hobbes' Leviathan) گەشە پێبدرێت. زاڵبوونی تەواوەتی دەزگەی ڕامیاریی بەسەر هۆش و جەستەی مرۆڤەکان و لە قاڵبدانی تێڕوانین و هەست و ڕەفتارە مرۆییەکاندا، تەنیا بەپێی بنەما سەپاوەکانی سەروەران و دواجار مراندنی گشت کولتورە هزرییە ڕاستینەکان، مەیسەر دەبێت.

ئەنارکیزم تەنیا دان بە واتای ڕێژەیی بۆچوونەکان، دەزگەکان و هەلومەرجە کۆمەڵایەتییەکاندا دەنێت. هەر لەبەرئەوەیە، کە سیستەمێکی کۆمەڵایەتی خۆداخەر و جێگیر نییە، بەڵکو ئاراستەیەکی دیاریکراوە لە گەشەی مێژوویی مرۆڤایەتیدا، کە بەپێچەوانەی دەمڕاستی هزری گشت دەزگە ئایینی و ڕامیارییەکانەوە، لەپێناو گەشەی ئازادانەی بەربەستنەکراوی تاکەکان و هێزە کۆمەڵایەتییەکان تێدەکۆشێت. هەروەها لای ئەنارکیستەکان تەنانەت ئازادیش ڕێژەییە نەك چەمکێکی بێچەندوچوون، بەو پێیەی، کە بەردەوام تێدەکۆشێت ڕەهەندەکانی فراوانتر بکات و لە ڕێگەی جۆراوجۆرەوە کارایی لەسەر بازنەکانی دیکە دابنێت. بۆ ئەنارکیستەکان، ئازادی چەمکێکی ئەبستراکتی فیلۆسۆفیی نییە، بەڵکو توانایەکی

بەرجەستەی زیندوویە، بۆ بەدیهێنانی پەرەپێدانی تەواوەتی هەموو توانایی و بەهرەکانی گشت مرۆڤێك، کە سروشت پێی بەخشیوە، تاوەکو لەبواری کۆمەڵایەتییدا بیانخاتە گەڕ. ئەم گەشەی سروشتییانەی مرۆڤ چەندێك کەمتر لەلایەن دەستەمۆگەرانی کلیسایی و ڕامیاریی دەستیتێوەربدرێت، کەسێتی تاکەکان کارامەتر و هاوسەنگتر دەبێت و لەوەش زیاتر ئاستی هوشیاری کۆمەڵگە پەرەدەسێنێت. لەبەر ئەم هۆیەیە، کە هەموو سەردەمە ڕۆشنبیرییە گەورەکان لە مێژوودا، سەردەمی لاوازیی ڕامیاری بوون، لەبەرئەوەی سیستەمە ڕامیارییەکان هەمیشە لەسەر بنەمای میکانیکی دامەزراون نەك گەشەی ئۆرگانیکی هێزە کۆمەڵایەتییەکان. دەوڵەت و ڕۆشنبیری دژەبەیەکن، لەتوانادا نییە پێکەوە بگونجێندرێن. نییتشە (Nietzsche)، کە ئەنارکیست نەبوو، زۆر بە ڕۆشنی دانی بەمەدا نا، کاتێك کە نووسی "سەرەنجام هیچ کەس ناتوانێت زیاتر لەوەی کە هەیەتی، خەرج بکات. ئەمە بۆ تاکەسەکانیش هەر وایە، بۆ نەتەوەکانیش هەر وایە. ئەگەر کەسێك خۆی بخاتە پێناو دەسەڵات، لوتکەی ڕامیاری، کشتکاری، بازرگانی، پارلامانتاریزم یا کاروباری سەربازی– ئەگەر کەسێك ئەو هەمووە هۆکارانە، پەیگیری و ویست و خۆ-سەروەری (self-mastery) بخاتە لاوە، تاکو خودێکی ڕاستەقینە بۆ شتێك پێکبهێنێت، ئیدی بۆ شتەکانی دیکە هیچی نییە. کولتوور و دەوڵەت -بوار نەدەن لەو بارەوە، کەس بخەڵەتێت- دوژمنی یەکدین: دوڵەتی کولتووری تەنیا بیرۆکەیەکی هاوچەرخە. یەکیان لەسەر ئەوی دیکەیان دەژی، یەکیان لەسەر حسابی ئەوی دیکەیان پەرەدەسێنێت. هەموو سەردەمەکانی هەڵکشانی [پڕشنگداری] کولتوور، سەردەمی

داکشـــانی [پوکـــانەوەی] ڕامیـــارییین. هەرچییەك لـــە هەســـتی کولتوورییدا درەوشاوە [پڕشنگدار] بێت، ناڕامیارییە، بەڵکو دژە ڕامیارییشە".

لە هەر شـــوێنێك کـــارای دەســـەڵاتی ڕامیـــاری لەســـەر هێـــزە داهێنەرەکانی کۆمەڵگە تا کەمترین ئاست کەم بکرێتەوە، لەوێدا ڕۆشنبیری بەباشترین شێوە پەرەدەسێنێت، چونکە سەروەری ڕامیاریی هەمیشە هەوڵ بۆ یەکجۆرکردن دەدات و دەخوازێت هەموو لایەنێك لە لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی بخاتە ژێرڕکێفی خۆی. لێرەدایە، کە دەسەڵاتی ڕامیاریی دەکەوێتە ناکۆکییەکی بێچەندوچوون لەبەرامبەر چاوەڕوانییە پەرەپێدەرە کولتوورییە ئافەرێنەرەکاندا، کە هەردەم لە گەڕاندان بەدوای شێوە و مەیدانی نوێی چالاکی کۆمەڵایەتی و ئازادی دەربرین وزۆرێکی دیکە - فرەلایەنی و ئاڵوگۆڕی بەردەوامی شتەکان، پێویستییەکی زیندوون بۆ کۆمەڵگە، بەهەمان ڕادەی پێویستبوونی فۆرمە بەستووەکان [نەگۆڕەکان]، ڕێنوێنییە مردووەکان و سەرکوتی بیرۆکەکان بۆ پارێزگاری لە دەسەڵاتی ڕامیاریی. هەموو کارێکی سەرکەوتوو، کارایی لەسەر ئارەزوومەندی بۆ هەڵکشان [پێگەیین] زیاتر و سروشی قوڵتر دادەنێت، هەر فۆرمێکی نوێ دەبێتە مژدەدەری ئەگەری پێشکەوتنی نوێ. بەڵام دەسەڵات هەردەم هەوڵ دەدات شتەکان بەو جۆرەی کە هەن، بە خەیاڵ ئاسوودەییەوە لەنگەرخستوو، بیانهێڵێتەوە. بە درێژایی مێژوو، ئەمە هۆکاری گشت شۆڕشەکان بووە. دەسەڵات تەنیا خەریکی وێرانگەرییە، هەردەم لە هەوڵی یەخسیرکردنی هەموو دیاردەیەك لە دیاردەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی بووە، لەنێو

کۆتوبەندی بنەماکانیدا. دەربرینی هزریی دەسەڵات دۆگمایەکی مردووە، فۆرمە فیزیکییەکەی هێزیکی دڕەندەیە. ئەم گەوجییەی ئامانجەکانی، هەروا مۆری خۆی لە نوێنەرانی دەدات و بە زۆری دەیانکاتە گەمژە و دڕندە، تەنانەت ئەگەرچی لە بنەڕەتدا خاوەنی باشترین بەهرە بوو بن. کەسێك کە بە بەردەوامی هەوڵبدات بەزۆر هەموو شتێك بترنجێنێتە نێو سیستەمی میکانیکییەوە، دواجار بەخۆشی دەبێت بە دەزگەیەك و هەموو هەستە مرۆییەکانی لە دەست دەدات.

هەر لەم تێگەیشتنەوە بوو، کە ئەناکیزمی هاوچەرخ لەدایك بوو و هێزی ئاکاریی خۆی خستەڕوو. تەنیا ئازادی دەتوانێت لە کاری گەورەدا سروشبەخشی مرۆڤ بێت و ئاڵوگۆڕی هزری و کۆمەڵایەتی بێنێتە بوون. هونەری کەسی فەرمانڕەوا، هیچ کات هونەری فێرکردن و سروشبەخشین نەبووە بۆ ڕێکخستنی نوێی ژیان. ناچارییەکی دڵتەنگگەرانە، کە [هونەری فەرمانڕەوایی] دەیسەپێنێت، تەنیا فەرماندانێکی سەربازیی بێگیانە و هەر جۆرە داهێنانێك لە دەمی لەدایکبووندا لەبار دەبات و تەنیا کۆیلە باردەهێنێت، نەك کەسی ئازاد. ئازادی کرۆکی ژیانە، هێزی بەرەوپێشبەرە لە هەموو پەرەسەندنە هزریی و کۆمەڵایەتییەکاندا، ئافەرێنەری هەموو ئاسۆیەکی نوێیە بۆ داهاتووی مرۆڤایەتی. ئازادی مرۆڤ لە بەهرەکێشی ئابووریی و سەرکوتی هزریی و ڕامیاریی، کۆمەڵایەتی، کە لە فیلۆسۆفی ئەنارکیزمدا لە بەرزترین ئاستدا دەربڕدراوە، مەرجی یەکەمی گەشەکردنی باڵاترین کولتووری کۆمەڵایەتی و مرۆڤایەتی نوێیە.

مێژووی فیلۆسۆفی ئەنارکیزم
لە لائۆ تسە «Lao-Tse»وە تا کرۆپۆتکین

بیرۆکە ئەنارکیستییەکان لە هەموو سەردەمە مێژووییەکاندا بەرچاو دەکەون. لە ئەندێشەی حەکیمی چینی لائۆ- تسە (وانە و ڕێگەی ڕاست- The Course and The Right Way) و فیلۆسۆفانی دواتری یۆنانی و هێدۆنیستەکان (Hedonists) و سینیکەکان (Cynics) و پەیرەوانی دیکەی لایەنگری "مافی سروشتی"، بەتایبەت لە ئەندێشەی زێنۆ (Zeno) بنیاتنەری قوتابخانەی ڕەواقی (The Stoic) و نەیاری ئەفلاتون دا، شوێنپای ئەم فیلۆسۆفییە بەدی دەکرێت. ئەم دەربڕینانە لە وانە عیرفانییەکانی کارپۆکراتیس لە (ئەسکەندەریە) دا هاتوون و کارایی بەرچاویان لەسەر هەندێك ئاراستە کریستییەکانی سەدەکانی نێوەراست لە فەرەنسە، ئاڵمان، ئیتالیا، هۆڵەند و ئینگلاند هەبووە، کە بە زۆری ڕووبەڕووی توندترین سزا دەبوونەوە. لە مێژووی چاکسازییەکانی (بۆهێمیایی) دا، پیتەر چێلکیسکی (Peter Chelcicky) بەوپەری تواناوە پشتیوانی لەم باوەڕە کرد و لە پەرتوکەکەی خۆیدا «پاکیی باوەڕ»، هەمان هەڵسەنگاندنی بەرامبەر دەوڵەت و کلیسا خستەڕوو، کە چەند سەدە پاشتر تۆلستۆی بەوە گەیشت. لە نێوان مرۆڤدۆستانی دیکەدا، ڕابێلایس (Rabelais)یش دیارە، لە پیاهەڵدانی شاری خۆشبەختی (Theleme Gargantua)دا وێنایەك لە ژیان دەخاتەڕوو، کە لە گشت کۆتوبەندەکانی سەروەری ئازاد بووە. لە نێو لایەنگرانی دیکەی ئەندێشەی ئازادیخوازیدا، دەتوانین ناوی لو بوتیە (La Boetie) ، سیلویان مارشال Sylvain و لە هەمووان

بەرچاوتر، دیدروت Diderot ناوبەرین، کە نووسینە درەشاوەکانی نیشانەیەکن لە ئەندێشەی ئازادبوونی لە هەر جۆرە دەمارگیرییەکی سەرکوتگەرانە.

لە هەمان کاتدا، پەرەسەندنی چەمکی ئەنارکیزم لە مێژووی تازەدا تێگەیشتنێکی ڕۆشنتری بە ژیان بەخشی و وەڵامدانەوەکی دەستەبەجێ بوو بە ڕەوتەکانی گەشەی کۆمەڵایەتی کە لە سەدەکانی دواتری مێژوودا هاتنە ئاراوە. بۆ یەکەمین جار ئەمە لەلایەن ولیەم گودوین (1756-1836)ەوە لە نووسینە سەرنجراکێشەکەیدا (لێکۆڵینەوەیەك لەمەڕ یەکسانی ڕامیاری و کارایی لەسەر خۆشبەختی و بەختەوەری گشتی (لەندەن 1793)دا ئەنجام درا. دەتوانین بڵێین کارەکەی گۆدوین، بەرهەمی پێگەیینی درێژماوەی چەمکە ڕادیکاڵە ڕامیاریی و کۆمەڵایەتییەکانی ئینگلاند بوو، کە لە جۆرج بوچانان George Buchanan دەستپێدەکات و لە ڕیچارد هۆکەر Richard Hooker، گێرارد وینستانلی Gerard Winstanley، ئالگێرنۆن سیدنی Algernon Sidney، جان لۆك John Locke، ڕۆبێرت والاس Robert Wallace، جان بلێرز John Bellers، بە جێرمی بێنتام Jeremy Bentham، جۆزیف پریستلی Joseph Priestley، ڕیچارد پرایس Richard Price و تۆماس پاین Thomas Paine دەگات.

گۆدوین زۆر بە ڕۆشنی ئەوەی خستەڕوو، کە هۆی خراپکارییە کۆمەڵایەتییەکان، لە شێوەکانی دەوڵەتدا نییە، بەڵکو لە بوونی خودی دەوڵەتدایە. هەروەها ئەوەی خستەڕوو، کە مرۆڤ ناتوانێت ئازادانە و بە شێوەیەکی سروشتی لەتەك یەکدا بژین، بەبێ

ئەوەی مەرجە ئابوورییە پێویستەکان بۆ ئەم مەبەستە دابین بکرێن و هیچ کەس نەکەوێتە بەهرەکێشی کەسانی دیکە؛ ئەوەی کە زۆربەی قسەگەرانی ڕادیکالیزمی ڕامیاری لە ئاستیدا بە تەواوی چاویان نووقاندبوو. لەم ڕووەوە بوو،کە دواتر ناچاربوون بەرتەری فرەتر بە دەوڵەتێك بدەن، کە لە سەرەتادا دەیانویست بۆ لایەنی کەم بەرتەسکی بکەنەوە. بیرۆکەی گودوین لەمەڕ کۆمەڵگەی بێ دەوڵەت، خاوەنداریەتی کۆمەلایەتی (هەمووانیی هاوبەشی) زەوی و ئامرازەکانی بەرهەمهێنانی لەبەرچاو دەگرت و پشتی بە ژیانی ئابووریی ئازادانەی بەرهەمهێنەران لە هەرەوەزییەکاندا دەبەست. بیرۆکەکەی گۆدوین کارایییەکی فراوانی لەسەر نێوەندە پێشکەتووەکانی کرێکارانی ئینگلاند و بەشە فرە کراوەکانی ڕۆشنبیرانی لیبراڵ هەبوو. لە هەمووی گرنگتر، بەشداری وی بوو لە بزووتنەوەی نۆپای سۆشیالیستی (ئینگلاند)دا، ئەوەی کە دواتر پەرەسەندنی بەرچاوی لە کارەکانی ڕۆبێرت ئۆئێن Robert Owen، جۆن گرەی John Gray و ولیام تۆمسۆن William Thompson دا لەخۆ گرت و بۆ ماوەیەکی درێژ ڕوخسارێکی ئاشکرای ئازادیخوازانەی وەهای لە خۆ نیشان دا، کە سۆشیالیستەکانی ئاڵمان و ولاتانی دیکە هیچکات نەیانبوو.

هەروەها سۆشیالیستی فەرەنسی، چارلز فۆریە (1772 - Charles Fourier 1832)ش لەم مەیدانەدا کارایی داناوە و پێویستە لێرەدا لەتەك تێئۆرییەکەی لەمەڕ سەرنجراکێشی کار، وەك یەکێك لە پێشڕەوانی هزری ئازادیخوازانە ڕۆشنایی بخەینە سەر.

بەڵام کەسێك کە کارایی فرەتری لەسەر پەرەسەندنی تێئۆری ئەنارکیستی دانا، پییەر ژۆزێف پرۆدۆن (1809- Pierre Joseph

Proudhon 1865) بوو. یەکێك لە لێهاتووترین و پەیگیرانەترین نووسەرانی فرە لایەنی سۆشیالیزمی هاوچەرخ بوو. پرۆدۆن بە قوڵی ڕۆچووبووە ژیانی هزری و کۆمەڵایەتی سەردەمی خۆی و ئەمە کارایی لەسەر هەڵوێستی وی لە سەر وەڵامدانەوە بەهەر پرسێك دانابوو. لەبەر ئەوە داوەریکردن لەسەر وی لەسەر بنچینەی پێشنیارە کردەییە تایبەتەکانی، پێشنیارگەلێك کە وەك وەڵامدانەوە بە پێداویستییەکانی ئەو ساتە سەریان هەڵداوە، وەك ئەوەی دواتر هەندێك لە لایەنگرانی پێیهەستان، کارێکی نابەجێیە. لەنێو زۆربەی بیریارانی سۆشیالیستی ئەو سەردەمەدا، ئەو تەنیا کەسێك بوو، کە هۆی نالەباریی کۆمەڵایەتی بە قوڵترین شێوە تێگەیشتبوو و لەو بارەوە ڕوانگەی فراوانتری هەبوو. ئەو بێپێچوپەنا دژی هەموو سیستەمە دەستکردە کۆمەلایەتییەکان بوو و لە گەشەی کۆمەڵایەتیدا ئارەزوومەندیی هەمیشەیی بۆ شێوە نوێ و باڵاکانی ژیان کۆمەڵایەتی و هزری بەدی کرد؛ پێیوابوو کە ئەم گەشەکردنە ناتوانێت پابەندی هیچ فۆرمۆڵبەندییەکی ئەبستراکت (abstract)ی دیاریکراو بێت.

پرۆدۆن بەرهەڵستی کارایی سونەتیی ژاکۆبین (Jacobin)ی کرد، کە باڵی بەسەر هزری دیموکراتەکانی فەرەنسە و زۆرێك لە سۆشیالیستەکانی ئەو سەردەمەدا کێشابوو، بەهەمان پەیگیرییەوە دەستتێوەردانی دەوڵەتە نێوەندییەکان و چەپاوڵگەریی ئابووری لە ڕەوتی سروشتیی بەرەوپێشچوونی کۆمەڵایەتیدا ڕەتدەکردەوە. بۆ ئەو ڕزگارکردنی کۆمەڵگە لە ڕیشاڵی ئەو دوو وەرەمە (سرطانە)، ئەرکی سەرەکی شۆڕشی سەدەی نۆزدەهەم بوو. پرۆدۆن کومۆنیست نەبوو. ئەو

خاوەنداریێتی وەك بەرتەریدەری بەهرەکێشی ڕەتدەکردەوە، بەڵام دانی بە خاوەنداریێتی ئامرازەکانی بەرهەمێناندا بۆ هەمووان دەنا، کە تێیدا لە ڕێی ڕێکەوتننامەی ئازادەوە گروپە پیشەسازییەکان کارایی لەسەر یەکدی دادەنێن، تا ئەو جێیەی کە ئەو مافە نەبێتە هۆی بەهرەکێشی کەسانی دیکە و بەرهەمی کارەکەش بە شێوەیەکی تەواو بخرێتە بەردەست ئەندامانی کۆمەڵگە. وەها کۆمەڵەیەك لەسەر بنەمای هاریکاری بەرامبەرانە (ئاڵوویێریی)، بەهرەمەندیی هەمووانی لە مافی یەکسان و گۆڕینەوەی خزمەتگوزارییە کۆمەلایەتییەکان، دابین دەکات. ماوەی نێوەنجی کاری پێویست بۆ بەرهەمهێنانی هەر بەرهەمێك دەبێتە پێوەری نرخەکەی و پێکهێنەری بنەمایەك بۆ ئاڵوویێری بەرامبەرانەی بەرهەمەکانی کار. بەمجۆرە سەرمایە لە هێزی جێکەوتە و ئاسایی خۆی بێبەش دەبێت و بەشێوەیەکی تەواو پابەندی کارکردی کار دەبێت. هەل بۆ هەمووان دەڕەخسێنێت، کە بەر بە سوودوەرگرتن لێی وەك ئامرزای بەهرەکێشی، بگرن. وەها شێوەیەك لە ئابووری هەرجۆرە دەزگەیەکی سەرکوتگەرانەی ڕامیاریی دەکاتە شتێکی زیادە و ناپێویست. کۆمەڵگە دەگۆڕێت بۆ کۆی کۆمیونیتییە ئازادەکان، کە کاروبارەکانی خۆیان بەپێی پێداویستی ڕێکدەخەن. لەلایەن خۆیانەوە یا بە هاوبەشی لەتەك ئەوانی دیکە ئەنجام دەدەن و لەوێدا ئازادی بە واتای یەکسانی لەتەك ئازادی کەسانی دیکە دێت، نەك بەرتەسکگەرەوەی، بەڵکو وەك ئاسایشپارێزی و پشتیوانیگەری دەبێت. "هەرچەندی تاکەکان ئازادتر، سەربەستتر و ئامادەتر بن، بۆ کۆمەڵگە باشترە".

ڕێکخراوەیی فێدرالیزم، کە پرۆدۆن داهاتووی نزیکی مرۆڤی تێدا

دەبینـــــــی، هیـــــچ بەرتەنگییەکـــــــی دیـــــــاریکراوی لەبەردەم لەتوانـــــادابوونی گەشەســــەندنە داهاتووییەکـــــان دانـــــانێت و فراوانـــترین زەمینــــە بـــۆ هەمـــوو جـــۆرە چـــالاکییە تـــاکیی و کۆمەڵایەتییەکـــــان دەرەخســــێنێت. لە خـــــاڵی دەســــــتپێکی فیدراسیۆنەوە، پرۆدۆن بە هەمان شێوە دژایەتی ئامانجی کۆتایی یەکێـــتییە ڕامیـــاریی و نەتەوەییەکـــانی ناســـیونالیزمی تـــازە پاگرتووی ئەو سەردەمە دەکات، کە کەسانی ناوداری وەك مـازینی Mazzini، گاریبالـــدی Garibaldi، لێلێویـــل Lelewel و کەســـانی دیکـــە قســـەگەری بـــوون. لەم بـــارەوە، ئەو زۆـــر لە هـــاوڕێ هاوچەرخەکـانی ڕۆشـنتر سروشـتی ڕاسـتەقینەی ناسـیونالیزمی دەناســی. پرۆـدۆن کـارایییەکی زۆـر بەرچـاوی لەسـەر گەشـەی سۆشیالیزم دانا، بەتایبەت لە وڵاتانی لاتین.

بیرۆکەگەلـی لـە جـۆری تێڕوانینـە ئابـووریی و ڕامیارییەکـانی پرۆدۆن، لەلایەن لایەنگرانـی بەنـاو (ئەنـارکیزمی تـاکگەرا)ی وەك وەك جوسـیە وارن Josiah Warren ، سـتێفان پێـرڵ ئانـدرێوس Stephen Pearl Andrews ، ویلیـام بـی. گریـن William B. Greene ، لیسـاندەر سـپونەر Lysander Spooner ، بێنیـامین توکەر Benjamin R. Tucker ، ئەزرا هێیوود Ezra Heywood ، فرانسـیس دی. تانـدی Francis D. Tandy و زۆرێکـی دیکەوە لە ئەمەریکـا پاگەنـدەیان بـۆ دەکـرا و پەرەیـان پێـدەدرا، هەرچەنـدە هیـچ یەك لەوانە نەیـانتوانی بگەنە دووربینـی ڕوانگەی پرۆـدۆن. تایبەتمەنــدیی ئازادئەندێشـــی ئەم فێرگەیــە ئەو ڕاســتەیە، کە زۆـربەی بیریـارانی ئەو فێرگەیــە، بیرۆکــە ڕامیارییەکانیـان لــە (پرۆـــدۆن)ەوە وەرنەگرتـــوون، بەڵکـــو لە ســـونەتی لیـــبرالیزمی ئەمەریکاییەوە هاتوون، بە جۆرێك کە توکەر دەتوانێت پاگەنـدەی

ئەوە بکات، کە "ئەنارکیستەکان پێشەنگانی دیمۆکراتە (جێفرسۆن Jefferson)ییەکانن".

یەکێك لە دەربڕینە بێوێنەکانی بیرۆکە ئازادیخوازەکان، دەتوانرێت لە پەرتووکەکەی ماکس شتینەر (یۆهان کاسپار شمیت Johann Kaspar Schmidt 1806 - 1856) تاك و خاوەندارییەتییەکەی (Der Einzige und sein Eigentum)دا، بەدەست بهێنرێت، کە زۆر زوو فەرامۆش کرا و کارایییەکی وەهای لەسەر بزاڤی ئەنارکیستی دانەنا. پەرتووکەکەی شتینەر فرەتر کارێکی فیلۆسۆفییە، کە شوێنپای وابەستەیی مرۆڤی بەوانەوە کە پێیان دەوترێت دەسەڵاتە باڵاکان لە هەموو ڕێگە پێچاوپێچەکانییەوە هەڵگرتووە، هیچ سڵی لە نیگارکیشانی بەدەستهێنراوە زانستییەکان لە ڕێگەی لێکۆڵینەوەوە، نەکرد. ئەم پەرتووکە یەکێکە لەو یاخیبوونە ئاگاهانە و بەئەنقەستانە، کە ڕێز بۆ هیچ ئوتوریتەك دانانێن، هەرچەندە بەدەسەڵاتیش بێت. هەروەها لەبەرئەوە بە تەواوی هێزییەوە خوازیاری سەربەخۆیی بیرکردنەوەیە.

ئەنارکیزم تین و وزەی شۆڕشگێڕانەی، لە میخائیل باکونین (Michael A. Bakunin 1814-1876) وەرگرت، کە بیرۆکەکانی بە فێرکارییەکانی پرۆدۆن پشتئەستوور بوون، بەڵام لە بواری ئابووریدا پەرەی پێدان، کاتێك کە شانبەشانی باڵی فیدرالیستی نێونەتەوەیی یەکەم، بانگەوازی بۆ خاوەندارێتی گەلیانە (بەکۆمەڵ)ی زەمین و ئامرزەکانی دیکەی بەرهەمهێنان کرد و خوازیاری بەرتەسککردنەوەی مافی خاوەندارێتی تایبەتی بوو،

تەنیا بۆ بەرهەمی کاری کەسیی. هەروا (باکونین)یش نەیاری کۆمونیزم بوو، کە لە سەردەمی ئەویشدا، تایبەتمەندییەکی فرە دەسەلاتگەرایانەی هەبوو، وەك ئەوەی ئەورۆکە لە بۆلشەڤیزمدا خۆی نیشان دەداتەوە. - باکونین لەو بارەوە دەڵێت: "من کۆمونیست نیم، چونکە کۆمونیزم گشت هێزەکانی کۆمەڵگە لە دەوڵەتدا یەکدەخا و بەخۆی هەڵیاندەلوشێت؛ لەبەر ئەوەی کە بەناچاری بەرەو کۆکردنەوەی گشت داراییەکان لە دەستی دەوڵەتدا ملدەنێت، لە کاتێکدا کە من خوازیاری لەنێوبردنی تەواوەتی بنچینەکانی دەسەلاتگەرایی و چاودیریی میرایەتیم، کە تاوەکو ئەورۆکە، لەژێر پاگەندەی مۆڕالیکردن و شارستانیکردندا، خەڵکی لە کۆیلایەتیدا ڕاگرتووە و بەهرەکێشیی لێ دەکات".

باکونین شۆڕشگێڕێکی پەیگیر بوو و باوەڕی بە چارەسەری دۆستانە و ئاشتیخوازانەی کیشەکانی نێو کۆمەڵگە نەدەکرد. ئەو لەوە تێگەیشتبوو، کە چینە فەرمانڕەواکان، کوێرانە و سەرسەختانە بەر بە هەر لەتوانادابوونێك بۆ جەێبەجێکردنی چاکسازییە کۆمەلایەتییە گەورەکان دەگرن، بۆیە تەنیا ڕێگەچارەی لە شۆڕشی کۆمەڵایەتیی نێونەتەوەییدا دەبینی، کە لە توانایدا هەیە گشت دامودەزگەکانی دەسەڵاتی ڕامیاریی و بەهرەکێشی ئابووریی لەنێو بەرێت و لە جێی ئەواندا فێدراسیۆنی ئەنجومەنە ئازادەکانی بەرهەمهێنەران و بەکاربەران بۆ دابینکردنی پێداویستییە ڕۆژانەییەکانی ژیانیان، بەرپا بکات. لەوێوە، کە ئەویش وەك زۆرێك لە هاوسەردەمەکانی، باوەڕی بە نزیکی ڕوودانی شۆڕش هەبوو، دڵسۆزانە هەموو هێزی خۆی خستبووە پێناو یەکێتی کەسانی

شۆڕشـــگێڕ و ئازادیخـــواز لـه نێـــوەوه و دەرەوەی نێـــونـەتـەوەیـی (ئینتەرناسیونال)ی یەکەمدا، تـا لـەبـەرامبـەر دیکتـاتـۆری یـا هـەر جـــۆره گەرانەوەیەك بـــۆ هەلـــومەرجی پێشـــێن، پارێزگـــاری لـه شۆرشێك بكات، کـه بـەڕێوەیه. لـەبـەرئـەوەیه، کـه دەتوانرێت لـه زۆر ڕووەوه، ئەو بـه بنیـــاتنـەری بزاڤـــی ئەنـــارکیزمی هـــاوچـەرخ بژمێردریت.

یەکێکی دیکـه لـه تێئۆریداریژەره ناسراوەکانی ئەنـارکیزم، پێتـەر کرۆپــۆتکین (Peter Kropotkin 1842-1921)بــوو، کـه خــۆی بــۆ بەکاربردنی دەستکەوتەکانی زانستی سروشتی هـاوچەرخ لـەپێنـاو پەرەدان بـه چەمکی کۆمەڵناسییانه (sociological)ی ئەنـارکیزم، تەرخـان کردبـوو. ئەو لـه پەرتـووکه داهێنەرانەکەیدا "هـاریکـاری بەرامبـەرانـه - هۆکاری گەشـەکردن"، بـه خستنەڕووی بەڵگەکـانـی خـــۆی، دژی داروینیزمـــی کـــۆمەلایەتی (Social Darwinism) وەســـتایەوه، کـه لایەنـــدگرانی هەوڵیـــان دەدا بەســـودوەرگرتن لـه تیئۆری داروینـــی -ململانـــێ لەپێنـــاو مـــانەوه (the Struggle for Existence)، ئەوه بسەلمێنن، کـه جـەنگی بەهێـز بـەرامبـەر لاواز، یاسایەکی نەگۆڕ (ئاسنینی)ی سروشتییه و مرۆڤیش دەگرێتەوه. لـه ڕاستیدا ئەم چەمکـه بـه توندی لـەژێـر کـارایی ڕێـڕەو (مذهب)ی مـالتوس (Malthus)یدا بـوو، ئەوەی "خشتـەکی ژیـان بـۆ هەمـووان بڵاونەکراوەتەوه و پێویستیان نییه، تەنیا دەتـوانن خۆیـان لـەتـەك ئەو ڕاســتییەدا بگـــونجێنن". کرۆپـــۆتکین نیشـــانـی دا، کـه وەهـــا تێگەیشتنێك بـۆ سروشت وەك مەیدانی بێسنووری جەنـگ، تـەنیـا کاریکاتۆرێکه لـه ژیانی ڕاستەقینه، لـه هاوشانی جەنگی دڕنـدانـه بــۆ مـــانەوه، کـه بـه چنـــگ و کەڵبـــه دەکرێـــت، لـــه سروشـــتدا

ئاراستەیەکی دیکەیش هەیە، کە خۆی لە پەیوەندی کۆمەڵایەتی جۆرە لاوازەکان و هەوڵی مانەوەی جۆرەکان لەسەر بنەمای گەشەکردنی غەریزی کۆمەڵایەتیی و هاریکاریی بەرامبەرانە ڕاوەستاوە. بەم جۆرە، مرۆڤ ئافەرێنەری کۆمەڵگە نییە، بەڵکو کۆمەڵگە ئافەرێنەری مرۆڤە، لەوەدا کە ئەو لەو جۆرانەی کە ئەویان لێوە هاتووە، غەریزەی کۆمەڵایەتیی بۆ لەپاش ماوە، ئەو توانایەی پێدەبەخشیووە کە بەتەنیا لە دەوروبەری یەکەمیدا لەبەرامبەر زاڵی جەستەیی (فیزیکی) جۆرەکانی دیکە پارێزگاری لە خۆی بکات و پێشکەوتنێکی چاوەڕواننەکراوی باڵاتر مسۆگەر بکات. ئەمەی دووەمیان هەروا کە لە پاشڕەوی بەردەوامی ئەو جۆراندا نیشاندراوە، کە تیایاندا حەزی ململانێی مانەوە تا هەنووکە بەسەر یەکەمیاندا، واتە ژیانی کۆمەڵایەتیدا، زاڵترە و تەنیا پشت بە هێزی جەستەیی خۆی دەبەستێت. ئەم بیرۆکە، ئەوڕۆکە بەردەوام لە ئاستێکی فراواندا لە بواری زانستی سروشتی و لێکۆڵینەوە کۆمەڵایەتییەکاندا پێشوازی زیاتری لێ دەکرێت، بۆ لێکۆڵینەوە لەمەڕ گەشەکردنی مرۆڤ، گشت دەرگەکان بەڕوویدا ئاوەڵا کراون.

بەپێی تێڕوانینی کرۆپۆتکین، ئەم ڕاستییە تەنانەت لە سەرکوتگەرترین هەلومەرجدا ڕاستە، کە فرەتر پەیوەندییە کەسییەکانی مرۆڤ لەتەك هاوجۆرانی، لەسەر بنەمای ڕێسا کۆمەڵایەتییەکان، ڕێککەوتنی ئازاد و هاریکاری بەرامبەرانە ئەنجام دەدرێن و بەبێ ئەوانە، ژیانی کۆمەڵایەتی هەرگیز لە توانادا نەدەبوو. ئەگەر بەم جۆرە نەبووایە، تەنانەت بەهێزترین دەزگە سەپێنەرەکانی دەوڵەتیش نەیاندەتوانی نەزمی

کۆمەڵایەتی تەنانەت بۆ ماوەیەکی کورتیش بپارێزن. سەرەڕای ئەوەش، ئەم شێوە سروشتییانەی ئاکار، کە لە قوڵایی سروشتی مرۆڤەوە سەرچاوە دەگرن، تاکو ئەمڕۆکەش بەهۆی دەستێوەردانی بەردەوام و بەرئەنجامەکانی بەهرەکێسی ئابووریی و جێگیریی میرییەوە، کە نوێنەرایەتی شێوەیەکی دڕندانە لە شێوەکانی ململانێی مانەوە لە کۆمەڵگەی مرۆییدا دەکات، لەکار دەخرێن، پێویستە شێوەیەکی دیکە لە شێوەکانی هاریکاری ئازاد و یارمەتی بەرامبەرانە بەسەریدا زاڵ ببێت. هوشیاری لەمەڕ لێپرسراوەتی کەسیی و توانای هاودەری لەتەك کەسانی دیکە، کە گشت ئاکارە کۆمەڵایەتییەکان و گشت بیرۆکەکانی یەکسانی کۆمەلایەتی دروست دەکەن، لە سایەی ئازادیدا باشتر گەشە دەکەن.

هەروەك باکونین، (کرۆپۆتکین)یش، شۆڕشگێڕ بوو. بەڵام ئەو، وەك ئێلیزە ڕێکلوس (Elisee Reclus) و ئەوانی دیکە، لە شۆڕشدا تەنیا قۆناخێکی تایبەتیی پرۆسیسی پەرەسەندنیی بەدی کرد، ئەوەش کاتێك دەردەکەوێت، کە هیوایەکی نوێی کۆمەڵایەتیی لە گەشەسەندنی سروشتییانەی خۆیدا بەڕادەیەك لەلایەن دەسەڵاتەوە بەرتەسك بکرێتەوە، کە پێش ئەوەی وەك هۆکارێکی نوێ لە ژیانی مرۆڤدا بتوانێت کار بکات، ناچار بێت بە توندوتیژی قاوخە کۆنەکان بشکێنێت.

بە پێچەوانەی هاریکاریگەرایی بەرامبەرانەی پرۆدۆن و کۆمەڵگەرایی (باکونین)ەوە، کرۆپۆتکین بانگەوازی بۆ خاوەندارێتی هاوبەش کرد، نەك تەنیا ئامرزەکانی بەرهەمهێنان،

بەڵکو هەروا بەرهەمەکانی کاریش، لەبەرئەوەی پێیوابوو لە باری هەنووکەیی تەکنۆلۆجیادا هیچ پێوەرێکی ورد بۆ نرخاندنی کار بوونی نییە. بەڵام، لەلایەکی دیکەوە، بە ئاراستەی ئاوەزگیرانەی شێوازە هاوچەرخەکانی کارەوە، لە تواناندا هەیە فراوانییەکی ڕێژەیی بۆ هەموو مرۆڤێك دابین بکرێت. ئەنارکیزمی کۆمونیستی، پێش کرۆپۆتکین لەلایەن کەسانی وەك ژوزیف دێجاك (Joseph Dejacque)، ئێلیزە ڕێکلوس (Elisee Reclus)، کارلۆ کافییرۆ (Carlo Cafiero) و کەسانی دیکەوە پێشنیار کرابوو ، درەوشاوەترین و بەرجەستەترین نموونەی ئەم هزرە، کە لەلایەن زۆرینەیەکی بەرچاوی ئەنارکیستەکانی ئەمڕۆوە پەسەند کراوە، لە کارەکانی (کرۆپۆتکین)دا بوو.
لێرەدا پێویستە یادێکیش لە لیئۆ تۆلستۆی (Leo Tolstoy -1828- 1910) بکەینەوە، کە لە مەسیحیەتی سەرەتایی و لەسەر بنچینەگەلێکی مۆڕالیی کە لە وانەکانی ئینجیلدا هاتوون، بە بیرۆکەی کۆمەڵگەی بێسەروەر گەیشت.

خاڵی هاوبەشی هەموو ئەنارکیستەکان خوازیاریی پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی خاڵییە لە هەموو دەزگە رامیاریی و کۆمەڵایەتییە سەپێنراوەکان، کە لەبەردەم گەشەی مرۆڤایەتی ئازاد دا ڕێگرن. لەم چەمکەدا، نابێت هاریکاریی بەرامبەرانە، کۆمەڵگەرایی و کۆمونیزم بە واتای سیستەمی ئابووریی داخراو لەبەرچاو بگیردرێن، کە بوار بۆ پێشکەوتنی زیاتر و بەردەوام ناهێڵێتەوە، بەڵکو ئەمانە تەنیا ئامرازی ئابوورییین بۆ پارێزگاری لە کۆمەڵگەی ئازاد. تەنانەت بۆی هەیە لە هەموو شێوەکانی کۆمەڵگەی ئازادی داهاتوودا، شێوەی جیاوازی ئابووری هاریکاریی

لــــه پـــاڵ یەکـــتردا هەبـــن، لەوێـــدا هەر بەرەوپێشـــچوونێکی کۆمەڵایەتی، پێویستە بۆ ئەزموونگیری ئازادانە و تاقیکردنەوەی کردەیـــی شـــێوازە تازەکـــان، لە کـــۆمەڵگە ئازادی کۆمیونیـــتییە ئازادەکاندا هەموو هەلێك لە ئارادا دەبێت.

هەمـــان شـــت لەتەك هەمـــوو شـــێوازە (method) جۆراوجـــۆرە ئەنارکیزم دەگونجێت. کاری لایەنگرانی بە دیاریکراوی، پەروەردە و ئامادەکـــاریی هزریـــی و دەروونیـــی خەڵکە بـــۆ ڕزگـــارکردنی کۆمەڵایەتییانەی خۆیان. هەر هەوڵێك بۆ سنووردارکردنی کارایی پـــاوانگەری ئابـــووریی و دەســـەلاتی دەوڵەت، هەنگـــاوێکە بەرەو کەتوارییبوونەوەی ئەم ئامانجە. هەموو پەرەسەندنێکی ڕێکخـراوە خۆبەشکارەکان لە بواری جۆراوجۆری چالاکییە کۆمەڵایەتییەکاندا بە ئاراســـتەی ئازادی کەســـیی و دادپەروەریـــی کـــۆمەڵایەتی، هوشـیاری خەڵکـی قوڵـتر و لێپرسـراوەتی کۆمەڵایەتییـان زیـاتر دەکـــات و بەبـــێ ئەمـــانە، بەدیهێنـــانی هیـــچ ئاڵوگـــۆڕێکی کـۆمەڵایەتیی لە توانـادا نـابێت. زۆربەی ئەنارکیسـتەکانی ئەم سـەردەمە لەو بـڕوایەدان، کـە وەهـا ئاڵوگـۆڕێکی کـۆمەلایەتیی چەندین ساڵ دەخایێنێت و کاری بنیاتنـان و پەروەردەی پێویستە و بەبـێ هەڵچوون و بـارگرژییەکی شۆڕشـگێڕانە کـە تـا هەنـووکە هەموو بەرەوپێشچوونێکی کۆمەڵایەتی ئافرانـدووە، بەدیهـاتنی لـە توانادا نییە، هەڵبەتە تایبەتمەندی وەها هەڵچوون و بارگرژییەك بـــە ڕادەی بەهێزیـــی بەرهەڵســـتییێکەوە بەســـتراوە، کە چینە فەرمانرواکان بۆ بەرگرتـن لـە کەتوارتیبـوونەوەی بیرۆکـە تازەکـان لـە خۆیـان نیشـاندەدەن. هەچەنـدی بازنەکـانی ڕێکخسـتنەوەی کـۆمەڵگە بـە نـاوەڕۆکی ئازادیخـوازیی و سۆشـیالیزمەوە فراوانـتر

بن، ژانەکانی لە دایکبوونی ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتیی لە داهاتوودا کەمتر و ئاسانتر دەبن. تەنانەت شۆڕشەکان دەتوانن تەنیا گەشە بە بیرۆکەگەلێك بدەن و پێبگەیێنن، کە هەنووکە بوونیان هەیە و بووەتە بەسێك لە هوشیاری مرۆڤ: بەڵام بەخۆیان ناتوانن بیرۆکەگەلێکی نوێ، یا دونیایەکی نوێ لە هیچەوە بئافرێنن.

پێش دەرکەوتنی دەوڵەتە سەراپاگیرەکان لە ڕوسیە، ئیتالیا، ئاڵمان و دواتر لە پورتوگال و ئیسپانیا و هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی دووەم، ڕێکخراوە و بزاڤی ئەنارکیستی لە نزیکەی زۆربەی ولاتاندا بوونیان هەبوو. بەڵام وەك هەموو بزاڤە سۆشیالیستییەکانی دیکەی ئەو سەردەمە، کەوتوونەتە بەر سەرکوتی فاشیزم و هێرشەکانی سوپای ئاڵمان و تەنیا توانییان بە نهێنی بمێننەوە. لە پاش کۆتایی جەنگەوە، هەستانەوەی بزاڤە ئەنارکیستییەکان لە گشت وڵاتانی ئەوروپای خۆراوایی شتێکی بەرچاوە. فیدراسیۆنی ئەنارکیستانی فەرەنسە و ئیتالیا یەکەم پێکهاتنیان بەست، هەروەها ئەنارکیستانی ئیسپانیا کە هیشتاکە هەزارانیان لە دوورخراوگەن و بە زۆری لە فەرەنسە، بەلجیکا و ئەفریکای باکووری دەژین بە هەمان کار هەستان و هەر بەو جۆرە ڕۆژنامە و گۆڤارە ئەنارکیستییەکان لە زۆر ولاتی ئەوروپا و ئەمەریکای باکوور و باشووری بڵاو دەکرێنەوە.

ڕەگەکانی ئەنارکۆسەندیکالیزم

زۆرێك لە ئەنارکیستەکان، بەتایبەت لە وڵاتانی لاتین، بەشێکی زۆری چالاکییان لە بزاڤی کرێکاریدا ئەنجام داوە، لەوێوە لە ساڵانی دواییدا بزاڤی ئەنارکۆ- سەندیکالیستی لە دایك بوو. بنەما تیئۆرییەکانی ئەنارکۆ- سەندیکالیزم لە فێرکارییەکانی سۆشیالیزمی ئازادیخوازانە یا ئەنارکیزمەوە سەرچاوە دەگرن، لە کاتێکدا شێوەی ڕێکخراوەییەکەی لە بزاڤی سەندیکالیزمی شۆڕشگێرانەی ساڵانی 1895 -1910 وەرگیراوە، بەتایبەت ئەوەی کە لە فەرەنسە، ئیتالیا و ئیسپانیا, زۆر گەشەی کردبوو. بە شێوەیەکی گشتی، ئەندێشە و شێوازەکانی تازە نەبوون. زۆربەیان پێشتر بە قوڵی لە ڕیزەکانی نێونەتەوەیی یەکەمدا دەنگیان دابووەوە، کاتێك کە پەرەسەندنی پەروەردە هزرییەکانی ئەنجوومەنی سەرتاسەری، گەیشتبوونە لوتکە. ئەم بابەتە لە کێشمەکێشەکانی لەمەڕ گرنگی ڕێکخراوبوونی ئابووریی کرێکاران، لە کۆنگرەی چوارەمدا لە بازیل 1869، بە ڕوونی دەرکەوت. لە ڕاپۆرتێکدا لەمەڕ ئەم پرسە، کە Eugene Hins لەپێش کۆنگرەوە بە نێوی فیدراسیۆنی بەلجیکا ئامادە کردبوو، بۆ یەکەمین جار ڕوانگەیەکەی تەواو تازە لەمەڕ ئەم بابەتە خرایە ڕوو، کە لێکچوونێکی ئاشکرای لەتەك ئەندێشەکانی ڕۆبێرت ئۆئێن و بزاڤی کرێکاری دەهەی 1830 ئینگلاند هەبوو.

بەمەبەستی بەدەستهێنانێکی لەمە، پێویستە ئەوەمان لەبیر بێت، کە ئەو کات، فێرگە جیاوازەکانی سۆشیالیزمی دەولەتی، سەرنجیان نەدەدا یا لە باشترین باردا کەمترین سەرنجیان

دەدایە یەکێتییە کرێکارییەکان. بلانکییەکانی (Blanquists) فەرەنسە، کە ئامانجی دەستبەجێیان سەرکوتگەرێتی سۆشیالیستی بوو، ئەو ڕێکخراوانەیان تەنیا بە ڕیفۆرمیست لەبەرچاو دەگرت. فێردینان لاسال (Ferdinand Lassalle) و پاشڕەوانی گشت هەوڵێکی خۆیان خستبووە پیناو وابەستەکردنی کرێکاران بە پارتێکی رامیارییەوە و نەیارانی قینلەدڵی هەر جۆرە یەکێتییەکی کرێکاری بوون، کە پێیان وابوو ڕێگرن لەبەردەم گەشەی ڕامیاریی چینی کرێکار. مارکس و پاشڕەوانی ئەو کاتی، دانیان بە یەکێتییەکاندا دەنا، پێویستی یەکێتییە کرێکارییەکانیان بۆ بەدەستهێنانی کۆمەڵێك پێشکەوتن لە سیستەمی سەرمایەداریدا پێ باش بوو، بەڵام لەو باوەڕەدا بوون، کە پاش لەنێوچوونی سەرمایەداری، ئەوا ئیتر کۆتایی بە ڕۆڵیان دێت و هەر لەتەك گەیشتن بە سۆشیالیزم ڕێنوێنی تەنیا لەلایەن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا ئەنجام دەدرێت.

لە بازیل بۆ یەکەمین جار ئەم بیرۆکەیە کەوتە بەر لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگاندنی تێروتەسەل. بۆچوونگەلێك لە ڕاپۆرتەکەی بەلجیکادا کە لەلایەن هینز(Hins) خرانە ڕوو، نوێنەرانی ئیسپانیا و جورای سویسرا و گەورەترین باڵی بەشی فەرەنسی تێیدا بەشدارییان کرد. پشتیان بەم بنەمایە بەستبوو، کە یەکێتییە هەنووکەییە کرێکارییەکان، تەنیا پێداویستی کۆمەڵگەی هەنووکەیی نین، بەڵکو واوەتر لە هەستەبوونی ئابووریی سۆسیالیستی لەبەرچاو بگیردرێن و بەم پێیە، ئەرکی نێونەتەوەیی بوو، کە کرێکاران بەم ئەرکە ڕۆشنبیر بکات. لەبەر ئەوە کۆنگرە ئەم بڕیارنامەیەی پەسەند کرد:

"کۆنگره رادەگەیێنێت، کە پێویستە هەموو کرێکاران بۆ پێکهێنانی یەکێتییەکان بۆ بەرگری لە پیشە جۆراوجۆرەکاندا تێبکۆشن. لەتەك پێکهێنانی هەر یەکێتییەك، یەکێتییەکانی تر کە لەو پیشەدا چالاکی دەکەن، دەبێت ئاگادار بکرێن، تاوەکو زەمینەی یەکێتی سەرتاسەری هەر پیشەیەك لەبارە، دەستپێبکرێت. ئەرکی ئەم یەکگرتنە کۆکردنەوەی هەموو داخوازییە پەیوەستەکانە بە پیشەکەی، پاگەندە لەمەڕ پێوەرگەلێك کە دەبێت بە شێوەیەکی گشتی جێبەجێ بکرێن و هەڵسەنگاندنی باشیی جیبەجێکردنەکەیان، بەو ڕادەیەی کە لە توانادا هەیە، سیستەمی کرێیی هەنووکەیی بە فیدراسیۆنی بەرهەمهێنەرانی ئازاد جێی بگیردرێتەوە. کۆنگرە داواکاری ئاراستەی ئەنجومەنی گشتی دەکات، تاکو سەرنج لە هاوپەیمانی یەکێتییە کرێکارییەکان لە هەموو وڵاتان بدات."

هینز لە بەڵگەنامەکانیدا لەمەڕ بڕیارنامەی پێشنیارکراوی کۆمیتە ڕوونیکردەوە " لە ڕێگەی ئەم نموونە دوولایەنە لە ڕێکخراوی یەکێتییە خۆجێییەکانی کرێکاران و یەکێتی گشتی هەر پیشەیەك لە لایەك و بەڕێوەبەرایەتی ڕامیاریی ئەنجومەنە (شورا) کرێکارییەکان لە لایەکی ترەوە، نوێنەرایەتی گشتی کرێکاران، لەسەر ئاستی هەرێمی، سەرتاسەری و نێونەتەوەیی دەخرێتە ڕوو. ئەنجومەنی یەکێتییەکان و ڕێکخراوە پیشەسازییەکان، جێیی میرایەتی هەنووکەیی دەگرێتەوە و بەم جۆرە نوێنەرایەتی کرێکاران بە یەکجار بۆ هەمیشە، بەبێ میرییەکانی پێشووتر ، ئەنجام دەدات."

ئەم بیرۆکە نوێیە لە داننان بەوەدا سەر هەڵدەدات، کە هەر شێوەیەکی ئابووریی تازەی کۆمەڵگە، شێوەیەکی ڕامیاریی تازە لە ئۆرگانیزمی کۆمەڵایەتی لەتەك خۆیدا دەهێنێت و تەنیا بە دەربڕینێکی کردەیی دەتوانرێت بەدیبهێنرێت. پەیڕەوانی ئەم ئەندێشەیە، دەوڵەتە نەتەوەییەکانی هەنووکە، تەنیا بە هۆکاری ڕامیاریی و پارێزەری چینە بەهرەکێشەکان دەبینن و لەبەر ئەوە هەوڵی دەستبەسەرداگرتنی دەسەلاتی ڕامیاریی نادەن، بەڵکو بۆ لەناوبردنی هەموو سیستمێکی دەسەڵاتی لە کۆمەڵگەدا، تێدەکۆشن، کە مەرجی داخوازی سەرەکی هەر جۆرە سەرکەوت و بەهرەکێشییەکی تێدا بەدی دەکەن. ئەوان لەوە گەیشتوون، کە شانبەشانی پاوانگەری دارایی، پاوانگەری دەسەڵاتیش دەبێت لەناو ببرێت. لە داننان بەوەدا، کە سەردەمی سەروەری مرۆڤ بەسەر مرۆڤدا بەسەر چووە، هەوڵی ناسینی چۆنییەتی بەڕێوەبەرایەتی کاروبارەکانیان داوە. یا بەو جۆرەی کە باکونین، یەکێك لە پێشەنگانی ئەنارکۆسەندیکالیزمی هاچەرخ وتویەتی:
لەوێوە کە ئامانجی ڕێکخراوەیی نێونەتەوەیی، بەرپاکردنی میرییە تازەکان یا سەرکوتگەرەکان نییە، بەڵکو لەناوبردنی رادیکالانەی هەر جۆرە دەسەڵاتێکی دابڕاوە، کەواتە دەبێت ڕێکخراوێکی تەواو جیاواز لە ڕێکخراوی دەوڵەتیی هەبێت. بە هەر ڕادەیەك کە دووەم سەرکوتگەر، ناسروشتی، توندوتیژ، نامۆ و دژە بە گەشەی سروشتی بەرژەوەندی و غریزەی خەڵکە، دەبێت ڕێکخراوی نێونەتەوەیی بە هەمان ڕادە ئازاد، سروشتی و لە هەموو ڕوویەکەوە لەتەك خواستەکان و ئامادەییەکانی خەڵك گونجاو بێت. ئەی ڕێکخراوی سروشتیی جەماوەر چییە؟ ڕێکخراوێکە لەسەر بنەمای پیشە جۆراوجۆرەکانی ژیانی کردەیی

ڕۆژانە، کاری جۆراوجۆر، ڕێکخراوبوون بەپێی پیشەکان و یەکێتییە پیشەیەکان. کاتێك کە هەموو پیشەسازییەکان، هەموو بەشە کشتوکاڵییەکان، لە نێونەتەوەییدا نوێنەریان هەبێت، ڕێکخراوەکانی، ڕێکخستنی جەماوەری خەڵکی زەحمەتکێش، هاتووەتەدی.

لە بۆنەیەکی تردا: "هەموو ئەم لێکۆڵینەوە کردەیی و گرنگانەی بواری زانستی کۆمەڵایەتی، کە لەلایەن خودی کرێکارانەوە لە بەشی پیشەکانیاندا و لە تاقیگە تایبەتەکانیانی کاردا ئەنجامیان دەدەن، بە تەبایی و ڕێکەوتن و دروست بیرکردنەوە و شیاوی سەلماندنی تیئۆری و کردەییان دەگەیێنێت، کە ئازادی کۆتایی و تەواوی کرێکاران بەمەرجێك مەیسەر دەبێت: ئەوەی کە سەرمایەی پێویست بۆ کار، لەوانە کەرەستەی خاو و هەموو ئامرزاەکانی بەرهەمهێنان، لەوانەش زەمینەکان، لە لایەن گشت کرێکارانەوە دابین بکرێن، نەك لە لایەن کەسانی دەرەوەی کرێکارانەوە... ڕێکخراوەکانی بەشە پیشەییەکان، فیدراسیۆنەکانیان لە نێونەتەوەییدا و پێکهێنانی ژوورە کرێکارییەکان، دانشگەیەکی گەورە بۆ کرێکارانی نێونەتەوەیی پێك دەهێنن، کە تیئۆری و کردار ئامێتە بکەن، ئەوان دەتوانن و پێویستە زانستی ئابووری بخوێنن، پێویستە لە نێوان خۆیاندا بنەماکانی نەزمی نوێی کۆمەڵایەتی، کە بڕیارە جێگرەوەی دونیای بۆرژوازی بێت، شرۆڤە بکەن. ئەوان نەك تەنیا ئەندێشەکان، بەڵکو کەتوارەکانی سبەینێش، هەر ئەوڕۆکە چێ دەکەن.... "

پاش تیاچوونی نێونەتەوەیی و سەرهەڵدانی جەنگەکانی

فەرەنسە - ئاڵمان، کە بوونە هۆی گواستنەوەی ناوەندی سەرنجی بزاڤی سۆشیالیستی کرێکاری بۆ ئاڵمان، کە کرێکارانی نە بیرکردنەوەی شۆڕشگێرانەیان هەبوو و نە وەك سۆشیالیستەکانی وڵاتانی خۆراوایی بە ئەزموون بوون، لە راستیدا ئەو بیرکردنەوانە لەبیر کران. پاش تێکشکانی کۆمونەی پاریس و راپەڕینی شۆڕشگێڕانەی ئیسپانیا و ئیتالیا، بزاڤەکانی ئەو وڵاتانە چەندین ساڵ ناچار بە چالاکی ژێرزەمینی بوون. تەنیا بە دەستپێکردنی سەندیکالیزمی شۆرشگێرانە لە فەرەنسە بوو، کە ئەندێشەکانی نێونەتەوەیی یەکەم لە فەرامۆشی دەربازبوون و جارێکی تر لە بەشگەلێکی گەورەی بزاڤی کرێکاریدا، سوودیان لێ وەرگیرا.

ئانارکۆسەندیکالیزمی هاوچەرخ درێژەی ڕاستەوخۆی ئەو بۆچوونە کۆمەڵایەتییانە بوو، کە لە باوەشی ئینتەرناسیونالی یەکەمدا سەریانهەڵدا، باشتر لە هەر شوێنێکی دیکە، لە باڵی ئازادیخوازی ویدا یەکێتی گەورەی کارگەران پەیان پیبردن و پارێزران. پێگەیینی وی کاردانەوەی ڕاستەوخۆ بەرامبەر بە چەمك و شێوازەکانی سۆشیالیزمی ڕامیاری بوو؛ ئەم کاردانەوەیە لە دەهەکانی پێش شەڕی جیهانی یەکەم، بە بەرەولوتکەکشانی بزووتنەوەی ئانارکۆسەندیکالیستی لە فەرەنسە، ئیتالیا و بە تایبەت ئەسپانیا، خۆی بە باشی نیسان دا. ئەمانە ناوچەگەلێکن، کە زۆربەی کارگەرانی ڕێکخراو بەردەوام پابەندی بنچینەکانی باڵی ئازادیخوازی ئینتەرناسیونال مابوونەوە.

لە فەرەنسەدا بوو، کە سەرپێچی لەگەڵ بیر و شێوازەکانی پارتە هاوچەرخە کارگەرییەکان لە ڕوانگە و تاکتیکەکانی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانەدا بەرجەستە کرا. بەڵگەی خێرایی پێگەیینی ئەم ئاراستە تازانە لە بزووتنەوەی کارگەری فەرەنسەدا، کەلێنی بەردەوام و بێکۆتایی پارتە سۆشیالیستەکان لەو وڵاتەدا بوو. گشت پارتەکان، بێجگە لە ئالمانیستەکان(Allemanists*)، کە دواتر چالاکی پارلەمانی خۆیان سەراپا ڕاگرت، یەکێتییە کارگەرییەکانیان بەتەواوی بە فێرگەی داخوازییە ڕامیارییەکانی خۆیان دەزانی و هیچ تێگەیشتنێکیان لە کارکردی واقیعییان نەبوو.

نـاكۆكی هـەمیشـەیی نێـوان فراكسـیۆنە جیـاوازە سۆشیالیسـتەكان خۆبەخۆ كێشرایە نێو یەكێتییە كارگەرییەكـان، هـەروا زۆرجـار وا دەهاتە پێش، كە یەكێتییەكـانی سـەربە فراكسیۆنێك مانگرتنیـان دەكـرد، یەكیتییەكـانی فراكسـیۆنێكیتر لـەوان جیـادەبوونـەوە و مانگرتنەكەیان تێكدەشكاند. ئەم بارە نالـەبارە چـاوی كـارگەرانی كـردەوە. كـۆنگرەی یەكێـتییە پیشـەییەكان لـە نـانت (1894) كۆمیتەیەكی تـایبەتی كردە بـەرپرسی هەڵهێنجـانی شێوازگەلیك بۆ لـەیەكتێگەیشتنی گشت یەكێتییەكـان. ئـەم كـارە سـاڵێك دواتـر لـە كۆنفرانسی گشتی زەحمەتكێشان، لـە كۆنگرەی لیمـوگس دا و بـە ڕاگەیانـدنی سـەربەخۆیی لـە گشـت پارتەكـان، ئـەنجـامی دابەدەسـتەوە. لـەو كـاتـەوە، تـەنیـا دوو گروپـی گـەورە لـە یەكێتییەكـان لـە فـەرەنسـەدا مـانـەوە، CGT و فیدراسـیۆنی نرخدانانی زەحمەتكێشان، سـاڵی 1902، لـە كـۆنگرەی مۆنـۆلیە دا، دووەمیش بـە CGT وە پەیوەست بوو.

هـەنـدێكجار كەسـانیك لـەگەڵ ئـەم هۆشـمەندییە فـراوانـە و بـە شـێوەیەكی تـایبەتی پەروەردەی ڤێـرنـەر سـومبارت ڕووبـەڕوو دەبنـەوە، كە سەرچاوەی سـەندیكالیزمی شۆڕشگێڕانـەی فـەرەنسـە، بۆ ڕۆشنبیرانی وەك جی. سورل G. Surel، ئەی. بێرت A. Bert ، ئێـچ. لاگـاردل H. Lagardel ، دەگـەڕێتەوە، كە لـە بڵاوكـراوەی بـزووتنەوەی سۆشیالیسـتیدا، دامەزراو لـە 1899دا، بـە شـێوازی ڕۆشـنبیرانـەی خۆیـان، بزووتنەوەیەكـی نوێیـان داڕێـژا. ئـەم هۆشـمەندییە تـەواو نادروسـتـە. هیـچ یـەك لـەم كەسـانـە نـە پەیوەنـدییان بـە بـزووتنـەوەكەوە هەبـوو، نـە كـارایـیەكی بەرچاوییـان لـەسـەر پێگـەیینـی نـاوەكی بـزووتنـەوەكە دانـاوە.

هەڵبەتە CGT، تەنیا لە سەندیکا شۆڕشگێڕەکان پێك نەهاتبوو، زیاتر لە نێوەی ئەندامانی ئاراستەیەکی ڕیفۆرمیستانەیان هەبوو و بە CGT وە پەیوەست بووبوون، چونکە تەنانەت ئەوانیش تێگەیشتبوون، کە پشتبەستنی یەکێتییە پێشەییەکان بە پارتە ڕامیارییەکان هۆی لاوازبوونی بزووتنەوەکەیە. بەڵام باڵی شۆڕشگێڕانەی، کە بە ورەترین و چالاکترین ئەندامانی کارگەری و هەروا ئامادەترین هێزە هزرییەکانی لە خۆ گرتبوو، مۆری تایبەتمەندییەکانی خۆی لە CGT دا و ئەوە ئەوان بوون، کە بۆچوونەکانی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانەیان پێگەیاند. زۆرێك لەوان لە نێوان ئالمانیستەکان*ەوە سەریان هەڵدابوو، بەڵام ژمارەیەکی تەنانەت فرەتر، وەك فێرناند پلوتیە، سکرتێری زۆر هۆشمەندی فیدراسیۆنی ئاڵوویری (مبادلات) کارگەری، ئەمیل پوژە، ڕێکخەری ئۆرگانی فەرمی CGT ، ئیوتوت و زۆرێکیتر، پێش ئەوەش ئەنارکیست بوون. بەزۆری لە ژێر کارایی باڵی ڕادیکاڵی CGT دا بوو، کە بزوتنەوەی نوێ پیکهات و لە بەرجەستەبوونە ئارامەکانی (1906)دا، کە بنچینە و شێوازەکانی بزووتنەوەکەی جێگیر کردبوو، دەرکەوت.

بزووتنەوەی فەرەنسە کاردانەوەی بەرچاوی لەسەر کارگەرانی وڵاتانی لاتاین دانا و لە وڵاتانیتریشدا پەرەی سەند. قەیرانی ناوخۆیی، کە لەو سەردەمەدا نزیکەی هەموو پارتە سۆشیالیستەکانی ئەوروپای گرتبووەوە، تا ڕادەیەکی زۆر بووە هۆی بەهێزبوونی کارایی سەندیکلیزمی فەرەنسە لەسەر بزووتنەوەی کارگەری نێونەتەوەیی. ململانێی نێوان بەناو لادەرەکان و مارکسیستە توندڕەوەکان، زۆرێك لە کەسانی

ئەندێشـەندی کیشـایە پـای ڕامـانـی پەیگیـرەوە. ئەوانە بۆیـان دەرکەوت، کە بەشداری لە سیاسەتبازی دەوڵەتە نەتەوەییەکاندا، تـاڵە مـوویەك بـزووتنـەوەکەی لـە سۆشـیالیزم نزیـك نەکـردۆتەوە، بەڵکـو لەبـری ئەوە لێـدانێکی تونـدی لـە بـاوەڕی کـارگەران بە پێداویستـی چـالاکی سۆشیالیستانەی چارەنووسسـاز داوە و لـەوەش خراپتر، بە سەپاندنی ئەم خۆشباوەڕییە وێرانگەرە بەسەر هۆشـی جەمـاوەردا، کە هەمیشـە ڕزگـاری لە سـەرەوە دێت (نەك لـەنێـو خۆیانـەوە)، گشت دەستپێشخەرییەکی جەماوەری لەنێو بردووە.

لەژێـر کـارایی ئەم هەلـومەرجەدا بـوو، سۆشـیالیزم ڕۆڵـی ئامانجـدارانە و فەرهەنگـی خـۆی، کە بڕیـاربوو کـارگەران بـۆ هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی سەرمایەداری ئامادە بکات، لەدەست دەدا و چیـتر نەیـدەتوانی خـۆی لـە سـنووری دەستکردی دەوڵەتە نەتەوەییەکـان دەربازبکـات. تێگەیشـتنی ڕابەرانـی پـارتە کـارگەرییە هاوچەرخەکـان لە داخوازییەکـانی بـزووتنەوەکە، بەردەوام زیاتر و زیـاتر لەگەڵ بەرژەوەنـدی دەوڵەتەکانـدا ئامێتە دەبـوو، تـا گەیشـتە ئەو ڕادەیەی، کە دواجـار نەدەکـرا هیـچ سـنوورێك لەنێوانیانـدا بکێشـرێت. بەپێچەوانەی ئەوەی زۆرێـك وێنای دەکەن، کە ئەم ڕوخسار گۆڕینە، بە دژەخونی نێونەتەوەیی ڕابەران دانـانی، هەڵەیە. لە ڕاسـتیدا ئێمە لەگەڵ کشـانی بەرەبەرەیی بەرەو شێواز و ئەندێشـەکانی کۆمەڵگە ڕووبەڕووین، کە بەپێـی پێداویسـتی لەسـەر ئاراسـتەی هـزری ڕابەرانـی جۆراوجۆری پارتە کارگەرییەکان لە وڵاتانی جۆراو جۆردا، کارایی دانـا. ئەو پارتـانەی ، کە ڕۆژگارێـك ئامـانجی خۆیـان بە بەدەسـتەوەگرتنی دەسـەڵاتی ڕامیـاری بە ئاڵای سۆشـیالیزمەوە

دانابوو، خۆیان لە لۆژیکی پۆلایینی هەلومەرجدا گیریان خوارد و بە بەقوربانیکردنی کەم کەمەی باوەڕە سۆشیالیستییەکانی خۆیان لەبەرامبەر سیاسەتە نەتەوەییەکانی دەوڵەتدا ناچاربوون. دەسەڵاتی ڕامیاری کە دەیانویست بەدەستی بێنن، سۆشیالیزمەکەیانی تێکشکاند، تا ئەو ڕادەیەی کە شتێك بێجگە لەناوەکەیان نەمابووەوە.

* (Allemanists) لە شێوەکاری یەکێتیگەراییدا لە ئەنارکیستەکانەوە نزیك بوون (دژە پارلەمانتاریسم و لایەنگری مانگرتنی گشتی بوون).

ڕۆڵی یەکێتییە کارگەرییەکان : ڕوانگەی ئانارکۆسەندیکالیزم

ئەندێشەگەلێك بوونە هۆی گەشەی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانە، یا بەوجۆرەی کە دواتر ناوهێنرا ئانارکۆسەندیکالیزم، لە فەرەنسە و وڵاتانیتر دەستەواژەی «سەندیکای کارگەران» سەرەتا هەر بەمانای ڕێکخراوەی بەرهەمهێنەران بۆ باشترکردنی دەستبەجێی هەلومەرجی ئابووری و کۆمەڵایەتییان بەکاردەبرا.

بەڵام سەرهەڵدانی سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانە مانای یەکەمی فراوانتر و قوڵترکردەوە. هەر بەوجۆرەی کە پارت، ڕێکخراوێکی یەکگرتووە بۆ چالاکی سیاسی لە سایەی بڕیارنامەکانی دەوڵەتی دیموکراتی هاوچەرخدا، هەوڵدەدا سیستەمێك کە لە ئارادایە بە شێوەیەك بپارێزێت یا ئاڵوگۆڕی دیاریکراوی تێدا بکات. لە ڕوانگەی یەکێتیگەراکانەوە، یەکێتییە پیشەیی(صنفی)ەکانیش ڕێکخراوەی یەکگرتووکردنی کارگەرانن، کە ئامانج لە پێکهاتنیان

پارێزگاریکردنە لە بەرهەمهێنەران لە هەمان کۆمەڵگەدا، ئامادەبوونیان بۆ سۆشیالیزم و سەرلەنوێ سازدانەوەی بە کردەوەی ژیانی کۆمەڵایەتی بەو ئاراستەیە. بەم پێیە، ئامانجی دوو لایەنەیان هەیە :

1- هێنانەدی داخوازییە دەستبەجێکانی کارگەران بۆ دابینکردن و پێشخستنی ستاندارتەکانی ژیان.

2- ئاشناکردنی کارگەران بە هونەری بەڕێوەبردنی بەرهەمهێنان و پرسی ئابووری بە شێوەیەکی گشتی و ئامادەکردنیان بۆ بەدەستەوەگرتنی دەزگە کۆمەڵایەتی و ئابووریەکان و پێکهێنانەوەیان لەسەر بنچینەی شێوازە سۆشیالیستییەکان.

ئانارکۆسەندیکالیستەکان لەسەر ئەو باوەڕەن، کە پارتە سیاسییەکان توانای ئەنجامدانی هیچیەك لەم دوو کارەیان نییە. بەپێی ڕوانگەی وان، دەبێت یەکێتییە پیشەییەکان سەرەنێزە(نوکی رم)ی بزووتنەوەی کارگەری بن، بە چالاکی ڕۆژانە بەهێزبن و گیانی سۆشیالیستی پەرەپێبدەن؛ لەبەر ئەوەی چالاکی ئەوان وەک بەرهەمهێنەرانێك کە تەواوی پێکهاتەی کۆمەڵایەتییان ڕاگرتووە و مانەوەی کۆمەڵگە مسۆگەر دەکات. کارگەر تەنیا وەك بەرهەمهێنەر و دروستکەری سامانی کۆمەڵایەتی، دەتوانێت هێزی خۆی بناسێت. وی لە هاوپشتی سەندیکاییدا لەگەڵ هاوکارانیدا یەکە گەورەکانی سوپای کارگەری پێکدێنن، گیانی ئازادی مەشخەڵداری دەکا و بە ئامانجی یەکسانی کۆمەڵایەتی دەیگێڕێتەوە نێو ژیان. بە تێڕوانینی ئانارکۆسەندیکالیستەکان، سەندیکای کارگەری بەبەرهەمترین کۆرپەلەی کۆمەڵگەی داهاتوو و بەشێوەیەکی

گشـــتی، فێـــرگەی سۆشـــیالیزمە. هەر پێکهـــاتەیەکی نـــوێی کـــۆمەڵایەتی، ســـەرەتا پەلوپـــۆی خـــۆی لە دەزگـــە (ئۆرگـــانیزم)ی پێشـیندا دروسـتدەکات؛ بەبـێ ئامـادەکردنی زەمینە، وێنـاکردنی هیـــچ ئاڵوگـــۆڕێکی کـــۆمەڵایەتی لەتوانـــادا نییە. لە ڕوانگەی ئەوانەوە.

پەروەردەی سۆشیالیســـتی، نەک بەمانـــای بەشـــداریکردن لە دەســـەڵاتی سیاســـی دەوڵەتـــی نەتەوەکانـــدا، بەڵکـــو هەوڵێکە بـــۆ شیکردنەوەی پەیوەنـدی خـۆیی بـابەتە کۆمەڵایەتییەکـان و پرسە هونەرییەکـــانی کـــار بـــۆ کـــارگەران، پەروەردەکردنـــی توانـــایی بەڕێوەبەرایەتییـان، بە ئامـانجی بەدەسـتهێنانی ئامـادەیی بـۆ خـــۆگرتن لە شـــوێنی ڕاســـتەقینەیان وەك ڕێکخەرانـــی نـــوێی پێکهـــاتەی کـــۆمەڵایەتی و دواجـــار، هێنـــانەدی بـــاوەڕبەخۆبوون لەواندا بۆ ئەم کارە. بۆ ئەم شتە، هیچ پەیکەرەیەکی کۆمەڵایەتی کـــاراتر لە ڕێکخســـتنی خەبـــاتی ئابـــووری کـــارگەری، نییە؛ ئەم ڕێکخستە ئاراستەیەکی دیـاریکراو بە چـالاکییە کۆمەڵایەتییەکـان دەدات، بەرهەڵستی خـۆی لەسـەر بنەمـای خەبـات بـۆ داخـوازییە دەســـتبەجێ و پێویســـتەکانی ژیـــان و بەرگـــری لە مـــافە ســـەرەتاییەکانی مرۆـڤ ڕێکـدەخات. بەڵام لەم نێـوەدا، چەمکـی مـــۆڕاڵی پێویســـت بـــۆ هەرجـــۆرە ئاڵوگـــۆڕێکی کـــۆمەڵایەتیش پێکـدەهێنێت: وابەسـتەیی چـارەنووس بەگشـتەوە و بەرپرسـێتی مۆراڵی لە هەموو کارەکاندا.
ئانارکۆسەندیکالیســـــتەکان، لەبەر ئاراســـــتەگەری کـــــاری ڕاهێنەرانەیـان بەرەو بەدیهێنـانی ئەندێشـە و کـاری سـەربەخۆ، نەیـاری سەرسـەختی ئاراسـتە ناوەنـدگەرا (مرکزگـرا)کـانن، کە لە

زۆربەی پارتە کارگەرییەکانی ئەوڕۆکەدا دەبینرێن. ناوەندگەرایی، بەرنامەڕێژی دەستکردانە کە لەسەرەوەڕا بۆ خوارەوە جێبەجێدەکرێت و پرسەکانی بڕیاردان بە کەمایەتیەکی کەم دەسپێرن، باوەڕی تاکەکان لەنێو دەبات و داهێنانی کەسییان بە پرنسیپ (انضباط) و بۆرۆکراسی بێچەندوچوون دەکوژێت؛ هەردەم ئەنجامەکەی پێکهاتەی فەرمی و نەزۆك دەبێت. بۆ دەوڵەت، ناوەندگەرایی شێوە ڕێکخستنێکی گونجاوە. لەبەر ئەوەی بۆ پاراستینی هاوسەنگی سیاسی و کۆمەڵایەتی، خوازیاری فرەترین ڕادەی یەکجۆری ژیانی کۆمەڵایەتییە. بەڵام لە بزووتنەوەی کارگەری و کۆمەڵایەتی‌دا، کە بناخەی بوونی وابەستەی کاری دەستبەجێ لە کاتی گونجاو و ئەندێشەی سەربەخۆی لایەنگرانییەتی، ناوەندگەرایی بەڵایەکە، کە دەسەڵات بڕیاردانی لاوازدەکات و بە شێوەیەکی سیستەمی هەر وروژان (بزاوت)ێکی سەربەخۆ تێیدا سەرکوت دەکات.

ڕێکخستنی ئانارکۆسەندیکالیستی بەپێی بنچینەی فیدرالیزم، لەسەر بناخەی یەکێتی ئازادانە، لە خوارەوەڕا بۆ سەرەوە ئەنجام دەدرێت، مافی بڕیاردانی هەر یەکێتییەك لەمەڕ هەر شتێك خۆی بەبانتر لە هەر شتێکی‌تر دادەنێت و تەنیا پێکهاتەیەک کە بە فەرمی دەیناسێت، پەیوەندییەکە لەسەر بناخەی خواستە هاوبەشەکان و پێکهاتنی هەردوولا. بەپێی ئەمە، ئەم ڕێکخستە بەم جۆرە سەرهەڵدەدا: کارگەرانی هەر بەشێك لە یەکێتییە پیشەییەکانی پەیوەست بە خۆیاندا کۆ دەبنەوە. یەکێتییەکانی هەر شارێك یا ناوچەیەکی دێهاتی لە نووسینگە کارگەرییەکاندا کە ناوەندی ڕاگەیاندن و پەروەردەی مەحەلی

بەرێوەدەبەن، کۆدەبنەوە، کارگەران وەک بەرهەمهێنەر پێکەوە پەیوەندی دەگرن تاوەکو بەر بە پەرەسەندنی هەرجۆرە دەستەگەرییەکی کورتەبیرانە بگیرێت. گشت یانە کارگەرییەکان بە لەبەرچاوگرتنی ناوچەیان دەستەبەندی دەکرێن و (فیدراسیۆنی گەلی) یانەکارگەرییەکان پێکدێنن، کە پەیوەندی پتەوی نێوان ڕێکخستنە ناوچەییە جۆراوجۆرەکان دەپارێزێت، هێزی بەرهەمهێنەرانەی ئەندامانی ڕێکخراوە جۆراوجۆرەکان، بە شێوەیەکی ئازادانە و لەخۆوەڕا (داوطلبانە)، ڕێکدەخرێن، هەر بڕیاردانێکی پێویست بۆ پرسی پەروەردە و پارێزگاری لە گروپە مەحەلییەکان لەڕێگەی ڕاوێژی گشتی و پێشنیارەوە جێبەجێ دەکرێت.

سەرەرای ئەوەی، هەر یەکێتییەکی پێشەیی، بە شێوەیەکی فیدراسیۆنانە لەگەڵ گشت ڕێکخراوەکانی ئەو پیشە تایبەتە و کومەڵێك لێیان بە نۆرەی خۆی لەگەڵ گشت پێشە پەیوەندیدارەکان، یەکدەگرن و بەمجۆرە یەکێتییە پێشەسازی و کشتوکاڵییە گشتییەکانیش پێکدێن. دابینکردنی پێداویستییەکانی خەباتی ڕۆژانەی نێوان کارگەر و سەرمایەدار، کۆکردنەوەی گشت هێزەکانی بزووتنەوەکە بۆ کارێکی تایبەت، کاتێك کە پێویستی بێتە پێشەوە، کاری ئەم یەکێتییانەیە. بەپێی ئەمە فیدراسیۆنی یانەکارگەرییەکان و فیدراسیۆنی یەکێتییە پیشەییەکان، دوو جەمسەری چالاکی سەندیکای کارگەرانن.

وەها ڕێکخراوەیەك نەک تەنیا هەلی هەرجۆرە خەباتێك بۆ باشترکردنی ڕێڕەوی ڕۆژانە بۆ کارگەران دەرەخسێنیت، بەڵکو

هەروەها پێشەکی ڕێکخستنی کۆمەڵایەتیشیان، بەدەستی خۆیان و بەبێ خۆتێهەڵقورتاندنی دەرەکی، فێردەکات. ئانارکۆسەندیکالیستەکان گەیشتوونەتە ئەو بڕوایەی کە ئابووری سۆشیالیستی ناتوانێت بە سەروەری و فەرمانی حکومەت بیتەدی، بەڵکو تەنیا بە هاوکاری لەخۆوەڕا (خۆبەخشانە- داوطلبانە)ی کارگەران، شارەزایان و وەرزێڕان و بەڕێوەبەرایەتی خودی خۆیان بەسەر کاروباری بەرهەمهێنان و دابەشکردندایە، دەستەبەری دەکات. لە وەهادا بارودۆخێکدا، یانەکارگەرییەکان بەڕیوەبەرایەتی سەرمایەیەك کە هەیە لەهەر کۆمەڵگەیەکدا بەدەستەوە دەگرن، پێداویستییەکانی دانیشتوانی هەر ناوچەیەك دەستنیشان ددکەن و خەرجی مەحەلییان دەدەن. دیاریکردنی پێداویستییە گشتییەکانی وڵات و ڕێکخستنی کاری بەرهەمهێنان بە سەرنجدان لێی، لە ڕێگەی بەرپرسانی فیدراسیۆنی یانەکارگەرییەکانەوە لە توانادا دەبێت. لەلایەکیترەوە، کاری یەکێتییە پیشەسازی و کشتوکاڵییەکان، بەڕێوەبەرایەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان، بارکردن و گواستنەوە و دابینکردنی پێداویستییەکانی گروپە جۆراوجۆرەکانی بەرهەمهێنان دەبێت. بەکورتی :

1- ڕێکخستنی گشت بەرهەمهێنانی وڵات لەلایەن فیدراسیۆنی یەکێتییە پیشەسازییەکان و ئاراستەدانی کار لەلایەن سۆڤیەتە کارگەرییەکانی هەڵبژێردراوی خودی کارگەران.

2- ڕێکخستنی هاوکاری کۆمەڵایەتی لەلایەن فیدراسیۆنی یانەکارگەرییەکانەوە.

سەرەرای ئەمە، لەم بوارەدا ئەزموونەکان باشترین ڕێنوێنیان خستۆتە ڕوو. ئەزموونەکان نیشانیانداوە، کە زۆرێك لە

گرفتەکانی سەرلەنوێ چێکردنەوەی (بازسازی) سۆشیالیستی کۆمەڵگە، ناتوانرێت بەدەستی هیچ حکومەتێك چارەسەر بکرێت، تەنانەت ئەگەر ئەم حکومەتە دیکتاتۆری ئەفسوناوی پرۆلیتاریاش بێت. لە ڕوسیە، دیکتاتۆری بۆلشەڤیکەکان بۆ ماوەی نزیکەی دوو ساڵ، لەبەرامبەر گرفتە ئابوورییەکاندا دۆشدامابوو و لە هەوڵی ئەوەدا بوو لاوازییەکانی خۆی لە پشت شەپۆلێك لە فەرمان و بڕیاردا کە بەزۆری لە فەرمانگەی جۆراوجۆرەوە سەریان دەردێنا، بشارێتەوە. ئەگەر بە فەرمان دەرکردن دونیا ئازاد ببووایە، پێشوەختی ئەمە گشت گرفتەکانی ڕوسیە چارەسەر دەبوون. بۆلشەڤیزم، بەدەسەڵاتخوازی شەیدایانە(حریصانە)ی، بە توندوتیژی بەنرخترین بنچێنەکانی سیستەمی سۆشیالیستی، بە تابووکردنی کۆبوونەوە ئازادەکان، دەوڵەتیکردنی یەکێتییە پێشەییەکان و بێبەشکردنی سۆڤیەتەکان لە خۆموختاری (خۆبڕیاردان) لەنێوبرد و ڕێگەی نەك بۆ سۆشیالیزم ، بەڵکو بۆ دواکەوتوو(بدوی)ترین شێوەی سەرمایەداری دەوڵەتی و دیوانسالاری خۆشکرد، کە بووە هۆی گەڕانەوە بۆ فەرمانڕەوای بێچەندوچوون، کە ساڵانێك بەر لەوە لە زۆربەی وڵاتاندا بە شۆڕشی بۆرژوازی لەنێو برابوو. کرۆپۆتکین، لە پەیامێکدا بۆ کارگەرانی وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاوایی، ڕاستی وتبوو: «ڕوسیە بۆی خستینەڕوو، کە چۆن ناتوارێت سۆشیالیزم جێگیر بکرێت. هەڵبەتە خەڵکی، لەبەر نەفرەتیان لە ڕژیمی پێشین، هیچ بەرهەڵستییەکی چالاکانە لە بەرامبەر کردەوەکانی حکومەتی نوێدا نیشان نادەن. بیرۆکەی پێکهێنانی سۆڤیەتە کارگەرییەکان بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری سیاسی و ئابووری وڵات، بۆ خۆی، فرە گرنگ و پێویستە... بەڵام کاتێك کە وڵاتێك لەلایەن دیکتاتۆری

پاتەوە بەڕێوە ببرێت، سۆڤیەتە کارگەری و وەرزێڕییەکان، خۆبەخۆ گرنگی خۆیان لەدەست دەدەن و تووشی هەمان شەرمەزاری دەبن، کە نوێنەرانی هەرێمەکان لە سەردەمی پاشایەتی بێچەندوچووندا بەسەریان هات».

خەبات لە ئاڵمانیا و ئیسپانیا

لە ئاڵمانیا، کە باڵە میانڕەوە سۆشیالیستەکان بەهێز بوون، سۆشیالیزم لە ماوەی سالانێکی دوورودرێژ فریوخواردنی بە چالاکی ڕۆژانەی پارلەمانی وەها جێکەوتە بووبوو، کە چیتر نەیدەتوانی هیچ جۆرە دەستپێشخەرییەك نیشان بدات. تەنانەت ڕۆژنامەیەکی بۆرژوازی وەك فرانکفۆرتەر تسایتونگ (Frankfurter Zeitung) خۆی بە ناچار دەبینێ دان بەوەدا بنێ، کە «مێژووی گەلانی ئەوروپا، پێشتر هیچکات شۆڕشێکی وەها هەژار لە بۆچوونی داهێنەرانە و لاواز لە وزەی شۆڕشگێڕانەی بەرهەم نەهێناوە». لەگەڵ ئەوەی کە پارتێك بە ژمارەیەکی فرەتر ئەندام لە هەر پارتێکی وەك خۆی لە دونیادا، کە ساڵانێك بەهێزترین ڕێکخراوی سیاسی ئاڵمان بوو، وەها ئاسان و بێ هیچ بەرگرییەك مەیدانی بۆ هیتلەر و دارودەستەکەی چۆڵکرد، نیشانەیەکی فرە ئاشکرای لاوازی و بێتوانایی ئەم پارتەیە.

بەراوردی بارودۆخی ئاڵمانیای ئەو سەردەمە لەگەڵ هەلومەرجی یەکێتییە پیشەییە ئاناکۆسەندیکالیستەکان لە ئەسپانیا و بەتایبەت فرە جەماوەرییان لە کاتالۆنیا، جیاوازی نێوان بزووتنەوە کارگەرییەکانی ئەم دوو وڵاتە بەباشی دەخاتەڕوو. کاتێك کە لە جونی 1936دا، پیلانی فەرمانـدە فاشیستەکانی سوپا جێبەجێکرا، تەنیا بەرهەڵستی قارەمانانەی فیدراسیۆنی میلی کارگەران (CNT) و فیدراسیۆنی ئەنارکیستەکانی ئیریا (FAI) بوو، کە ئاژاوەی فاشیستەکانی لە کاتالۆنیادا تەنیا لەماوەی چەند ڕۆژدا کپکردەوە، بەشێکی فرە گرنگی لە

ئەسپانیای لە چنگی دوژمن ڕزگارکرد و پیلانگێڕانی تەواو سەرسام کرد، بە پوچەڵکردنەوەی نەخشەی یەکەمییان لە گرتنی بەرشەلۆنە دا. پاش ئەمە، کارگەران نەیاندەتوانی لە نیوەی ڕێدا بووەستن، ئیتر سۆشیالیزەکردنی زەوییەکان (بەهەرەوەزیکردنی کێڵگەکان) و بەڕێوەبەرایەتی کارخانەکانیان لەلایەن سەندیکا کارگەرییەکان و وەرزێرانەوە، جێبەجێکرد. ئەم بزووتنەوە، کە بڕیاری دەستپێشخەرانەی ئەندامانی فیدراسیۆنی میلی کارگەران (CNT) و فیدراسیۆنی ئەنارکیستەکانی ئیریا (FAI) بوو، بە هێزێکی بەر پێنەگیراوەوە خرایەگەر، ئاراگۆن، لیوان و هەندێ ناوچەیتری وڵاتی گرتەوە و ژمارەیەکی زۆری لە یەکێتییەکانی پارتی سۆشیالیست (UGT) یەکێتی گشتی کارگەرانی لەگەڵ خۆی ڕاکێشکرد. ئەم ڕووداوە نیشانی دا، کە کارگەرانی ئانارکۆسەندیکالیستی ئەسپانیا، نەك تەنیا دەزانن چۆن بچنەپای شەڕ، بەلکو لێواولێویشن لە بۆچوونی بنیاتنەرانەی پێویست بۆ زاڵبوون بەسەر قەیرانە واقیعیەکاندا. ئەوە لێهاتوویی سۆشیالیزمی ئازادیخوازانە بوو لە ئەسپانیا، کە لە دەمی ئینتەرناسیونالی یەکەمەوە، کارگەرانی بە وەها گیانێکەوە پەروەردە کردبوو، کە ئازادی لە هەر شتێکی کە بەنرختر بگرن و سەربەخۆیی هزری بە بنچینەی بوونی بزووتنەوەی خۆیان بزانن. ئەوە بێتوانایی و شەرمەزاری کارگەرانی ڕێکخراو لە وڵاتانی دیکە بوو، کە ملیان بە سیاسەتی دوورەپەرێزانەی حکومەتەکانیان دا؛ هەر ئەمەش کە بووە هۆی شکستی کارگەران و وەرزێرانی ئەسپانیا پاش دوو ساڵەونیو لە خەباتێکی قارەمانانە و کەم وێنە.

یەکێــك لە پاگەنــدە باوەکــانی دژ بە ئەنارکۆســەندیکالیزم و پەیڕوانــی ئەوەیە، کە ئەوان هیــچ هۆگرییەکیــان بــو بنیاتنــانی ڕامیارییــانەی وڵاتەکانیــان نییە و هەروا لە خەبــاتی ڕۆــژانەی ڕامیاریــدا بەشــداری نــاکەن. ئەم پاگەنــدەیە نادروســتە، یــا لە نائاگــاییەوە، یــا لەچەواشــەکردنی ئەنقەســتانەی ڕاستییەکانەوە ســــەرچاوە دەگرێــت. ئەوەی کە بنچینە و تــاکتیکی یەکێــتییە شۆرشگێڕەکان لە پارتە هــاوچەرخە کارگەرییەکــان جیادەکــاتەوە، خەبــاتی ڕامیــاری نییە، کە خواســت و شــێوەیەکی خەبــاتییەتی. ئەنارکۆسەندیکالیســـتەکان هەر ئەو شـــێوازانەی کە لەبەرامبەر بەهرەکێشــی ئابووریــدا هەیــانە، بــۆ خەبــات دژ بە ڕێگــرە ڕامیارییەکـــانیش بەکاریـــان دەهێنـــن. ئەوان بەو ئەنجـــامە گەیشتوون، کە هەر سیستەمێکی بەهرەکێشی، دەزگەی پارێزەری ڕامیــاری خــۆی، دەوڵەتــی هەیە و پێیــانوایە بە لەنێــوبردنی بەهرەکێســی، دەبێــت دەوڵەتیــش شــوێنی خــۆی بــدات بە بەڕێــوەبەرایەتی ئازادانە و هەڵــبژێردراوی پرســە گشــتییەکان، لەســەر بنچینەی هــاوڕایی گشــتی، چیــتر بە هیــچ شــێوەیەك چاوپۆشی لەم ڕاست نــاکەن، کە هەوڵە ڕێکخــراوە کارگەرییەکــان، دەبێــت لەبەرامبەر هەر هەنگــاوێکی ڕێگــرانەی ڕامیاریشـــدا بەرهەڵســتی بکەن و تێکۆشــن لە هەر شــوێنێك کە گونجــاوبێ، ئازادییە کــۆمەڵایەتی و کەســییەکان پەرە پێبــدەن. لەوانەیە خەباتی قارەمانانەی CNT لە ئەسپانیا لەدژی فاشیزم، باشترین بەڵگە بــۆ نــابەجێ بــوونی پاگەنــدەی هەڵنەسوڕاوی ڕامیــاری ئەنارکۆسەندیکالیستەکان بێت.

بەڵام لە ڕوانگەی ئەنارکۆسەندیکالیستەکانەوە، مەیدانی خەباتی ڕامیاری، نەك لە دەزگەکانی یاساداندا بەڵکو لەنێو جەماوەردایە. مافی ڕامیاری لە پارلەمانەوە سەرچاوە ناگرێت؛ بەڵکو واوەتر لەوەی کۆڕ و کۆمەڵێك داهێنەری ئەم مافە بن، لە دەرەوە ناچار بە ملدان پێیان دەکرێن، بەڵکو لەبەر پێشوازی لێکردن و ڕێسا بوونیان لەنێو جەماوەردایە و لەبەر ئەوەی کە هەر هەوڵێك بۆ بەرتەسککردنەوەیان لەگەڵ بەرهەڵستی فراوانی گشتیدا ڕووبەڕوو دەبێتەوە. لە کاتێکدا ئەگەر بارودۆخ ئاوا نەبێت، هیچ زۆرینەیەکی پارلەمانی و هیچ هەوڵێکی ئەفلاتونی بۆ یاسادانان، کەمترین سوودی نابیت. تەنیا کەسێك ڕێزی کەسانیتر بەرزکاتەوە، کە بزانێت چۆن وەك مرۆڤێك لە کەسایەتی خۆی بەرگری دەکات. ئەم بنچینە تەنیا لەمەڕ ژیانی کەسییەوە نییە؛ لەمەڕ ژیانی ڕامیارییەوەش هەمیشە ئەمە ڕاست بووە.

خەڵك ئازادی و مافێکی ڕامیاری کە هەیانە لە پای نیازچاکی حکومەتەکانیانی نازانن، بەڵکو بە هێزی خۆیان بەدەستیان هێناون. حکومەتەکان هەرچیەکیان لەدەست هاتبێ ئەنجامیان داوە، تاوەکو بەر بە دەستڕاگەیشتنی خەڵك بەم مافانە بگرن، یا بە هەندێك ئاڵوگۆڕی ڕوخسارەکی فریویان بدەن. بزووتنەوە گەورە جەماوەرییەکان و شۆڕشەکان بۆ سەندنی ئەم مافانە لە چینە سەروەرەکان، کە هیچکات دڵخوازانە ملیان پێنادەن، پێویست بوون.

سەراپای مێژووی سێ سەد ساڵەی دوایی سەلمێنەری ئەم شتەیە.

گرنـگ، بڕیـاردانی حکومەتەکـان نییـە بـۆ پەسـەندکردنی ئەم مافـانەی خەڵـك، بەڵکـو چـۆنیەتی سـەپاندنییەتی بەسـەریاندا. ئەگەر کەسێك پشتبەستنی قسە گوماناوییەکانی لینین وەربگرێ و ئازادی بەتەواوی بە بەرتەری (امتیـاز) بۆرژوازیـانە بزانێـت، بەدڵنیـاییەوە چیتر لە ڕوانگەیەوە ئازادی ڕامیـاری بۆ کـارگەران بێکەڵـك دەبێـت. بەڵام لەو بـارەدا، سـەراپای خەبـاتی ڕابـوردوو، هەموو شۆڕشـەکان و ڕاپەڕینەکـان کە ئەم مافەیـان بـۆ دەستەبەر کردوویـن، ئەوانەش بێکەڵـك و بێنـرخ دەبـن. ئەگەر بەو ڕادە بێئاوەزی (بـێ عەقلـی) بکەیـن، تەنـانەت ڕوخـانی «تزاریـزم»یش بەو ڕادە پێویست نەبوو، تەنانەت سانسورگەری نیکۆلای دووەمیش بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ بەرتەری بۆرژوازیانە ناوهێنانی ئازادی ناکۆك نەبوو.

ئەگەر ئەنارکۆسـەندیکالیزم سـەرەڕای هەمـوو ئەمـانە لەگەڵ بەشـداریکردن لە پارلەمـانە نەتەوەییەکـانی ئەوڕۆکە نـاکۆکە، لەبەر هـاوڕانەبوونی لەگەڵ خەبـاتی ڕامیـاری بە شـێوەیەکی گشـتی نییە، بەڵکـو لەبەر ئەوەیە، کە پەیڕەوانـی پییـانوایە ئەم شێوە چالاکییە لاوازترین و کەمکاراترین شێوەی خەبـاتی ڕامیـاری کارگەرییە. چالاکی پارلەمانی، بۆ چێنەکانی سەرەوە، بەتەواوی ئامرازێکی گونجاوە بـۆ کپکـردنەوەی ئەو ڕووبەڕووبـوونەوانەی کە لە ڕوودانـدان، چونکە ئەوان هەموویـان بەقەد یەك ئارەزوومەنـدی پاراستنی سیستـەمێکی ئابـووری و کۆمەڵایەتین کە هەیە. کاتێك کە بەرژەوەنـدی هـاوبەش لە ئارادابـێ، پێکهـاتنی دوولایەنە و چەند لایەنە لە تواناداهەیە و لەلایەن گشت پارتەکانەوە سوودی لێـوەردەگیرێت. بەڵام بـارودۆخی کـارگەران فـرە جیـاوازە. لە

ڕوانگەی ئەوانەوە، سیستەمێکی ئابووری کە هەیە سەرچاوەی بەهرەکێشی و کۆیلەتی ڕامیاری و کۆمەڵایەتیانە. تەنانەت ئازادانەترین ڕاپرسیش ناتوانێت ئەم جیاوازییە لەڕادەبەدەرەی نێوان چینەکانی خوارەوە و سەرەوەی کۆمەڵگە لەنێوبەرێت و تەنیا کارکردی دانی مۆری ڕەوایەتی جەماوەرییە لەم سیستەمەی بەهرەکێشی.

ڕاستیەکەی ئەوەیە، کە تەنانەت پارتە سۆشیالیستەکانیش، هەرکات ویستبێتیان ڕیفۆرمی یەکلاکەرەوە لە مەیدانی ڕامیاریدا جێبەجێ بکەن، نەیان توانیوە لەبەر بەرژەوەندی چالاکییە پارلەمانیەکانیان بەرەوپێشیان بەرن، بەڵکو ناچاربوون پشت بەهێزی خەباتی ئابووری کارگەران ببەستن. مانگرتنە گشتییە ڕامیارییەکانی بەلژیکا و سوئێد بۆ بەدەستهێنانی مافی دانگدانی گشتی، گەواهیدەری ئەم بنچینەیەن. هەروەها لە ڕوسیەش، لە ساڵی 1905دا، ئەوە مانگرتنی گەورە بوو، کە تزاری ناچار بە ئیمزای یاسای بنەڕەتی تازە کرد. تێگەیشتن لەم بابەتەیە، کە پاڵ بە ئەنارکۆسەندیکالیستەکانەوە دەنێت، پەروەردەکردنی سۆشیالیستانەی جەماوەر و بەکاربردنی توانای ئابووری و کۆمەڵایەتییان لەناوەندی چالاکییەکانی خۆیاندا دانێن. شێوازی ئەوان کاری ڕاستەوخۆیە لە مەیدانەکانی خەباتی ڕامیاری و ئابووریدا. مەبەستمان لە کاری ڕاستەوخۆ، هەر شێوازێکی دەستبەجێی خەباتی کارگەرانە لە دژی شێوە جیاوازەکانی چەوسانەوەی ئابووری و ڕامیاری. لەنێوان ئەو شێوازانەدا، دەتوانرێت پەنجە بۆ هەموو جۆرەکانی مانگرتن، لە مانگرتنی سادەوە بۆ کرێ بگرە تا دەگاتە مانگرتنە سەرتاسەرییەکان،

بەشدارینەکردن(بایکۆت)ی ڕێکخراو و زۆرێك لە ئامرازەکانی‌تر، کە کارگەران وەك بەرهەمهێنەر دەستیان پێیان ڕادەگات، ڕاکیشرێت.

یەکێك لە کاراترین شێوەکانی کاری ڕاستەوخۆ، مانگرتنی کۆمەڵایەتییە، کە تاوەکو هەنووکە فرەتر لە ئەسپانیا و تاڕادەیەك لە فەرەنسە بەکاربراوە و گەشەی بەرچاوی بەرپرسیارێتی کارگەران بەرامبەر بە کۆمەڵگە وەك یەك گشت نیشاندەدات. ئەم مانگرتنە، پێش ئەوەی بەلای داخوازییە دەستبەجێکانی کارگەراندا بشکێت، پارێزگاری لە کۆمەڵگە لەدژی زیادەڕەوییە مەترسیدارەکانی سیستەمەکەی لەبەرچاو گرتووە. مانگرتنی کۆمەڵایەتی لەپێناو پەروەردەکردنی کارگەرانە بە لێپرساوەتی بەرامبەر کۆمەڵگە. یەکێك لە ئامانجە سەرەکییەکانی مانگرتنە کۆمەڵایەتییەکان، پارێزگاریکردنە لە مافی بەکارهێنەران(مصرف کنندگان)، کە بە نۆرەی خۆی، کارگەران زۆرینەیان پێکدەهێنن. لە هەلومەرجی هەنووکەییدا، ڕۆژانە کارگەران بە هەزاران شێوازی جۆراوجۆر سوکایەتییان پێدەکرێت و تەنیا ئامانجی ئەم سوکایەتییانە، زیانگەیاندنە بە کۆمەڵگە لە بەرژەوەندی خاوەنکارەکان.

کارگەران لە پرسی بەرهەمهێناندا ناچارن سوود لە ئامرازگەلی نەگونجاو و تەنانەت هەنێکجار مەترسیدار وەرگرن، لە ماڵی پەست و نەشیاودا بژین، بە خواردنی نە گونجاو و خراپ ڕازی بن و مل بە ئەنجامدانی زۆر کار بدەن، کە بە ئامانجی فێڵکردن لە بەکارهێنەر (مصرف کننده) ئەنجام دەدرێن. هەر پێشکەوتنێك

لەم بوارەدا، هاوکات هەم ڕێوشوێنی کارگەران لە کۆمەڵگەدا باشتر دەکات، هەم لە ئاستێکی فراوانتردا، هوشیارییان پێدەبەخشێت.

بەهێزترین جۆری کاری ڕاستەوخۆی کارگەران، مانگرتنی گشتییە، کە بە ڕاگرتنی کار لە هەریەك لە بەشەکانی بەرهەمهێناندا ئەنجامدەدرێت. ئەمە بەهێزترین چەکێکە، کە کارگەران شکی دەبەن و کاراترین شێوەی دەربڕینی دەسەڵاتی ئەوانە وەك هۆکارێکی بەرەوپێشبەری کۆمەڵگە. هەڵبەتە ئەوە ڕوونە، کە مانگرتنی گشتی شتێك نییە کە دڵخوازانە بتوانی بۆ هەر شتێك بەکاری بهێنیت. دەبێت کۆمەلگە بە رادەیەك لە توانای مۆراڵی و هوشیاری پێویست گەیشتبێت و پرسەکە گرنگییەکی تەواوی هەبێت، تاوەکو مانگرتنی گشتی بتوانێت وەك داخوازی گشتی خەڵك پێشنیار بکرێت. یەکێك لە گاڵتەجارترین شتەکان، کە دەیدەنە پاڵ یەکێتیگەرانی شۆڕشگێڕ، ئەم بیرکردنەوەیە، کە تەنیا کارایی ڕاگەیاندنی مانگرتنی گشتی، کاتێکە، کە خوازیاری بەدەستهێنانی سۆشیالیزم لە چەند ڕۆژدا بین؛ هەڵبەتە ئەمە تەنیا دروستکراوی هۆشی گاڵتەکەرانەی نەیارە نەزانەکانی یەکیتیگەراییە. مانگرتنی گشتی دەتوانێت ئامانجی جۆراوجۆری هەبیت. دەتوانیت دواهەمین قۆناخی مانگرتنێکی ئاسایی بێت، بۆ نموونە، لە بەرشەلۆنە، ساڵی 1902 و لە بیبائۆ ساڵی 1903، مانگرتنی بۆ یارمەتی بە کارگەرانی کانەکان (معدنچیان)، ئەو توانایەی بەوان بەخشی، کە لە مووچەیەکی باشتر بەهرەمەند بن و خاوەنکارەکانیان ناچار بە دابینکردنی توانایی تەندرستی لە کانەکاندا بکەن. مانگرتنی گشتی، هەروا، دەتوانێت ئامرازێك

بێت بۆ کارگەرانی ڕێکخراو بۆ ئەوەی هەندێك لە داخوازییە گشتییەکان پێشنیار بکەن، هەروا بۆ نموونە، هەوڵێك کە لە وڵاتە یەکگرتووەکانی ئامریکا لە ساڵی 1886دا، بۆ ناچارکردنی خاوەنکارەکان بە ڕازیبوونیان بە لانی زۆری هەشت کاتژمێر (واتە لە 8 کاتژمێر تێنەپەڕێ) کار لە پیشەگەلی سەخت دا، ڕوویدا، بووە هۆی پێشنیارکردنی گشتی ئەم خواستە. مانگرتنی گەورەی سەرتاسەری کارگەران لە ساڵی 1926دا لە ئەنجامی هەوڵی هەمەلایەنەی خاوەنکارەکان بوو، بۆ هێنانە خوارەوەی ئاستی ژیانی کارگەران لە ڕێگەی کەمکردنەوەی هەقدەستەکانەوە.

بەڵام مانگرتنی گشتی دەتوانێت، ئامانجی ڕامیاریشی هەبێت. بۆ نموونە، خەباتی کارگەرانی ئەسپانی لە ساڵی 1904دا بۆ ئازادی زیندانیانی ڕامیاری، یا مانگرتنی گشتی لە کاتالۆنیا لە جولای 1909دا بۆ ناچارکردنی دەوڵەت بە کۆتاییهێنان بە شەڕی تاوانبارانەی لە مەراکیش. هەروا مانگرتنی گشتی کارگەران ئاڵمانێش لە ساڵی 1920دا، کە پاش پیلانی کاپ ڕوویدا و کۆتایی بە دەوڵەتی کودەتاچیانی سەربازی هێنا، لەم جۆرە بوو. لە وەها بارودۆخگەلێکی قەیراناویدا، مانگرتنی گشتی جێی خەباتی ڕامیاری ئاسایی ڕابوردوو دەگرێتەوە. مانگرتنی گشتی، بۆ کارگەران، بەرهەمی لۆژیکیانەی سیستەمی پیشەسازی تازەیە، کە ئەوان ئەورۆکە دەبنە قوربانی وی، بەڵام هاوکاتیش وەك بەهێزترین چەکی خەبات بۆ ئازادی کۆمەڵایەتی لەبەردەستیاندایە، بۆ ئەم مەبەستە، تەنیا پێویستە هێزی خۆ و شێوەی گونجاوی سوودوەرگرتن لێی، فێربن.

پاش جەنگی جیهانی یەکەم، دانیشتوانی ئۆروپا لەتەك بارودۆخێکی تازە ڕووبەڕوو بوون. میرییەکانی پێشووتری ئۆروپای ناوەندی ڕوخابوون. ڕوسیە لە دەمی شۆڕشێکدا بوو، کە هیچ کەس نەیدەزانی سەرەنجامەکەی چی دەبێت. شۆڕشی ڕوسیە کارایی لەسەر هەموو کرێکارانی وڵاتانی تر دانابوو. ئەوان پێیان وابوو، کە ئۆروپا لە بارودۆخێکی شۆڕشگێڕانەدایە و ئەگەر نەتوانن ئەو شۆڕشە بە سەرەنجامێکی یەکلاییکەرەوە بگەیێنن، بۆ ساڵانێکی دوورودرێژ هیوابڕاو دەبن. لەبەر ئەوە ئەوان بەزۆری هیوایان بە شۆڕشی ڕوسیەوە گرێدابوو و بە دەستپێکردنی سەردەمێکی نوێی مێژوویی ئەوروپایان دەزانی. ساڵی 1919 پارتی بۆلشەڤیك، کە لە ڕوسیە دەسەڵاتی گرتبووە دەست، بۆ پێکهێنانی نێونەتەوەیەکی نوێ، هەموو ڕێکخراوە کرێکارییە شۆڕشگێڕەکانی جیهانی بۆ بەشداریکردن لە کۆنگرەیەکدا لە مۆسکۆ بانگەواز کرد. ئەو کات تەنیا لە چەند وڵاتێکدا پارتی کۆمونیست هەبوو، بەڵام ڕێکخراوە یەکێتیگەراکان لە وڵاتانی ئیسپانیا، پورتوگال، فەرەنسە، ئیتالیا، هۆڵەند، سوید، ئاڵمان، بریتانیا و وڵاتانی باکوور و باشووری ئەمەریکا هەبوون و لە هەندێکیاندا زۆر کارا بوون. لەبەر ئەوە یەکێك لە گرنگترین بەرنامەکانی لێنین و هاوڕاکانی، گۆڕینی ئەو ڕێکخراوانە بوو، بە ئاراستەی بەرژەوەندی خۆیان. بەم جۆرە بوو کە نزیکەی هەموو ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی ئۆروپا لە هاوینی 1920دا بۆ یەکەمین کۆنگرەی دامەزرێنەری نێونەتەوەیی سێیەم میوانی کران.

بەڵام شتێك كە نێردراوانی یەكێتیگەرا شۆڕشگێڕەكان لە ڕوسیە دیتیان، شتێك نەبوو، كە هاوكاری لەتەك كۆمونیستەكان لواو یا تەنانەت خوازراو وێنا بكرێت. دیكتاتۆری پڕۆلیتاریا ئەو كاتیش ناوڕۆكی ڕاستەقینەی خۆی نیشان دەدا. زیندانەكان پڕ بوون لە سۆشیالیستانی سەر بە فێرگەكانی تر و زۆرێك لە ئەناركیستەكان و یەكێتیگەراكانیش زیندانی كرابوون. بەڵام لە هەمووی گرنگتر، زۆر بە ڕوونی دیار بوو، كە فەرمانڕوا تازەكان بە هیچ شێوەیەك توانای نۆژەنكردنەوەیەكی سۆشیالیستی ڕاستینەیان نییە. پایەڕێژی دیكتاتۆرئاسایانەی نێونەتەوەیی سێیەم و هەوڵدان بۆ گۆڕینی سەراپای بزاڤی كرێكاری ئۆروپا بە ئامرازێك بۆ ڕامكارییەكانی دەوڵەتی بۆڵشەڤیكی لە پەیوەندییە دەرەكییەكاندا، بە خێرایی ئەناركۆ-سەندیكالیستەكانی تێگەیاند، كە لە نێونەتەوەیی سێیەمدا جێیەك بۆ ئەوان نییە. لەبەر ئەوە، لە كۆنگرەی مۆسكۆدا پێشنیار كرا لە پاڵ نێونەتەوەیی سێیەمدا یەكێتییەكی نێونەتەوەیی لە یەكێتییە پیشەییە شۆرشگێڕەكانیش پێك بهێنرێت، كە تێیدا هەموو ڕێكخراوە یەكێتیگەراكان، بە هەر ڕوانگەیەكەوە كە هەیانە، جێی خۆیان هەبێت. نوێنەرانی یەكێتیگەراكان بەم پێشنیارە ڕازی بوون، بەڵام كاتێك كە كۆمونیستەكان ویستیان ئەو ڕێكخراوە پاشكۆی نیونەتەوەیی سێیەم بێت، ئەناركۆ-سەندیكالیستەكان پێشنیارەكەی خۆیان كشاندە دواوە.

لە دێسەمبەری 1920دا، ئەناركۆ-سەندیكالیستەكان لە كۆنفرانسێكی نێونەتەوەییدا لە بەرلین كۆبوونەوە، تاوەكو لەمەڕ بەرخوردیان لەتەك كۆنگرەی نێونەتەوەیی سووری یەكێتییە

پیشەییەکان بڕیار بدەن، کە بڕیار بوو ساڵی داهاتوو لە مۆسکۆ بەرپا بکرێت. کۆنفرانسەکە لەسەر مەرجدانان بۆ بەشداری یەکێتیگەراکان لەو ڕێکخراوەدا ڕێککەوتن. گرنگترینی ئەو حەوت مەرجە ئەمانە بوون، کە سەربەخۆیی تەواوی بزووتنەوەکە لە پارتە ڕامیارییەکان دابین بکات و پەیگیری لەسەر ئەو ڕوانگەیە بکرێت، کە نۆژەنکردنەوەی کۆمەڵگە تەنیا لە ڕێگەی ڕێکخراوبوونی ئابوورییانەی خودی چینی بەرهەمهێنەوە لە توانادا هەیە. لە کۆنگرەی مۆسکۆی ساڵی دواتردا، ڕێکخراوە یەکێتیگەراکان کەمایەتی بوون. یەکێتی ناوەندی یەکێتییە پیشەییەکانی ڕوسیە، بەسەر هەموو جولانەوەکەدا زاڵ بوو و هەرچی دەویست، پەسەندییان دەکرد. لە ئۆکتۆبەری 1921دا، کۆنگرەی یەکێتیگەراکان لە دویسلدۆرف Düsseldorf ی ئاڵمان بەرپا کرا و کۆبوونەوەی نێونەتەوەیی تر بۆ ساڵی داهاتوو لە بەرلین بەرنامەڕێژی کران. کۆبوونەوەکە لە 25ی دێسەمبەری 1922 تا 02ی جانیوەری 1923 درێژەی کێشا. ئەو ڕێکخراوانەی کە بەشدار بوون، بریتی بوون:- ئەرژەنتین: فیدراسیۆنی هەرێمی ئۆبرێرای ئەرژەنتین Federacion Obrera Regional Argentina بە نوێنەرایەتی 200.000 ئەندام. چیلی: ڕێکخراوی کرێکارانی پیشەسازی جیهان Industrial Workers of the World بە نوێنەرایەتی 20.000 ئەندام. دانیمارك: یەکێتی پرۆپاگەندەی یەکێتیگەرایی Union for Unionist Propaganda بە نوێنەرایەتی 600 ئەندام. ئاڵمانیا: یەکێتی کرێکارانی ئازاد Freie Arbeiter Union بە نوێنەرایەتی 120.000 ئەندام. هۆڵەمدە: سکرتاریاتی سەرتاسەری کرێکاران National Arbeids Sekretariat بە نوێنەرایەتی 22.500 ئەندام. ئیتالیا: یەکێتی

سەندیکایی ئیتالیا Unione Sindicale Italiana بە نوێنەرایەتی 500.000 ئەندام. مەکسیکۆ: کۆنفیدراسیۆنی گشتی کرێکاران. نەرویژ: فیدراسیۆنی سەندیکالیستی نۆرسك بە نوێنەرایەتی 20.000 ئەندام. پورتوگال: کۆنفیدراسیۆنی گشتی کرێکاران Confederacao Geral do Trabalho بە نوێنەرایەتی 150.000 ئەندام. سوید: ڕێکخراوی ناوەندی کرێکارانی سوید بە نوێنەرایەتی 32.000 ئەندام. ئەسپانیا: لەو کاتەدا CNT بە توندی سەرقاڵی خەباتێکی سەخت دژی دیکتاتۆری پریمۆ دێ ریڤێرا بوو و نەیتوانی نوێنەری بنێرێت، بەڵام نوێنەرانی لە کۆنگرەی نهێنی Saragossa لە ئۆکتۆبەری 1923دا بەشدارییان کرد. لە فەرەنسە، پاش جەنگ، لەتبوون لە CGT دا بووە هۆی پێکهاتنی CGTU، کە دواتر بە مۆسکۆوە پەیوەست بوو. بەڵام کەمایەتییەك تێیدا کە پێکەوە لەسەر پێکهێنانی کۆمیتەی پشتیوانی لە یەکێتیگەرایی شۆڕشگێڕانە Comite de Defence Unioniste Revolutionaire یەکیان گرت، نوێنەرایەتی نزیکەی 100.000 کرێکاریان دەکرد و لە دانیشتنەکانی کۆنگرەی بەرلیندا بەشداریان کرد. لە پاریسەوە فیدراسیۆنی باتیمن Federation du Batiment بە 32.000 ئەندام و فیدراسیۆنی لاوانی Federation des Jeunesses de la Seine بەشدار بوون. دوو نوێنەری کەمایەتی یەکێتیگەرایی کرێکارانی ڕوسیە، بەشدارییان کرد.

کۆنگرە بە زۆرینەی دەنگ بڕیاری لەسەر پێکهێنانی یەکێتی نێونەتەوەیی بەنێوی کۆمەڵەی نێونەتەوەیی کرێکاران International Workingmen's Association ی نێوان ڕێکخراوە

یەکێتیگەراکـــان دا. هەروەهـــا بڕیـــاری ڕاگەیانـــدنی گشـــتی بنچینەکانی ئەنارکۆ-سەندیکالیزم دا، کە بەم جۆرە بوو:

ئەنـــارکۆ-ســـەندیکالیزم دژی هەمـــوو شـــێوە ئابـــووری و کۆمەڵایەتییەکانی پاوانگەرییە و ئامانجی بنیاتنانی کۆمەڵگەی یەکێتییە ئازادەکان و ڕێکخراوەکانی بەڕێوەبەرایەتی کرێکاران بەسەر کێڵگە و کارخانەکاندا لەسەر بنەمای سیستمی ئازاد و ئەنجومەنە کرێکارییەکان، کە لە پاشکۆیی هەر جۆرە میرریی پارتییەك ئازاد بێت. سەندیکالیزمی شۆڕشگێڕانە، بە پێچەوانەی ڕامیارییەکـــانی دەوڵەت و پـــارتە ڕامیارییەکـــان، لە بـــری فەرمـــانڕاوایی بەســـەر تاکەکانـــدا، خوازیـــاری ڕێکخســـتنی ئابوورییانەی کرێکارانە بۆ بەڕێوەبردنی کاروبارەکان. لەبەر ئەوە، ئامـــانجی نەك تەنیـــا ڕوخانـــدنی دەســـەڵاتە، بەڵکـــو هەڵوەشاندنەوەی هەموو جۆرە کارکردێکی دەوڵەتییە لە ژیانی کۆمەڵدا. لەو باوەڕەدایە کە هاوکاتی لەناوبردنی چەپاوڵگەری دارایـی، دەبێت پاوانگەری دەسەڵات و ڕیشەکانی سەرکوتیش لەنێـو بـبرێن؛ ئەوەی کە هەمـوو شـێوەکانی دەوڵەت، لەوانەش دیکتاتۆری پرۆلیتاریا، هەردەم دروستکەری پاوانگەری نوێ و بەرتەریدانی نوێ دەبن، نەك ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئازادی.

بەم کـــارە، ســـنووربەندییەکی تەواو لەتەك بۆلشـــەڤیزم و لایەنگرانـــی لە وڵاتـــانی تـــر، ئەنجـــام درا. لەو کـــاتەوە I.W.M.A ڕێگەی خـــۆی گـــرتەبەر، کـــۆنگرە نێونەتەوەییەکـــانی خـــۆی بەرپاکردن، بۆڵتنەکانی خۆی بڵاوکردنەوە و پەیوەندی خۆی لەتەك ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی وڵاتانی تر پەرە پێدا.

بەهێزترین و کاراترین ڕێکخراوی I.W.M.A، ڕێکخراوی CNT ی ئیسپانیا بوو، کە گیانی خەباتکارانەی سەختی کرێکاران ئیسپانیا و دواتر ڕێکخەری بەرهەڵستیان لە دژی فاشیزم و نۆژەنکردنەوەی سۆشیالیستی وڵاتی گرتە ئەستۆ. CNT تا پێش سەرکەوتنی فرانکۆ، نزیکەی دوو ملیۆن و نیو کرێکار، جوتیار، کرێکاری هۆشی و ڕۆشنبیری دەگرتە خۆ. سی و شەش ڕۆژنامەی دەردەکرد، لەوانە ڕۆژنامەکانی وەك سۆلیدارید ئوبررا Solidaridad Obrera لە بەرشەلۆنە، کە یەکێك بوو لە گەورەترین ڕۆژنامەکانی ئیسپانیا و نزیکەی 240.000 تیراژ چاپ دەکرا، کاستێلا لیبرە، کە یەکێك لە گرنگترین ڕۆژنامەکانی مەدرید بوو. CNT چەندین ملیۆن پەرتووك و نامیلکەی چاپ کرد و زیاتر لە هەر بزاڤێکی تر لە ئیسپانیا کاری بۆ پەروەدە و راهێنانی جەماوەر کرد.

لە پورتوگال، کۆنفیدراسیۆنی گشتی کرێکاران CGT لە ساڵی 1911 پێکهات، کە بەهێزترین ڕێکخراوی وڵات بوو و هەمان بنچینەکانی CNT لە ئیسپانیا گرتبووەبەر. پاش سەرکەوتنی دیکتاتۆری، چالاکی ئاشکرای CGT قەدەخە کرا و ژێرزەمینانە درێژە بە چالاکی دەدات.

لە ئیتالیا، باڵی ئەنارکۆ-سەندیکالیستی (Conlederazione del Lavoro)، لە ژێر کارایی ئەندێشە سەندیکالیستییەکانی فەرەنسە، لەو ڕێکخراوە جیابووەوە و یەکێتی سەندیکاکانی ئیتالیا USI ی پێکهێنا. ئەم گروپە بەرئەنجامی خەباتی بێوچانی کرێکاری بوو و لە ڕوداوی هەفتەی سووری جونی 1914 و پاشان لە دەستبەسەرداگرتنی کارخانەکانی میلان و شارەکانی

تـــــری بـــــاکووری ئیتالیـــــادا ڕۆڵێکـــــی بەرچـــــاوی گێـــــڕا. بە دەسەڵاتگەیشتنی فاشیزم لە ئیتالیا، سەراپای بزاڤی کرێکاری و لەوانەش USI تێکشکان.
لە فەرنسە، ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکان لە CGTU لە 1922 دا دەرچوون و پاش ئەوە ڕێکخراوەکە بە تەواوی کەوتە ژێر دەستی بۆلشەڤیکەکان. ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکان Confederation Generale du Travail- CGT یان پێکهێنا، کە بە I.W.M.A وە پەیوەست بوون.

لە ئاڵمان، تا پێش دەستپێکردنی جەنگ یەکەمی جیهانی، ئەوانەی کە بە لۆکاڵیستەکان نێو دەبران بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ هەبوون و ڕێکخراوەکەیان ناوی FVDG بوو. لە ساڵی 1897 دامەزراوە. لە راستیدا ئەم ڕێکخراوە لەسەر ئەندێشەی سۆشیال-دیموکراتی دامەزرا بوو، بەڵام لە بزاڤی یەکێتییە کرێکارییەکانی ئاڵماندا دژی ئاراستە ناوەندگەراکان تێدەکۆشا. ڕەنگدانەوەی سەندیکالیزمی فەرەنسی کارابیەکی زۆری لەسەر FVDG دانا و بەرەو پەسەندکردنی تەواوەتی بنچینەکانی ئەنارکۆ-سەندیکالیزمی برد. لە کۆنگرەی دویسلدۆف ی ساڵی 1920دا، ڕێکخراوەکە ناوی خۆی گۆڕی بە یەکێتی ئازادی کرێکارانی ئاڵمان Freie Arbeiter-Union Deutschlands- FAUD. ئەم بزاڤە خزمەتێکی زۆری لە ڕێگەی کرێکارانی ماندوونەناسی بنکەی چاپ و بڵاوکردنەوەی خۆی لە بەرلین ئەنجام دا، کە زۆربەی کارە گرنگەکانی بە تیراژێکی زۆر چاپ دەکرد. پاش بە دەسەڵاتگەیشتنی هیتلەر، بزاڤی FAUD لەسەر شانۆ نەما. زۆرێك لە ئەندامان و لایەنگرانی لە ئۆردووگەکانی نازییەکاندا

ئەشکەندە دران یا ناچار بە دەرچوون لە وڵات بوون.

لە سوید هێشتاکە بزاڤی یەکێتیگەرایی زۆرچالاك لە ڕێکخراوی Sveriges Arbetares Centralorganisation – SAC بوونی هەیە. ئەم ڕێکخراوە، تەنیا ڕێکخراوێکی یەکێتیگەرای ئۆروپا بوو، کە لە چنگ کاردانەوەی فاشیزم و هێرشی نازییەکانی ئاڵمان بە درێژایی جەنگ دەرباز بوو. ئەنارکۆ-سەندیکالیستەکانی سوید لە گشت خەباتە گەورەکانی کرێکارانی وڵاتدا بەشدار بوون و ساڵانێکی دوورودرێژ ئەرکی پەروەردە و ڕاهێنانی سۆشیالیستی و ئازادیخوازانەیان پێکەوە ئەنجام دا.

لە هۆڵەند، بزاڤی ئەنارکۆ-سەندیکالیستی لە Nationale Arbeids Secretariatدا کۆ بووبووەوە، بەڵام کاتێك کە ئەم ڕێکخراوە بە هۆی کارتێکردنی کۆمونیستەکانەوە لە بزووتن وەستا، نزیکەی نیو ملیۆن لە ئەندامانی جیابوونەوە و Nederlandisok Syndikalistisch Vakverbondیان پێکهێنا، کە بە I.W.M.Aوە پەیوەست بوو.
وێڕای ئەم ڕێکخراوانە، گروپە پاگەندەییە ئەنارکۆسەندیکالیستییەکان لە نەرویژ، پۆلۆنیا و بولگاریا هەبوون، کە بە I.W.M.Aوە پەیوەست بوون. هەروەها Jiyu Rengo Dantal Zenkoku Kaigiش لە یابان بە I.W.M.Aوە پەیوەست بوو بوو.

لە ئەرژەنتین، Federacion Obrera Regional Argentina-FORA کە لە ساڵی 1891دا پێکهاتبوو، ساڵانێك ناوەندی خەباتی

گەورەی کرێکـــایی ئەو وڵاتە بـــوو. مێـــژووی وی یەکێکە لە بەشــە هەڵچوونییەکانی مێژووی بزاڤی کرێکاریی. ڕێکخراوەکە بۆ مــاوەی زیـاتر لـە 25 سـاڵ بڵاوکـراوەکەی خـۆی بە نـاوی La Protesta وە بڵاو دەکردەوە و سەرەڕای ئەوە زۆر هەفتەنـامەی لە سەرتاسـەری وڵاتـدا چـاپ و بڵا دەکـردەوە. پـاش کودەتـای جەنـەراڵ ئوریبـورو، F.O.R.A کەوتە ژێـر چـاودێری، بەڵام تـوانی چـالاکی ژێرزەمینـی خۆی درێژە پێ بدات و لە سەردەمی دیکتاتۆر پێرۆن Peron یشدا بارودۆخەکە بەم جۆرە بـوو. لە مـانگی ئایـاری 1929دا، F.O.R.A بـــانگەوازێکی بـــۆ کۆبـــوونەوەی بزاڤەکـــانی هەمـــوو وڵاتـــانی ئەمەریکـای لاتیـن لە کۆنگرەیەکـدا لە Buenos Aires ڕاگەیانـد. لەو کۆنگرەدا، بێجگە لە FORA، پاراگوای: Centro Obrero del Paraguay، بۆلیڤیــا: Federacion Local de la Paz, La Antorcha and Luz y Libertad، مەکسـیك: Confederacion General de Trabajo، گواتیمـــالا: Comite pro Accion Sindical، ئوروگـــوای: Federacion Regional Uruguaya، بەرازیل: trade unions from seven of the constituent states و کۆستا ریکا: organization Hacia la Libertad بەشدار بـوون. هەر لەو کـــــــۆنگرەدا بـــــــوو کە Continental American Workingmens Association لە دایك بوو، کە باڵی ئەمەریکـایی I.W.M.A پێکهێنــا. یەکەمیــن دانیشــتنەکانی ئەم ڕێکخــراوە لە Buenos Aires بەرپـا کـرا، بەڵام پـاش ئەوە لەبەر دیکتـاتۆری، نـاچار بۆ پاراگوای گوازرایەوە.

ئەمانە هێزگەلی ئەنارکۆ-سەندیکالیزم، پێش دەرکەوتنی فاشیزم و هەڵگیرسانی جەنگی جیهانی دووەم بوون.

بنچینەکانی سەندیکالیزم

یەکەمین سۆشیالیستەکانی فەرەنسە لەوەێوە کە لە بزاڤی ژاکۆبینییەوە «ژاکوبین» هاتبوونەدەر، خۆبەخۆ لەو ئاراستە هزرییەدا دەگیرسانەوە. بابۆف و بزاڤە شۆڕسگێڕانەکەی لە ڕاستیدا خوازیاری دیکتاتۆری شۆڕشگێڕانە لە فەرەنسە بوون و ئاراستەی کۆمونیزمێکی کشتوکاڵیان هەبوو. بزاڤەکانی دواتریش -لەتەك بوونی کەسانی وەك باریس و بلانکی «Louis Blanc» لە ڕابەرایەتییەکەیدا- درێژەیان بەم سوونەیە دا و مارکس و ئەنگلس تێڕوانینەکانی خۆیان لەم بارەوە، وەرگرت. بەم جۆرە بیرۆکەی «دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا» گەشەی کرد و لە مانیفێستی کۆمونیستدا خرایە ڕوو. بەڵام پاش ڕاپەڕینی «کۆمون ی پاریس» لە ساڵی 1971دا مارکس بە تێڕوانینی تر گەیشت. وی ناچار بە گرنگی دان بە دەستکەوتەکانی کۆمونی پاریس بوو، چونکە "لایەنە میرایەتییەکانیانی لەنێو برد" بەڵام ئەم گۆڕانە لە ڕوانگەدا، تەواو ئازادانە و دڵخوازانە ئەنجام نەدا. باکونین دەنووسێت: "دەستەکوتەکانی کۆمون ی پاریس هێندە لێدەرانە بوون، کە تەنانەت مارکسیستەکانیش لە بەرامبەریدا سەری ڕێزیان بۆ دانەواند؛ چونکە تەواوی تێڕوانینەکانی ئەوانی خستبووە زبڵدانەوە و بە پێچەوانەی لۆژیکی خۆیان ناچار بوون بەوەی بەرنامەی شۆڕشگێڕانەی کۆمون بکەنە ئامانجی خۆیان. کارایی شۆڕشگێڕانەی ڕاپەڕینی کۆمون، مارکسیستەکانی ناچار کرد بە پێچەوانەی خواستی پێشوویی و هەستی خۆیانەوە، پیشوازی لێ بکەن، ئەگینا لە هەموو لایەکەوە تووشی سەرکۆنە و توانج لێدان دەبوون".

بەڵام لەتەك ئەوەشدا مارکس کۆمون ی پاریس وەك پێشەکی «دیکتاتۆری پرۆلیتاریا» یاد دەکاتەوە. بەم جۆرە وی لە سەردەمە جیاوازەکاندا تێڕوانینی جیاواز لەم بارەوە دەردەبڕێت. لە«مانیفێستی کۆمونیستدا» باس لە«دیکتاتۆری پرۆلیتاریا» وەك میری ناوەندی و شۆڕشگێڕانە دەکات، کە توانای پیادەکردنی سۆشیالیزمی هەیە، بەڵام لە«جەنگی نێوخۆیی»دا لەبەر لەناوبردنی «دەوڵەت» ڕاپەڕینی کۆمون گرنگ دەنرخێنێت.

پرسەکە بۆ ئێمە زۆر ڕۆشنە. «دیکتاتۆری پرۆلیتاریا» واتە دەسەڵاتداری میریی لەلایەن پارتێکی دیاریکراوەوە. لە بنچینەدا دیکتاتۆری بریتییە لە داسەڵاتی پارتێك نەك چینێك، لەبەر ئەوە لە بنەڕەتەوە دژی دیکتاتۆری پرۆلیتاریاین و بەهۆی ئەم بەڵگە سادە و ڕوونە، چونکە ئێمە دژی میرایەتین. ئەگەر مەبەست لە دیکتەکردنی پرۆلیتاریا بە چینە داراکان و کۆتایی دەسەڵاتی ئەوان و بەڕێوەبردن و گرتنەدەستی تەواوی دەزگە گرنگەکانی کۆمەڵگە لە دەستی خۆی بێت؛ ئێمە نەك تەنیا دژی نین، بەڵکو بە هەموو هێز و ئامرازە گونجاوەکان پشتیوانی لێ دەکەین. وەها تێڕوانینێك نێونەتەوەیی فیدراسیۆنەکانی دژە ئۆتۆریتە، لە کاتی کۆنگرەی خۆی لە ساڵی 1872 لە سویسرا لە «بەرنامەی سن ئیمیر» پەسەند کرا و بڕیاری لەسەر درا.

ئێمە وەك نەیارانی میری ناتوانین پشتیوانی دەربڕینی وەك «دەوڵەتی شۆڕشگێڕانە» بین. دەوڵەت هەمیشە کۆنەپەرستە و هەر کەس ئەو پرسە پێشنیار دەکات، لە بنچینە شۆڕشگێڕییەکان تێنەگەیشتووە. هەر ئامرازێك بۆ کارێك چێکراوە. بە ئامرازەکانی

ئاسنگەری ناتوانرێت دندان دەربکێشرێت و بە دندانکێشی پزیشکیش ناتوانرێت ئاسنگەری بکرێت. بەم پێیە کە دەوڵەت ئامرازی زاڵکردنی کۆمەڵێکە بەسەر جەماوەری بەرینی خەڵکدا، ناتوانرێت ئۆرگانی ئازادکردنی جەماوەر بێت. ئەوە دیکتەکردن لە سەرەوەڕا نییە، بەڵکو سەرەنجامی ئاکسیۆنە شۆڕشگێڕییەکانی جەماوەری کرێکارانن، کە لە پێناو ئازادیدا هەنگاو دەنێن. کەسێك کە خوازیاری «دیکتاتۆری پرۆلیتاریا»یە و پاگەندەی دەوڵەتی شۆڕشگێڕ دەکات، لە راستیدا لە بەرامبەر شۆڕشی کۆمەڵایەتیدا راوەستاوە. لەنێوان شۆڕشی کۆمەڵایەتی و لەناوچوونی دەوڵەت و دیکتاتۆری دەوڵەتیدا جیاوازییەکی زۆر و ئاشکرا هەیە. ڕێگەی سێیەمیش نییە، ئیشتا هەر کەس کە دەیەوێت ئازادە و دەتوانێت هەڵبژێرێت.

من چەندین جار باسم کردووە، کە پارتە چەپەکان لە راستیدا، هەوڵی دەستەمۆکردنی هێزی خەباتی ئابوورییان هەبووە و لەتەك ئەوەی کە دروشمی ئەنجومەن (سۆڤیەت*)ی و خەباتی ئەنجومەنی بەرزدەکەنەوە، بەڵام لە بنەڕەتدا زەمینە بۆ زاڵبوونی خۆیان لەناو ئەنجومەنەکاندا ئامادە دەکەن، کە ئەمە لە بنەڕەتەوە لەتەك ڕوانگەی ئەنجومەنیدا ناکۆکە. ڕوانگەی ئەنجومەنی بە مەبەستی وەستانەوە لە بەرامبەر رامیارییە ئابووریی، کۆمەڵایەتیی و ڕامیارییەکانی دەوڵەت هاتوونەتە ئاراوە. سان سیمۆن «Saint-Simon» لەم بارەوە وا فۆرمۆڵەی دەکات : "جێیەك کە هونەری میرایەتیکردن بەسەر خەڵکدا شوێنی خۆی دەدات بە هونەری بەڕێوەبردنی شتەکان". ئەم بیرکردنەوەیە هەرچەندە لەلایەن شۆڕشی ڕوسیەوە دەنگی

دایەوە، مـاوەیەکی زۆر بەر لەوە هەبـووە و ئـەزمـوون کرابـوو. بە پێچەوانەی دژە ئۆتـوریتەی نێـونەتەوەیی کرێکـارانەوە، کە ئەم ڕوانگەیەی لا پەسـەند بـوو، هەمـوو پـارتە رامیارییەکـان دژی ڕوانگەی ئەنجومەنی بوون. لێنین «Lenin» رابەری بۆلشـەڤیکانی ڕوسیە لە ساڵی 1905دا ئاوا وەلامـی ئەنجومەنەکانی پترسبۆرگ دەداتەوە: "سیستمی ئەنجـومەنی کۆنە و پەڕپووت بووە و پارتی ئێمە نـاتوانێت پشتیوانی لـێ بکـات". بەلام ئەوڕۆکە هەلـومەرج، بۆلشەڤیکەکانی ناچـار کـردووە کە لایەنگری " ئەو شێوازە کۆن و پەڕپـووتە" بـن. سروشـتییە کە ئەوان لە داهـاتوودا سیسـتمی ئەنجـومەنی بگـۆڕن بە دەولەتـی ئەنجـومەنی و گیـانی بیروکراسـیانەی خۆیـان لەناویـدا موتـوربە بکەن؛ پرسگـەلێك کە لەتەك بیرکردنەوەی ئەنجومەنیدا هیـچ نزیکییەکیـان نییە (و. ف: ڕۆدۆڵف ڕۆکەر لە سـاڵی 1919دا سیسـتمی هەنـووکەیی روسـیە -سـەردەمی سۆڤیەتی جـاران-ی پێشـبینی کردبـوو). لە کـۆنگرەی نێونەتەوەیی لە بازڵ ی سویسرا لە سـاڵی 1869دا پرسـی ئەرکـی مێژووی سەندیکاکانی پێشنیارکرد و بە درێژی خستییە بەر باس و پـرس و را. ڕوانگەی سۆشـیال- دیموکراتەکـانی ئاڵمـان کە بـوونی سەندیکاکانی تەنیـا لە چوارچیوەی سیسـتمی سەرمایەداریدا بە پێویسـت دەزانـی، بە تەواوی ڕەت کـرایەوە. ڕوانگەی گشـتی پێـی وابـوو کە گـروپە خەباتکـارە ئابوورییەکـان ئەرکـی بنیاتنـانی سۆشـیالیزم و کـۆمەڵایەتیکردنی لە خۆیـان گرتـووە. بـاکونین و کەسـانی تـر لە بـاڵی چەپـی دژە ئۆتـۆریتە سـەندیکایان وەك هەسـتەی بنەڕەتـی سۆشـیالیزم نـاو دەبـرد و بەپێچەوانەی لایەنگرانـی ڕوانگەی سۆشـیالیزمی دەوڵەتـی پێداگرییان لەسـەر ئەنجومەنە کرێکارییەکـان دەکـرد و تەنـانەت واژەی "ئەنجومەنە

کرێکارییەکـان" لـەو کـاتـەدا بـاو و لـە کۆنگرەکـانـی دواتـردا بـەکـار دەبرا. ئـەگـەرچـی ئـەم ڕوانگـەیـە ماوەیـەکـی زۆر باسـی لێوە نـەکـرا و قسـەی لـەسـەر نـەکرا، لـەبـەر شکسـتـی کۆمـونـی پـاریس و بزاڤـەکـانـی ئـەسـپـانیا و ئیتـالیـا و وڵاتـانـی تـر بـوو، کە کرێکـاران نـاچـار بـە پاشەکشێیەکی تارادەیەك درێژ بوون. دواتـر جـارێکـی تـر لـە بـزاڤـە سـەندیکاییەکان، ڕێکخسـتنە ئـەنجومـەنییەکـان و ڕێکخـراوە ئـەنجومـەنییەکانـدا سـەری هـەڵـدایـەوە و لـە دەسـتووری کـاری ڕۆژانـەدا جێگیـر بـوو. شـێوەی پێکهـاتنی ئاوایە: لـە هـەر شـار و گـەڕەکێکـدا، کرێکـاران ڕێکخـراوە پیشـەییەکانی خۆیـان پێـك دەهێنـن. سـەندیکای گشـتی خـۆجێی (محلـی) کە لـە ڕێکخـراوە پیشـەییە کرێکارییەکـان پێکهـاتووە، لـە خۆجێیـدا پێـك دێـت. لـە راسـتیدا ئـەم نـاوەنـدە کرێکـارییە، شـوێنێکە بـۆ ڕاگـەیانـدن و پەروەردەی سۆشیالیستی، ڕێکخـەری مانگرتن و هاوپشتی کردەییە. هـەر نـاوەندێکی کرێکاری بـەشێکە لـە فیدراسـیۆنی وڵات و زەمینـەی بنـەڕەتـی ئـەنجامدانـی ئاکسیۆن و چالاکییە هاوبـەشـەکانـە.

شـێوەی دووەمـی ڕێکخسـتن، ڕێکخـراوی پیشـەییە. واتـە هـەمـوو کرێکارێك لـە کاتێکدا کە ئـەندامی سـەندیکای خۆجێییە، لـەلایـەکـی تریشـەوە ئـەنـدامی سـەندیکای پیشـەییـەی کـارەکـەی خۆشـیـەتـی و بـەم جـۆرە لـەتـەك کرێکـارانـی هاوکاریـدا لـەسـەرتـاسـەی وڵاتـدا لـە هاوپشـتیدایە. بـەم جـۆرە ڕێکخراوەکـانـی کرێکـارانـی میتـاڵ، دارتـاشی، بـارکردن و گواستنـەوە و ئـەوانـی تـر پێـك دێـن. بـەم پێیـە لـە داهـاتوودا سـەرکـەوتنی ئـەم ڕێکخـراوانـە دەتـوانێت، پێکهـاتـەی کـۆمـەڵگە بگـۆڕێت و لـەپێنـاو کۆمـەڵایـەتیکردنـدا تـێ بکۆشێت. هـەر نـاوەنـدێکی کرێکـاری لـە شـوێنی نیشتـەجێبوون و چـالاکـی خۆیـانـدا

بەڕێوەبەری خانوو، خواردن، پۆشاك و كەرەستەكانی تر دەگرێتە دەستی خۆی. لەلایەكی ترەوە نووسینگەی ئاماری ناوەندی كرێكاری لە خستنەڕووی كەمی و زیادییەكان تێدەكۆشێت و بە هاریكاری فیدراسیۆنی سەرتاسەری ناوەندی كرێكاری، لە دابینكردنی پێداویستییەكان و پڕكردنەوەی كەموكوڕییەكان و دابەشكردنی كەرەستە ئامادەكان لەتەك ناوەندە كرێكارییەكانی تردا دەستبەكار دەبن. بەم جۆرە زەمینەی بەرهەمهێنانی بە بەرنامەیەك لەبار دەكرێت، لە كاتێكدا ناوەندە كرێكارییەكان پرسی بەكاربردن، خانوو و خواردەمەنی چارەسەر دەكەن؛ ڕێكخراوە پیشەییەكان پرسی بەرهەمهێنان دەگرنە ئەستۆ و دەیبەنە پیشەوە.

بەم جۆرە، كۆمەلایەتیكردنی بەرهەمهێنان و بەكاربردن و دابەشكردنی كەرەستەكان لە خوارەوەرا بۆ سەرەوە، لەلایەن خودی جەماوەری كرێكارانەوە ئەنجام دەدرێت و لەلایەكی ترەوە -بەپێچەوانەی وێناگەری زۆرێك لە چەپەكان كە پاگەندەگەری دەوڵەتیكردنی پیشەسازی و شتەكانی ترن- بە بەدەوڵەتیكردنی ئامرازەكانی بەرهەمهێنان، سۆشیالیزم نایێتە دی، بەڵكو سیستمی سەرمایەداری دەوڵەتی كە یەكێك لە خراپترین شێوەكانی بەهرەكێشی مرۆڤەكانە، سەرهەڵدەدات. لەبەر ئەم هۆیە ئێمە سەندیكالیستەكان خوازیاری كۆمەلایەتیكردنەوەین، ئەویش لە خوارەوەڕا بۆ سەرەوە و لەلایەن سەندیكا و ئۆرگانەكانی ئەوانەوە، واتە ناوەندە كرێكارییەكان و فیدراسیۆنەكانیان و ڕێكخراوە پیشەسازییەكانەوەین.

پرسێکی تر کە دەبێت دەربـبڕدرێت، ئەوەیە کە کۆمەلایەتیکردنـی بەرهەمهێنـان لەتەك بەدەسـتەوەگرتنی بەرهەمهێنـان جیـاوازی هەیە. کۆمەڵایەتیکردن بە واتای ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی و بنەڕەتـی لە نەزمـی سـەرمایەداریدا، ئەگەر ئەوڕۆکە خۆشـگوزەرانی بـۆ هەمـووان لە ئارادا نییە، لەبەر بێتوانـایی ئێمە نییە، بەڵکـو لەبەر ئەوەیە کە بەرهەمهێنان لە دەستی سـەرمایەداردایە و ئەو دیاریگەر و چاودێریگەریەتی. لە لایەکی تـرەوە دەبێت پەیوەنـدی نـادروسـتی نێـوان پیشەسـازی و کشـتکاری و نـاکۆکی نێـوان کـاری هۆشی و کـاری بـازوویی لەنێو ببرێت. پرسـەکە لەسـەر ئەوە نییە کە بەرهەم بهێنیـن تـاوەکو پێداویسـتیمان دابیـن بکرێـت، بەڵکـو دەبێت لەپێنـاو بەدیهێنـانی شوێنی کـار و ژیـانی نـوێ، داهێنـانی مرۆڤەکان پەرە پێ بـدرێت و کـارکردن بۆیـان خۆشـی و چێژبەخش بێت. ئەمە ئەرکـی ئێمەیە کە ئەوڕۆکە زەمینەی وەهـا کـۆمەڵگە و بیرکـردنەوەیەك بخەینە بەر بـاس و لێکـۆڵینەوە و پەیگیـرانە و کـۆڵنەدەرانە بـۆ دۆزینەوەی ڕێگەچـارەی تێبکۆشـین. ئەمە تـەنیـا ڕێگەی پەروەردەی سۆشیالیسـتییە. ئەوە هەڵەی مارکسیسـتەکانە کە تێڕوانینەکـانی ئێمە بە خەیـاڵی دادەنێـن و لەم ئاراسـتە هـزرییەدا تێناکۆشـن. سۆشـیالیزم خۆبەخـۆ سـەرهەڵنادا؛ بروسـکەیەك نییە لە پڕێکـدا سـەراپای سیسـتمی سـەرمایەداری لەنێـو بەرێـت. هەروەهـا نـابێت تەنیـا پشـت بە هەڵـومەرجە ئابوورییەکـان ببەسـترێت و چـاوەڕێی هـاتنی ڕۆـژی بەڵێنـدراو دانیشـین. دەبێـت خۆمـان ئامـادە بکەیـن، تـاوەکو بـزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان خافڵگیرمان نەکەن و لەبیر نەکەیـن کە ویسـتی ئێمە بۆ چەرخاندنی ڕەوڕەوی ڕۆژگار پێویستە.

هەڵبەتە شایانی باسە، کە بزاڤی ئێمەش لە کەموکوڕی بەدەر نییە. چڵ ساڵ پەروەردەی سۆشیال-دیموکراسیانە، هەموو جۆرە وزەیەکی ئافەرێنەر و توانا و لێهاتوویی کاری لە کرێکاران سەندووە. سۆشیالیزم بووە بە نەگۆڕ(دۆگم)ێکی وشکهەڵهاتوو. گیانی پارتپەرستی و کاری پارتیانە، بزاڤەکەی لە تەنگەنە داوە، لەبەر ئەوە هەر جۆرە بیرکردنەوەیەکی نوێ بە لەناوچوون سزاوارە. بزاڤی سۆشیال- دیموکراسی ئاڵمان هەمان ئەو تاوانانەی بەرامبەر سۆشیالیزم ئەنجام دا، کە کلیسای پاپ لەبەرامبەر مەسیحیەت پێی هەستا. لەبەر ئەمەیە کە بزاڤی ئێمە ئەورۆکە لەتەك گیروگرفتی بێئەژمار ڕووبەڕووە.

پرسێکی تر، ڕوسیە و شۆڕشی ئەوێیە، کە سەرداران (ئاغایان) پاگەندە دەکەن: لەوێ هەواڵێك لە سەندیکا و بزاڤی سەندیکایی نییە و تەنیا بە داهێنانی پارتە ڕامیارییەکان، جووڵانەوەکان سەریان هەڵداوە و ڕێکخراوە کارخانەییەکان لەژێر چاودێری ڕاستەوخۆی دەوڵەتدا ئەرکەکانیان ئەنجام دەدەن. ئەو سەردارانە ئاگایان لە کەتوارەکان و پەرەسەندنی جووڵانەوەکان نییە. لە ڕاستیدا ئەوە سەندیکا و کۆمیتەکانی کارخانە بوون، کە جووڵانەوەکانیان هەڵخڕاند. تەواوی بەرنامەی کۆمەڵایەتیکردن لەلایەن سەندیکا و ڕێکخراوە خەباتکارەکانی کرێکارانەوە داڕێژرا و دەست بە پیادەکردنی کرا. بۆلشەڤیکەکان بەر لە دەسەڵات گرتنەدەست، لە بەرامبەر ئەنجومەنە (شورا) کرێکارییەکاندا کاردانەوەیان نیشان نەدا. ئەوە ئەنارکیستەکان و سەندیکالیستەکان بوون، کە لە ئەنجومەن (شورا)کاندا سەرقاڵی کاری کارا و سەرکەوتووانە بوون. ئەوە هاوڕێیانی ئێمە بوون لە

ڕێکخراوی «گولوس تورودا»دا کە خۆیان بە ئەنارکۆسەندیکالیست نێو برد و خزمەتگوزاری زۆر و زەبەندەیان ئەنجام دا، بەبێ هاریکاری هێزە شۆڕشگێڕەکان هیچکات بۆلشەڤیکەکان توانای بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتیان نەبوو. هەروەها هەمان سەندیکای ڕوسیە کە ئەورۆکە بەدوای La Vie Ouvrière و بوونی سەندیکای شۆڕشگێڕانەی نێونەتەوەییە. لە ڕوسیە ئەوە پارتەکان نەبوون، بەڵکو ئەوە سەندیکا کرێکارییەکان بوون، کە هەلومەرجیان بۆ سۆشیالیزم لەبار کرد. گەشەی خێرا و بەرچاوی ڕژێمی کۆماریی ئەنجومەنی ڕوسیەش سەرەنجامی چالاکی جەماوەری کرێکارانە، نەك داهێنانی ئافەرێنەرانەی تاکەکەسێك یا کەسانێك. ئەگەرچی خزمەتگوزارییان زۆرە، بەڵام جوتیارانی ڕوسی کە کۆمەڵێکی زیاتر لە 128 ملیۆن کەسی پێك دەهێنێت، ڕۆڵێکی بەرچاویان لە سەرکەوتنی شۆڕشدا هەبوو. جوتیارێك کە دوو لەسەر سێی زەوییەکەیان داگیر کردبوو و هەنووکە پاش شۆڕش دووبارە بووەتەوە بە خاوەنی، دەزانێت کە لە باری سەرکەوتنی دژەشۆڕشدا دووبارە زەوییەکەی لێ دەسێننەوە. لەبەر ئەوە بە هەموو توانایەکییەوە لە خەبات دژی ئەوانددا بەشدار دەبێت. ئەمە بەڵگەیەکی ئاشکرایە، کە سەرکەوتنی شۆڕش بەسەر دژەشۆڕشدا ڕوون دەکاتەوە. بەڵگەیەك کە بەداخەوە لەلایەن زۆرێکەوە لەبەرچاو ناگیرێت.

تێڕوانینی ئێمە لەمەڕ پارتی بۆلشەڤیك ڕێك وەك بەرخوردی ئێمە بە پارتە سۆشیالیستییەکانی ترە. ئێمە بە تەواو هێزمانەوە پشتیوانی لە شۆڕشی ڕوسیە دژی دژەشۆڕش دەکەین. بەڵام نەك لەبەر ئەوەی کە ئێمە بۆلشەڤیکین، بەڵکو لەبەر ئەوەی کە ئێمە

شۆڕشگێڕین. ئەگینا لە بواری تـردا ئێمە ڕێگەی خۆمان دەگرینەبەر، چونکە بە توندی پێ لەسەر باوەڕەکانی خۆمان دادەگرین. لەم بارەوە ئەوەش بڵێین لێنین کە هەمیشە دژی سەندیکالیستەکان بوو، لە دوا کۆنگرەی «کۆمینتێرن»دا لە مۆسکۆ ڕایگەیاند کە سەندیکالیستەکان خەباتکارانی چینایەتی باش بوون و دەبێت هاریکارییان بکرێت. بەڵام تێڕوانینی ئێمە لەم بارەوە هەمان تێڕوانینە کە هەموو جارێك رامان گەیاندووە، چونکە هێشتاکە لایەنگرانی بۆلشەڤیکەکان لە ئاڵمان سەرسەختانە درێژە بە جەنگ دژی سەندیکالیستەکان دەدەن.

ئەوان پێیان وایە، کە کارتی بردنەوەیان لە دەستدایە. چونکە بەپێی پاگەندەی ئەوان دەسەڵاتی ئابووری بەبێ دەسەڵاتی رامیاری ناتوانرێت بەدەستەوە بگیردرێت. بۆیە دەبێت لە پێشدا پێناسەی دەسەڵاتی رامیاری بکەین. دەسەڵاتی رامیاری بریتییە لە سوپا، دەزگەی پۆلیس، دادوەری و هیتر. بەڵام نابێت لەبیر بکەین کە ئەم دەزگە بەڕێوەبەرییە تا کاتێك لەجێی خۆی دەمێنێتەوە، کە چینە داراکان ئامرازە ئابوورییە پێویستەکانیان لە دەستدایە. لەو کاتەوەی کە دەسەڵاتی ئابووری دەکەوێتە دەستی کرێکاران ئیتر تەواو دەسەڵاتی رامیاری چینە سەروەرکان گرنگی خۆی لە دەسەت دەدات. کاتێك کە کرێکاران کارخانەکان، کارگەکان و هیتر دەخەنە ژێر بەڕێوەبەرایەتی خۆیان؛ ئیتر سروشتی دەبێت کە دەزگەکانی مرۆڤکوژی و کارخانەکانی چەکسازی لە کار دەکەون و ئەو دەزگە سەرکوتگەرانەیەی دژەشۆڕشیان لە دەست دەردەچێت.

ئامـــــانجی ئێمە بەدەســـــتەوەگرتنی دەســــەڵات نییە، بەڵکـــــو بەدەستەوەگرتنی زەمین، کارخـانە و کارگەکـانە. ئەمە یەکێکە لە ئەرکە گرنگەکـــانی سەندیکالیســـتەکان، کە ئەم بیرکـــردنەوەیە لەنێـــوان کرێکارانـــدا پەرە پێبـــدەن. ئێمە سەندیکالیســـتەکان بەپێچەوانەی تۆمەتەکـانی کەسانی تـرەوە نەك تەنیـا خوازیـاری لێکـدابڕان و پڕشـوبڵاوی نێـوان کرێکـاران نیـن، بەڵکـو هەوڵــی یەکێتی کـار و بەدیهێنـانی هاوپشتی فـراوان و گشتیین. ڕێك بە پێچەوانەی شێوازی کـاری پـارتە ڕامیـارییە پرشـوبڵاوکانەوە، کە زۆرینەی چـالاکی خۆیـان بـۆ خـەبـات دژی یەکتری و دروستکردنـی ســەندیکای تـایبەت بەخۆیـان -لەم ڕێگەوە لێکـدابڕان لە نێـوان کرێکارانـدا دروست دەکەن- هەیە. بـا سـەرنجی فەرەنسـە بدەین؛ بەر لە یەکگرتنـی پـارتە سۆشیالیستەکان، هەشت یـا نـۆ گروپـی پـارتی هەبـوون، کە بە تونـدی دژی یەکدی چالاکیـان دەکـرد. هەر پـارتێکیش سـەندیکایەکی تـایبەت بەخـۆی دروست کردبـوو و بەم جـۆرە توانـای چـالاکی هاوبەشـی پرۆلیتاریـای فەرەنسـە لەنێـو برابـوو. تـا ئەوەی کە دواجـار کرێکـاران هـاتنەوە هۆشـی خۆیـان و رامیارکارانیـــان لەنێـــوان خۆیـــان کـــردنە دەرەوە و ڕێکخــراوی خەباتکارانەی ئابووری خۆیان پایەڕێژی کرد.

تـا ئێرە هەوڵـم دا، بنچینە و بنـاخەی تیئۆری سـەندیکالیزم ڕوون بکەمەوە، ئیـتر ڕەتکـردنەوە یـا لێـوەرگرتنی لە ئەسـتۆی خـودی هاوڕێیاندایە.

کورتەی باسەکە

سەندیکالیستەکان باوەڕیان بە کاری راستەوخۆ هەیە و پشتیوانـی

هەموو جۆرە چالاکی و ئاکسیۆنێکی جەماوەری کە لە پێناو لەناوبردنی سیستمی پاوانگەریی (مۆنۆپۆڵ) ئابوورین، کە لە بەرامبەر چالاکی سەندیکاییدا دەوەستێت. ئەرکی سەندیکالیستەکان بریتییە لە پەروەردەی فەرهەنگی جەماوەر و هاوئاهەنگکردنی چالاکیان لە سەندیکا و ڕێکخراوە خەباتکارییە ئابوورییەکانیاندا، بە مەبەستی ئەنجامدانی کاری ڕاستەوخۆ (لەوانە دەستبەسەرداگرتنی کارخانە، مانگرتنی گشتی و ...) و ڕزگاری لە چنگ سیستمی کرێگرتەیی و میرایەتی هاوچەرخ. ئێمە ئامادەی هەموو جۆرە چالاکییەکی هاوبەش لەتەك شۆڕشگێڕە ڕاستگۆکانی تر بە مەبستی خەباتی هاوبەش دژی دژەشۆڕشین، بەڵام هیچ کات سەربەخۆیی خۆمان لەدەست نادەین.
هاوڕێ «کرۆن» بابەتێکی خستووەتە ڕوو، کە پێویستە لێرەدا ئاوڕی لێ بدرێتەوە. ئەو دەڵێت کە دەتوانرێت جەماوەر بەهۆی دیکتاتۆرییەوە پەروەردە بکرێن. ئەمە ڕوانگەیەکی سەیرە. من زۆر جار باسم لەوە کردووە، کە دیکتاتۆری و فێرکاری و ڕاهێنان وەك ئاو ئاگر وان. ئێمە دژی هەموو جۆرە فێرکاری و پەروەردەکردنێکی توندوتیژانەین، فێرکاری (تعلیم) واتە فێربوونی ئازادانە، فێرکاری واتە باوەڕ. پەروەردە و فێرکاری دژی هەموو جۆرە دیکتاتۆرییەکە. مرۆڤایەتی لەوێدایە، کە مرۆڤ ئازادانە و سەربەخۆ بیر بکاتەوە و کار بکات.

کرۆن دەڵێت کە مانگرتنی گشتی بە تەنیا بەس نییە و دەبێت بە دوای بەدەستەوەگرتنی دەسەڵاتی ڕامیارییەوە بین و هەروا کە لە شۆڕشی ڕوسیەی ساڵی 1905دا ڕوویدا. پێویستە ئەوە بڵێم کە بە باشی ئاگاداری ئەو ڕوداوانەم کە ڕوویان داوە. شۆڕشی 1905

ڕێـك هەر لـەبەر بـوونی پارتـەکـان بـوو، کە شکسـتی هێنـا واتـە پرسێك کە کرۆن وەك بەڵگەیەك دژی تێڕوانینەکانی ئێمە بەکاری دەهێنێـت. شـۆڕش لـەوێ هەمـوو ڕێکخسـتنە دەوڵـەتـی و بەڕێوەبەرییەکـانی دەسـت لـێ نەدراو هێشـتەوە و خـۆی بە دوای بەڕێوەبردنیـانەوە بـوو. سـەرەنجام کاتێـك کە دژە شـۆڕش گەڕایەوە، هەمـوو دەزگە سـەرکوتگەرەکانی جەمـاوەر دەسـت لـێ نەدراو دووبـارە کەوتنەوە ژێـر ڕکێفـی. باشـترین بەڵگە بـۆ بـوونی پارتـەکـان و خراپکارییەکانیـان یـاخیبوونی دوو گەلـەکەشـتی دەریای ڕەشن. کاتێك کە دەریاوانانی کەشتی پۆتمکین و کەشتییە جەنگییەکـانی تـر یـاخیبوون و دەسـەڵاتیان گـرتە دەسـت، سـەروگوێلاکی سـەردارانی پـارتی پەیـدا بـوو و داوای چـالاکی هاوبەشـیان کـرد و لـەو کـاتەدا بـوو کە پاگەنـدە و تۆمەتەکـان دەستیان پێکـرد. هەمـوو کەسێکی دیکەیـان بە دژەخـون دادەنـا و سەرەنجام یەکێك لە باشتری هەلەکان لەدەست چوو.

ماتاچنکۆ یەکێك لە هەڵسوڕاوانی سەرەکی یاخیبوونەکە دواتر لە لەنـدەن چـۆنیەتی ڕوداوەکەی بـۆ گێـڕاینەوە و بە ئەنارکیستەکانەوە پەیوەست بوو. چونکە لە پارتەکان بەگشتی بێـزار بـوو. ڕێـك لەوێـدا کە بە خۆشـباوەڕییەوە هەوڵ دەدرێـت دەزگەی دەسـەڵاتی دەوڵـەتـی لە جێـی خۆیدا بمێنێتەوە، تـا دواتـر سوودی لـێ وەربگیرێت؛ ڕێگە بۆ دژەشۆڕش خۆش و لەبار دەکرێت.

جوتیـارانی فەرەنسـی سـەراپای پێکهاتەکـانی سیسـتمی دەرەبەگـایەتی (فیئۆدالـی)یـان لەنێـو بـرد. دواتـر لەشـکرەکانی ئەوروپـا، فەرەنسـەیان داگیرکـرد و تەنـانەت پاشایەکیشـیان لە

پاریس هەڵبژارد، بەڵام هیچ کات نەیانتوانی دووبارە سیستمی دەرەبەگایەتی سەر لەنوێ ساز بکەنەوە. چونکە سەرەپای پێکهاتەی دەرەبەگایەتییان لە بنەڕەتەوە ویران کرابوو. کەسێك کە خوازیاری جێگیرکردنی دەزگەی دیکتاتۆری دەوڵەتییە، لە ڕاستیدا خزمەت بە دژەشۆڕش دەکات. ڕێك لێرەدا (ئاڵمان)، لەوێوەیە کە شۆڕش سیستمی ئابووری و ڕامیاری نەگۆڕیوە؛ لایەنگرانی پاشایەتی بە خۆشحاڵییەوە چاوەڕێی ڕۆژی بەڵێن دراون.

کرۆن دەڵێت: دیکتاتۆری پێویستە تاکو پیشەگەران و کارناسان بگەڕێنەوە سەر کارەکەی خۆیان. لێرەشدا شۆڕشی ڕوسیە نموونەیەکی باشە. هیچ دیکتاتۆرێك نەیتوانی شارەزایان و تەکنیککاران بگێڕێتەوە سەر کاری خۆیان. تا ئەوەی کە لێنین ملی بە دانی کرێی داواکراویان بدات و بەم جۆرە ئەوان گەرانەوە سەر کاری خۆیان. دیکتاتۆری توانای گۆڕینی باوەڕەکانی جەماوەر نییە. نابێت لەبیر بکەین کە شۆڕش بریتییە لە سەرلەنوێ لەدایکبوونەوەی گەلێك بە ئاراستەی مۆراڵ و ڕۆشنبیری تازە. بەبێ ئاڵوگۆڕی بنەڕەتی و ژێرخانیی لە بنچینەدا شۆڕش واتا و تێگەیشتنێك بەدەستەوە نادات. توندوتیژی نەك کارێکی شۆڕشگێڕانە نییە، بەڵکو کارێکی کۆنەپەرستانەشە. شۆڕش سەرەنجامی ئاڵوگۆڕی قووڵ لە بیرکردنەوەی مرۆڤەکان و گەیشتنیان بە هۆشیاری تازەیە؛ نەك دەسەڵاتی دەستکردنی چەك. کەسانێك کە پێیان وایە، دەتوانن لە بەرامبەر ئەم میکانیزمە گەورە جەنگییە بە تەنیا چەکدارانە پێ بنێنە مەیدانی کار، بە هەڵەداچوون. چونکە دەبنە هۆی خوێنڕێژییەکی

بێسوود. من دژی توندوتیژیم، لەبەر ئەوەی کە دژی دەوڵەتم. چونکە لە راستیدا دەوڵەت واتە بەرجەستەبوونی توندوتیژی رێکخراو. بەڵام دەبێت ئەوەش بڵێم کە توندوتیژی وەك ئامرازی بەرگری لە خۆ ڕەت ناکەمەوە، ئەگەر لە هەلومەرجێکدا بەسەرماندا بسەپێنرێت، دەبێت پەنا بۆ توندوتیژی بەرین، لەبەر ئەوەی کە من دژی خۆکوژیم. بەڵام دەستبردن بۆ خەباتی چەکدارانە و کودەتاگەرانە و سەرەنجام هەلڕەخساندن بۆ دوژمن بۆ بەرپاکردنی گەرماوی خوێن، تاکتیکێکی هەڵەیە، کە هیچ کات پشتیوانی لێ ناکەین. هەڵبەتە بەداخەوە ئێمە زۆرمان دیتووە، کە کەسانێك قسەی زلیان لەبارەی خەباتی چەکدارییەوە کردووە، بەڵام لە ساتی پێویستدا ون بوون و کارەکەیان خستووەتە سەر شانی کەسانی تر.

کرۆن دەڵێت کە نابێت ئێمە تەنیا بە دوای خەباتی ئابوورییەوە بین، بەڵکو دەبێت پەل بۆ خەباتی رامیاریش بهاوێین. ئەمە هەمان شتە کە ئێمە دەیڵێین. بەڵام ئێمە دژی چالاکی پارلەمانین، ئەگینا هەر جۆرە خەباتێك کە لە خزمەتی هەمووواندا بێت، جێ سەرنجی ئێمەشە. مانگرتنی گشتی بۆ خۆی خەباتی رامیاریشە و هەروا پاگەندەش دژی میلیتاریزم. سەندیکا واتە چالاکی ڕامیاری. سەندیکالیزم ئامانجێکی ڕامیاری گەورەی خستووەتە بەردەم خۆی. لەنێوبردنی دەوڵەت، هەڵوەشاندنەوەی سەروەری مرۆڤ بەسەر مرۆڤ و دەزگەی بیرۆکراسی. کرۆن پاگەندەی ئەوە دەکات، کە ناوەندێتی (سەنترالیزم) لە پارتی کۆمونیستدا جۆرێکی ترە. نەخێر! ناوەندێتی، هەر ناوەندێتییە. لەبەر ئەم هۆیەیە، کە ئێمە تەنانەت پرسە مادی و داراییەکانی

خۆشمان ناوەندی نەکردووەتەوە و خەزێنەی ناوەندی بوونی نییە. سەندیکالیستێك، فێدرالیستیشە و من ئەوەشی دەخەمە سەر کە شۆڕشگێڕێك دەبێت فیدرالیست بێت. کەسێك کە خوازیاری سیستمی دەوڵەتییە، لە هوشیارییەوە بێت یا ناهوشیارییەوە ئەوا خزمەت بە کۆنەپەرستی دەکات. ئەگەر پاگەندەی ئەوە دەکەن کە جەماوەر ناهوشیار، خۆپەرستن و بە دوای پرسی مادییەوەن؛ دەبێت ئەوەش بوترێت کەسانێك کە لە لوتکەی بڕیاردان هەر لەم دەستەیەن و لەبەر ئەوەیە کە ئێمە خوازیاری لەناوچوونی دەسەڵاتدارین.

*سۆڤیەت یا سۆڤیەتەکان رێکخستنی دژ بە ڕێکخستنی پلەبەندی سەرەوە بۆ خوارەوە «Hierarchy»یین، گونجاوترین واژەی هاوواتا لە زمانی کوردیدا بۆ ئەم واژە ناکوردییە، «ئەنجومەن»ە، ئەنجومەن لە دەنگدانی راستەوخۆی خەڵکدا پێك دێت و لەلایەن دەنگدەرانەوە هەڵبژێردراوانی نەشیاو، وەلا دەنرێن. بەم جۆرە دەبینین، ئەنجومەن (سۆڤیەت) لە ناوەڕۆکدا واتایەك پێچەوانەی واتای (شورا)ی ئیسلامی دەبەخشێت، کە تێیدا دەنگدەر یا هەڵبژێرەر لە نێوان کەسانێکی پێشتر دیاریکراو بەپێی مەرجە بنچینەییەکانی ئیسلام کە لەسەر بنەمای سەروەری خوا و کۆیلایەتی مرۆڤ «Hierarchy» دارێژراون، تەنیا مافی هەڵبژاردنی لە نێوان خراپ و خراپتردا هەیە. جێی خۆیەتی کە سۆشیالیستەکان لە بەکاربردنی ئەو واژانەدا وردەکار بن و لاسایی و خاترخاترۆکێی چەپەکانی وڵاتانی دراوسێ نەکەن. (و.کوردی)

Anarchism and Anarcho-Syndicalism

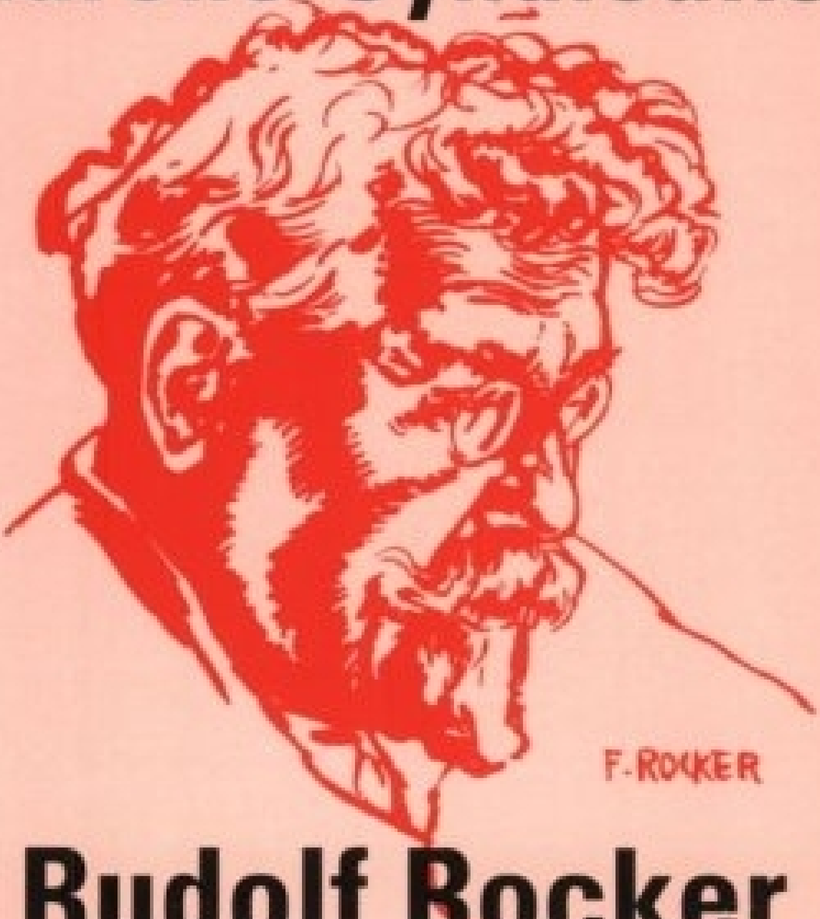

Rudolf Rocker